

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1977

1978

84

4-24

ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԿԵՆՏՐՈՆ

ՀԵՂԻՆԱԿ ՏԻԿԻՆ ՏԸ ՎՈՒԻԹ
ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ Ի ԳԱՂՂԻԵՐԵՆԷ

Զմիռնիս

Տ. ՊԱՐԳՐԱԲԻԹԻՒՆ ԵՂԱՐՈՐՑ ՏԵՏԷՆՆ

1880

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ ԹԱՐԳՄԱՆՁԻՆ

Ազգային վերանորոգումը մի միայն չառ դաստիարակութեամբ կրնայ ձեռք բերուիլ, եւ ինչպէս յայտնի է դաստիարակութիւնը երկու թեւով կրնայ խոր անմոյշար ուղղութիւնը առնուիլ, այսինքն ընտանիքի եւ դպրոցի միջոցաւ։

Այսպեայն սերունդին կրթութեամբ զնախնայ ծախսելու
կը պարտաւորինք ընտանիքներու վրայ եւս մեր ուշադրու-
թիւնը դարձունել : Անկարելի է մեր առաջադրեալ նպա-
տակին հասնիլ , եթէ դոյզն ինչ մեր ընտանեաց բարոյա-
կան կեանքին ոյժ չըտանք : Վասն զի գաւակաց մաքուր
դաստիարակութիւնը ընտանիքի ծոցէն կը բղխի , առանց
բարեկիրթ ծնողաց բարեկիրթ գաւակ ունենալը խիստ հազ-
ուագիւտ է : Այս պատճառաւ հայ ընտանիքն ալ պէտք
է որ 'ի չափ անդր բարեփոխում մը առնու :

Ուստի ներկայ թարգմանութիւնս ազնուախոն բարեկա-
մի մը խրախուսանօք չրացնելով՝ Մեծարգոյ եղբարք
Տէտէեան արժան դատեցին հրատարակել , յուսալով որ
թէ ընտանեաց եւ թէ ծաղկահասակ սերունդին կարեւոր
դաս մը կրնայ ըլլալ :

Պրդ, խոնարհաբար սոյն երկասիրութիւնս իմ սիրելի
ազգիս նուիրելով, 'ի սրտե կը փախաքիմ որ մեր մէջն աչ
Էլիզաբեթի պէս խոնական, անձնուէր եւ եղբայրասէր
օրիորդներ զարգանան, որպէս զի Պետրոսի, Մարկոսի
եւ Հենրիի պէս որք պատանիք անխնամ չը մնան եւ առա-
քինութիւնն աչ իւր վարձքը բնդունի :

Եւ վերստին նա մտախոհութեան մէջ ընկղմեցաւ : Բանի մը վայրկեան անցնելէն ետքը՝ դուռը անձայն և արագապէս բացուելով, քսան տարեկան բարձրահասակ և անձնեայ երիտաւար դուհի մ'եկաւ իւր մօրը բազմոցին ստորոտը նստաւ : Ելիզաբէթ սեւ մազերով՝ բաց-կապոյտ աչերով օրիորդ մ'էր, որ երբէսաստիկ յուզմունք մ'ունենար կըզրգուէր, և ընդհանրապէս իւր անտարբեր նայուածքը խանդային զօրութիւն մը կ'արտայայտէր : Բայց այս միջոցիս հանդարտ էր, և լուծեամբ մօրը ձեռքերը կըզգուէր, ու մեքենայաբար կըխաղար անոր նիհար մատերուն վրայ գտնուած մատանիներով : Ելիզաբէթ չը հարցուց թէ ինչու համար գինքը կանչած էր մայրը, կարծես թէ մայրն ալ անոր ներկայութենէ զոհ եղած՝ ոչ ևս կը խօսէր : Ելիզաբէթ անատեն դուռը վեր վերցուց, վասն զի բազմոցին բոլորտիքը տիրող տեսակ մը մթութեան՝ իւր աչերը վարժուած էին, անկէ զատ սրահին կանթեղներուն կենդանի ճլուսոյ ճառագայթներէն մին՝ հողմարդելին մէկ ճեղքէն հիւանդուհոյն ճակատին վրայ կըցոլանար : Այս լուսոյ շնորհիւ՝ մէջ տեղը ուրիշ բան չէր երեւար, բայց միայն ծանր հիւանդ մը կար հոն տարածուած :

Ծաղկահասակ օրիորդին սիրտը յօշոտեցաւ, կարծեց թէ հողեվարը մը կը տեսնէ : Բնազդմամբ մը ոտք ելաւ կանթեղը տեղէն փոխելու համար, որու լոյսը մօրը աչերը կը խոնջեցնէր : Նորէն եկաւ, սիրտը ահ ու գողի մէջ՝ իւր ամբողջ կիներ վրայ նստաւ : « Կարծեմ այս գիշեր արեւի անհանդիստ էք մայր իմ, » ըսաւ Ելիզաբէթ՝ անոր բազմոցին վրայ ծռուելով : Հիւանդուհոյն չէր կրնար խօսիլ, բայց լսեց արուաբոյ կարգի խանդաղատանաց խզուիկ հառաչանք մը : Երբ աղջիկը հողմարդել վարդադրին ետին կ'անցնէր՝ նորէն բացաւ նա իւր փակած աչերը : « Շուտով ամէն ինչ կը լինի, » ըսաւ ծանր կերպով մը, և որպէս թէ ինքզինքին հետ կը խօսէր :

Ելիզաբէթ դուռնաւեցաւ, և մօրը թեւը բռնելով՝ օկտաւ երակին անկանոն և տկար զարկը համբել : որ կարծես թէ հետշնտէ զէպ 'ի վախճանը կ'ընթանար : Այն հիւանդու-

թիւնը՝ որ այնչափ երկար ատենէ 'ի վեր Տիկին տը Պանվիլի առողջութիւնը մաշեցուցած էր, դրեթէ իւր գործը գլուխ կը հանէր : Բայց ինքը արդիւած էր բժշկին՝ իւր զուակացը խօսելու, խոստանալով թէ ինքը անձամբ պիտի ըսէ անոնց իւր վտանգաւոր վիճակը : Ծերունի բժիշկը հնազանդելով հիւանդ տիկինը՝ թէ Ելիզաբէթի և թէ իւր եղբայրը հարց ու փորձէն կը խուսափէր : Բժիշկը երբ Պ. տը Պանվիլի սենեակը մտաւ, իւր կնոջ վտանգաւոր վիճակը իմացունելու համար, Պ. տը Պանվիլ երկու մաթեմատիքական խնդիրներու վրայ կ'զբաղէր : « Ձը հասկցաւ ըսածս, դուցէ չը լսեց, » ըսելով բժիշկը դուրս ելաւ, և նա իւր կարծիքին մէջ սխալած չէր :

Ելիզաբէթ ոչ այնքան բացատրութեանց պէտք ունէր, վասն զի իւր մօրը պարզ խօսքերը՝ իւր աչերը ծածկող քօղը պատռած էին : Նա կ'զգար արդէն՝ որ իրեն այնչափ սիրելի եղող կեանք մը, ձեռքէն խլելու վրայ էին, առանց կարող ըլլալու իւր հոգածութիւնները առատապէս մօրը վրայ 'ի գործ դնել, և իւր անձնանուիրութիւնը նմա յայտնել : առանց կարող ըլլալու նաև դէթ իւր սիրոյն մեծութիւնը ցուցնել : Բայց ծաղկահասակ օրիորդը անմուռնչ կը յուզուէր, և հիւանդ մօրը ձեռքերը իւր ձեռաց մէջ առնելով՝ կը համբուրէր, և կաթիլ մը արցունքով երեսը թրջուած չէր : Բայց միայն իւր աննման քաղցը նայուածքը՝ անոր վրայ սեւեռած՝ մօրը ամենափոքր շարժումները կը դիտէր, իբր թէ կ'ուզէր դառն ճշմարտութեան խորը թափանցել, և մի և նոյն ատեն վայելել նաև մահուան իրեն թողուցած վերջին վայրկեանները :

Տիկին տը Պանվիլ կը հասկնար Ելիզաբէթի վրդովումը՝ առանց անոր հազօրդ գտնուելու, վասն զի մորմեքումի ժամը անցած էր իրեն համար : Իւր յաւէտ տկար և հեղ հոգին հիւժման այն աստիճանը հասած էր, ուր բուռն յուզմունք մը այլ ևս հնարին չէր : Բայց այսու ամենայնիւ որոշած էր իւր աղջկան հետ խօսիլ և նմա իւր վերջին խրատները տալ, քանի որ տակաւին կարողութեան վերջին մնացորդ մը կը կրէր իւր վրայ : Մայրական սէրը՝ զգուշութեան և երկշուտութեան,

ինչպէս նաև իւր ունեցած տկարութեանը վրայ յաղթող կը հանդիսանար :

« Ելիզաբէթ , ըսաւ նա քաղցրութեամբ , քեզ կը թողում եղբայրներդ խնամելու և սիրելու հոգը , նոյնպէս քեզ կը յանձնեմ հայրդ , իմ տեղը շատ յայտնի պիտի չըլլայ : » Չայնը նուաղեցաւ , և վայրկեանէ մը ետքը նորէն սկսաւ խօսիլ ծանրութեամբ , ակնարկ մը նետելով անցեալին վրայ . « Երբ տակաւին դեռահաս էի՝ ահ կը պատճառէր ինձ քու հայրդ , նա այնչափ գիտուն էր , որ ամենին իւր օնենակէն դուրս չէր ելներ . . . երաժշտութիւնը չը սիրէր , դաշնակս ասկնուրայ կ'ընէր , խեղճ հայրս , որքան կը սիրէր երաժշտութիւնը : Երբեք կը զուարճանայի ընկերութեանց մէջ , վասն զի դեղանի էի այն ատեն . . . » Այս միջոցիս նա մեղմաբար ժպտելով յաւելցուց : « Կը սիրէի պարելը և այս ամէնը հօրդ ձանձրոյթ կը պատճառէր : Եթէ ուզէր թոյլ կ'ուտար ինձ դուրս ելնել մօրս հետ . . . խեղճ մայր , եթէ հիմայ հոս գտնուէր . . . »

Ելիզաբէթ՝ լռութեամբ մտիկ ընելով այս հաստ ու կտոր յայտնութիւնները , առաջին անգամն էր՝ որ իւր հօրը և մօրը վրայ տեղեկութիւններ կ'առնոյր , այդ քաղաքավար ցրտութեան մթնոլորտին մէջ զարդացած էր նա , առանց զայն հասկնալ կարենալու . նոյնպէս առանց խորհելու թէ ամեն ընտանիք արդեօք նոյն կերպով կ'ապրէին : Այս միջոցիս տեսնելով մօրը դէմքին ծիւրութիւնը և աչաց թալկացումը , մոռլին իւր հայրը կ'ամբաստանէր :

Հիւանդ մայրը վերստին սկսաւ խօսիլ .

« Երբ զաւակներս ունեցայ ոչ ևս կը ձանձրանայի , բայց ստէպ կը հիւանդանայի : Երկար ժամանակէ 'ի վեր կ'ըզայի ուժամբափ ըլլալս . երբ փորձ կը փորձէի ձեզի դաս տալ , դուք չէիք հնազանդէր ինձ :

Հայրերնիդ տեսնելով որ դուք բան մը չէիք սորվեր , եղբայրներդ գիշերօթիկ վարժարան մը դրաւ , ապա համալսարան :

Որչափ որ կրնայի երկար ժամանակ Հէնրիս քովս պահեցի , երբ նա ևս մեկնեցաւ , մի միայն դու մնացիր քովս , և օրիորդ Տէրիէն բոլոր օրը զքեզ կը հսկէր : Դու երաժշտութիւնը չէիք սիրեր . դու կը գովամակէիր՝ երբ դաշնակիդ դասը սորվելու խօսքը ընէին :

Բանի որ փոքրիկ Հէնրին տակաւին վարժարան գացած չէր , կարող էր երգել , անոր վրայ մեծ վստահութիւն ունէի : Դու չես հասկնար այս ըսածներս , երբ մէկը երաժշտութեան սիրահար է , ամէն բան կը մոռնայ և ինքզինքը դախտին մէջ կը կարծէ : »

Բազմացին վրայ գլուխը վեր վերցուցած՝ անարատ ուրախութեանց յիշատակովը աչերը կը փայլէին , զոր իրեն սիրելի եղած արհեստէն քաղած էր . արհեստ՝ որ կը կարծէր մի միայն անմահութեան համար սահմանեալ :

Խեղճ մօրը կեանքը դունատած և տխրած էր , յախտնական կենաց յոյսը՝ իւր աչացը մէջ չէր ճառագայթեր : Բայց երբ երկնից վրայ կը խորհէր , երեակայութեամբ կը նկատէր ոսկեղէն տաւիղները և սուրբ օրհներգութիւնները , այսպէս հառաչելով մը փութեցաւ ինկաւ բարձին վրայ :

« Բու հայրդ դրահաշիւէն դատ բան մը չէր սիրեր , » մրմուռայ նա : Ապա շուտ մը դէպ 'ի աղջկան դառնալով , « Եթէ դեթ դու սիրէիր այս սարսափելի դրահաշիւները , բայց կնոջ համար ուսում մը չէ . երբեք չը կրցայ թուաբանական բաժանում մ'ընել : »

Այն միջոցին անսովոր կերպով կը փայլէին Ելիզաբէթին աչերն , ծուրելով դէպ 'ի իւր մօրը՝ ըսաւ նմա , կէս ձայնով մը և փոքր ինչ ժպտելով : « Ես գիտեմ՝ բաժանում ընել . » ապա քաջալերուելով Տիկին տը Պանվիլի հարցափորձիչ նայուածքէն : « Գրահաշիւները կը սիրեմ , և միմալս երկու տաւիղիէ 'ի վեր կը սորվեմ : »

Իւր մօրը շրթանց վրայ հազար տեսակ հարցումներ կը դիզ

ուէին, ինքզինքը այն առանձնութեան համար կը մեղադրէր, ուր իւր ամուսինը թողուցած էր, և այն անտարբերութեան մասին՝ որով իրարու կենակցութենէ բաժնուելու հաւանութիւն տուած էր նա: Կը զարմանար որ այսքան չոր ու ցամաք ուստմ մը՝ կրնար հաճութիւն ստանալու կնոջ մը, մանաւանդ իւր աղջկան:

Պ. տը Պանվիլի անիրաւութիւնները մոռցուած էին, Էլիզաբէթ ամէն բանի համար տեղի պիտի տար անոր: « Գուցիտի ջանաս քիչ մը աշխատիլ հօրդ հետ մէկտեղ, վասն զի դու անոր կը նմանիս. » թոթովեց նա թոյլ կերպով, առանց կարող ըլլալու իւր խառն ի խուռն յուզմունքները բացատրել. վասն զի ըրած խօսակցութենէն ուժաթափ եղած էր:

Էլիզաբէթ սաստիկ կարմրեցաւ. « Հայրս կը ծաղրէր տղիւսութիւնս, » ըսաւ նա, բայց իւր ճակատին վրայ աղդու որոշում մը կը կարգացուէր, արդէն որոշած էր իւր կապերը խզել, ամէն դժուարութեանց յաղթել և ամէն խոչ և խուժ ոտքի տակ առնուլ, դույե օր մը հայրը չպիտի մեղադրէր իւր ճիգերը: Տիկին տը Պանվիլ իւր ձեռքը մեղմորէն աղջկան վիզը քրաւ, « Թող Աստուած պահէ զքեզ զաւակս, » ըսաւ, Կորովալիւր ձայնին հետ վսեմ օրհնութիւններ խառնելով: Նա արդէն իւր վստիճանին մտեցած ըլլալով, Էլիզաբէթ մեծ նեղութիւն կրեց իւր մայրը մինչև անկողին տանիլը:

ՊԼԱՌԵ Բ.

ՈՐԲՆԵՐԸ

Էլիզաբէթի մայրը ոչ ևս պիտի ելնէր այն անկողինէն, ուր իւր աղջիկը այնչափ ահարկու նախադրացումներով՝ դնա տարածուած տեսած էր: Այնչափ վաղ ընդ փոյթ նիհարցած էր,

որ Էլիզաբէթ կը կարծէր թէ անոր կեանքը արագապէս պիտի լծաղուի անջրպետութեան մէջ: Ամէն վայրկեան՝ մօրը քնացած ատենը, ծաղկահաս աղջիկը կ'ելնէր անոր ցուրտ ձեռքերը և գունատ դէմքը կը շօշափէր, ապահով ըլլալու համար՝ թէ տակաւին կը շնչէր նա: Տկար հառաչանք մը, թեթեւ սարսուռ մը, և ահա, դողդոջուն հոգին, մտաւ յաւիտենակաւնութեան մէջ. թողով իւր մահկանացու մարմինը աղջկան բաղկացը մէջ, որ այն վսեմ վայրկեանին՝ առանձին քովը կը գտնուէր: Բայց իւր վշտագին անձկութեան մէջ՝ յիշելով Բասքալայ այն ահարկու խօսքը թէ, « Մինակ պիտի մեռնիմ, » անշնչացեալ մարմնոյն առջև՝ ուրուականի մը պէս կը կանգնէր, և կը փափաքէր Էլիզաբէթ ընկերանալ իւր մօրը հետ՝ դէպ ի մահուան խաւարային հովիտը, անձամբ առաջնորդելով իւր մայրը՝ Աստուծոյ ոտից առջև: « Մինակ է մինակ է, կը կրկնէր, ոչ ևս կ'զլայ մայրս, որ ես հոս ներկայ եմ: » Խեղճ օրհորդը տակաւին չէր գիտեր Աստուծոյ մեծութիւնը և ամենուրեքութիւնը, և որու սէրը ամէն անջրպետ կը լեցունէ: Բայց Տիկին տը Պանվիլ իր կենաց վերջին օրերուն մէջ՝ այս վսեմ միսիթարութիւնը ընդհնմարած՝ և իւր երկշոտ հոգին Տիրոջը յանձնած էր:

Էլիզաբէթ առանձին իւր մօրը անկողնոյն քով՝ կ'արտասուէր: Մինչև օրհասական վայրկեանը՝ Պ. տը Պանվիլ որ և է ուշադրութիւն մը ըրած չէր իւր կնոջ վիճակին վրայ:

Նա արդէն ընտելացած էր երկար ատենէ ի վեր իւր կինը վշտակութեան մէջ տեսնելով, տան կառավարութեան մէջ հաւմետ և անուղղակի մաս մ'առնելով՝ ճաշի ժամանակ չէր զարմանար անոր բացակայութեան վրայ, հաղիւ կ'ընդունարէր թէ նա սեղանակից չէ իրեն: Էլիզաբէթ անոր գիմացը նստած էր, այն տեղ, ուր իւր հայրը սովորութիւն ունէր տեսնել իւր կինը, և իւր աղջիկին լուծութիւնը՝ իրեն աւելի ձեռք կ'ուտար: քան իւր կնոջ տկար շատախօսութիւնը, զոր իւր ցուրտ ընթացքովը չը կրցած էր սրբազրկել: Ատեն մը՝ երբ նա հօրը և մօրը պաշտպանութեան տակ կ'ապրէր, Մարիամ Տըլասէ գիտէր թէ

իր ամենափոքր տնտեսական մտիկ կ'ընէին, Տիկին տը Պանվիլը ըլլալով՝ կը շարունակէր իւր մանր դիտողութիւնները և աննշան խորհրդածութիւնները, որք առանց նկատողութեան արձուակելու ընդհանրապէս անպատասխանի կը մնային :

Այսպէս լռակայ ճաշէ մ'ետքը, Պ. տը Պանվիլ իւր կնոջ սենեակը կը մտնէր, և սովորաբար անոր անկողնոյն քով կը նստէր, ընդհանրապէս առանց խօսելու, զբաղեալ կերպարանքով՝ սենեակին վրայէն բան մ'առնելով, անոր հետ կը խաղարկայա դուրս կ'ելնէր կերթար : Այլ բժշկին երկիւղալի նախազգացումները, ոչ Էլիզաբէթին տաղնապալի ճիւղերը, կարող եղած էին՝ զիտութեան խորը ընկղմած մարի մը՝ անզգայութեան յաղթել : Երբ իւր աղջկը մահուան գոյնը առածի պէս դեղնած՝ բացառ իւր հօրը սենեակին դուռը, և ի խորոց սրտէս ուղղալով մ'ըսաւ . « Հայր իմ՝ մեռաւ մայրս . » Թէև շանթահար եղաւ նա, բայց իւր սովորական սաստիկ զբաղումէն բուժքովին չընթափեցաւ : Էլիզաբէթին ետեւէն դնաց կնոջը սենեակը . վայրկեան մը իւր բնական անզգայութեամբը նկատեց կենակցին անշուշտ մարմինը, որու առանց վերջին հրաժարական բարեր տալու ձգած էր որ մեռնի : Ապա իւր խոցը քաշուելով՝ չուղեց ճաշի ներկայ դառնիլ :

« Անիկայ դժուարին խնդրոյ մը լուծումը փնտռելով ինքզինքը պիտի մխիթարէ . » կ'ըսէր իւրովի Էլիզաբէթ դառնութեամբ . որ հօրը բուռն եռանդը կը հասնար, և որու սիրտը քաւելի բարձր կը խօսէր քան թէ միտքը : Էլիզաբէթ իւր եղբարց վրայ կը մտածէր, որ շատ ուշ մարդ զրկած էր դպրոց՝ դանդաղ բերելու . վասն զի Պ. տը Պանվիլ չէր ուզեր որ մէկը անոնց ուսմանը արդիւք ըլլայ, « Անոնք իրենց մայրը կ'երազէին պիտի տեսնեն, » պատասխանած էր նա իւր աղջկան արեւսանացը : Գիտունը դպրոցի տղաց աղմուկը միտքը բերելով կը դողար :

Ննջեցեալ տիկնոջ երեք տղաքը պիտի հասնէին . Մարկոս պատն և վեց տարեկան հասակովը, դուռը բնութեամբը, իր տաքութեամբը և յեղյեղուկ կերբերովը, Պետրոս տասն և չորս

տարեկան՝ աղջկան մը պէս սիրուն, բայց իւր մատղաշ կերպարանքովը՝ կատարեալ մարդումը պէս համարձակ, և գոյրոցական յաջողութիւններովը բոլորովին միտքը զբաղած . հոսկ ուրեմն Հէնրի, քնքուշ և քաղցրաբարոյ՝ իւր մօրը սիրական զաւակը . տառնց երաժշտութեան դաս առած ըլլալու երաժիշտ ծնած, բայց ընտանիքէն դուրս անձեռնահաս որ և է համ մ'առնելու, թէև ցուրտ և պառակտեալ ընտանիք մ'էր իրը : Որչափ որ իւր եղբարքը առանց դժուարութեան ընդունած էին դպրոցական կեանքը, Հէնրի մեծ նեղութեամբ կը տանէր սոյն կեանքին :

« Գոնէ մարդս կը խօսի ու կը խնդայ գասարանին մէջ, » կ'ընէին Մարկոս և Պետրոս : Հէնրին ալ շատ կը սիրէր խօսիլ խնդալը :

Բայց երբ մայրոյ իր քովը նստելով իր վրայ նայէր, լռութեամբ իսկ կ'երջանկացընէր զինքը : Եւ երբ մօրը հետ առանձին ըլլալ՝ երկար խօսակցութիւններ և տղայական խորհրդածութիւններ մեղմով իրար կը յաջորդէին . Հէնրի ինքզինքը երջանիկ կը սեպէր այն բազմոցին քով և աղօտ լոյսին մէջ, որ նոյն իսկ չէր ուզեր դաշնակ մտիկ ընել, ըստ որում շատ ամիսներէ ի վեր Տիկին տը Պանվիլ ոչ ևս երաժշտութիւն կը զարնէր Հէնրիին համար, միայն մօրը ներկայութիւնը, անոր ձայնը բաւական էին իր երջանկութեան համար :

Ահա այս պատճառաւ Էլիզաբէթի սիրտը կը տրոփէր, ննջեցելոյն սենեակը առանձին նստած ատենը, երբ Հէնրիի հասնիլը և անոր զրաւիք ցաւը միտքը կը բերէր :

Նա փորձ կը փորձէր աղօթել, և կ'որոնէր աշույտ կերպով այն Աստուածը՝ որ իւր մայրը քովը առած էր :

« Այո, ապահով եմ կը կրկնէր նա, որ մայրս հոսկէց աւելի երջանիկ է երկինքին մէջ, » բայց ինչդ՝ աղջկը կ'զգար թէ առանձին մնալը սարսափելի էր : « Հիմա որդհետ խօսիմ, » կ'ըսէր իւրովի լռակայն Էլիզաբէթ :

Բայց ամենէն արիասիրտ մարդերն ալ՝ երբեմն իրենց վշտաց մէջ, մտերիմ բարեկամ մը փնտռելու պէտքը կ'ըզան : Իր արածնակեցութեան վրայ մտախոհելու ատեն՝ խղճի խայթ մը ևս կը տանջէր ծաղկափթիթ օրիորդին սիրտը , յիշելով թէ միևնոյն դառն վիճակը՝ խիստ շատ անգամ իւր մօրը վրայ ալ ծանրացած էր :

Նա չէր գիտեր տակաւին՝ թէ մի միայն զաւակաց ներկայութիւնը կ'ամրեէ մայրական ցաւերը , և թէ ամենէն դժնդակ դաղտնիքները՝ գեռ քալել չը գիտցող անմեղ մանկանց ականջին փսփսալով, կիսով չափ կ'սփոփին այն ողորմելի կիները , որք չեն կտրող այլ ուրեք մտերիմ խորհրդակից մը գտնել :

Հնօրեայ պանդոկին մեծ հրապարակին մէջէն՝ կառք մը կ'անցնէր , ուր տեղ Պ . տը Պանվիլ երկար ատենէ՝ 'ի վեր' իրեն բնակութիւն ընտրած էր . հեռու փողոցի աղմուկներէ և խանութներու սուտապատիր բաներէ : Ելիզաբէթ կամա ցուկ մը տեսնակէն դուրս ելաւ , վասն զի կ'ուզէր որ առաջին անգամ ինքը զիմաւորէ իւր եղբայրները : Պէտք չունէր աճապարելու , ինչու որ Պ . տը Պանվիլ արդէն իւր սովորական աշխատութեան սկսած էր . միայն երբեմն դառն յիշատակով մը կ'ընդհատէր իւր գործը . « Խեղճ Մարիամ » կ'ըսէր ու կը հառաչէր , բայց իւր տղոց վրայ չէր մտածեր , արդէն մոռցած էր Ելիզաբէթի խնդիրքը՝ որ ըսած էր . « Հայր իմ կրնամ մէկը զրկել ու բերել տալ եղբայրներս : »

Անոնք ամենքնին մէկ նախասենեակը կը մտնէին . Ելիզաբէթ մէկ նայուածքով կարգաց անոնց գէմքին վրայ՝ որ տակաւին իմացած չէին իրենց մօրը մահուան գոյժը , զոր լսելուն պէս սարսափահար պիտի ըլլային :

Մարկոս անհանգիստ և տխուր էր , և մայրը տեսնելու աճապարանք մը կը ցուցնէր : Հէնրին լացած էր , բայց ետքէն ինքզինքը մխիթարած էր , ինչպէս որ անչափահաս աղջկայ մը կ'ընէ : Տակաւին չէր գիտեր նա դժբաղդութեան ինչ ըլլալը , և շուտով մը յոյս կ'առնուր :

Առանց բան մ'ըսելու Ելիզաբէթին փարեցաւ , մօրը սենեակը տանող նրբուղիէն անցնելով : Պետրոս միայն շուտ մը հասկցած էր , խկոյն իւր աչերը խոռոչացած և այտերը դեղնած էին . նայուածքը միանգամայն հաստատապէս և հետաքրքրութեամբ իւր քրոջ յառած՝ կարծես թէ կ'ըսէր նմա . « Լմացաւ անանկ չէ , ոչ ևս մայր ունի՞նք : »

Բայց Ելիզաբէթին դէմքը՝ Մարկոսը և Հէնրին իսկ սարսափեցուցած էր : Երեց եղբայրնին կանկ առաւ , քայլ մը ետ քաշուելով , « Արդ նա մեռած է , » ըսաւ կէս ձայնով . և այս խօսքերը արտասանած ատեն կը դողար : Արդէն Հէնրին առանց բան մը հարցնելու՝ դուռը բացած էր , և խուլիւս կը վազէր դէպ 'ի մօրը տեսակէ : Բայց Ելիզաբէթ դուրս ելած ատեն՝ բնազդմամբ մը առաջին անգամ ըլլալով՝ դուռը քալիքած էր : Հէնրին սաստիկ վազելէն արդիւրեցաւ , վասն զի Ելիզաբէթ թևերը բացած դայն զրկել կ'ուզէր , բայց մանուկը դրան առջև ծռնկի վրայ խոյնալով , սկսաւ լալ . դառն ճշմարտութիւնը կ'սկսէր աչացը առջև նկարուիլ :

Ելիզաբէթ իւր երկու եղբայր հետ՝ ցաւալի յարգանք զղացեալ , եկաւ հասաւ , անոնք չէին համարձակեր խեղճ Հէնրին արդելու , որ կ'ուզէր երթալ ապառտանիլ մօրը քով . բայց իւր երեց քոյրը սփոփիչ հաւաչանք մ'արձակեց , տեսնելով մանուկը՝ որ դրան առջև ծռնր դրած՝ 'ի խորոց սրտէ կը հեծէր : Կանխատեսութիւն մը և մայրական խանդաղատանք մը՝ Ելիզաբէթին հոգւոյն մէջ արթնցան , և իւր փոքրիկ ու փափուկ եղբայրը իւր թևերուն մէջ առնելով զրկեց , և իւր եղբայրը հետ մտաւ առաջին անգամ իւր մօրը անդգայ մարմինը հանդգած սենեակը :

Մարկոս հեղձամղձուկ ճիչ մ'արձակեց , և սկսաւ մօրը սառուցեալ ձեռքերը համուրել . այն ձեռքերը՝ զորս անկարող էր ալ դէպ 'ի իրեն երկնյնել : Հէնրին քրօջը ծոցին մէջ ծածկեց իւր դէմքը :

Պետրոս ոտքի վրայ կայնած՝ թևերը խաչաձև բացած՝ տերևի

մը պէս դուրսը, այս ցուրտ և խաղաղ վեհութեան առջևէն հեռանալու փափաքին՝ գերագոյն ճիշդ մը դէմ՝ կը գնէր և կը տոկար : Վայրկեանէ մը ետքը չորսը մեկէն ծունկի վրայ գալով՝ սկսան իրենց գիտցած աղօթքը ընել, Աստուծոյ գթութիւնը և պաշտպանութիւնը խնդրելով, որու բարձրագոյն կարողութիւնը՝ մահուան միջոցաւ իրենց առջևը հաստատուած էր :

Պ. ար Պանվիլ արդէն իմացած էր իւր որդւոց գալուստը, քսան տարիէ ՚ի վեր իբրև տնտեսուհի պաշտօն վարող պառաւ կինը . անվեհեր գիտունին սենեակը մտաւ : « Բոլոր աղայք հոն են Տէր իմ, » ըսաւ կինը, ժառովը մոռեալին սենեակը ցուցընելով : Հայրը պառաւ կնոջ հրամայական շարժումին լուրթեամբ հնազանդելով, ոտք ելած էր երթալ իւր զաւակաց հետ միանալ : Բայց դրան սեմոց վրայ կանկ առաւ, և լսեց Էլիզաբեթին ձայնը՝ որ կ'ըսէր, « Հայր մեր որ յերկինս ես : »

Պ. ար Պանվիլ դուն ուրեք կը մտածէր Աստուծոյ և երկնից վրայ . վստահ իւր մտաց խորհուրդներուն՝ հորիզոնը գիտութեան հաշիւներովը սահմանափակեալ եկած էր հոն :

Այսու ամենայնիւ իւր մօրը առաջին դասերուն յիշատակը՝ բոլորովին մոռցած չէր, ուստի գլուխը ձեռքերուն մէջ կ'ընկնէր՝ յարգանք մտիկ կ'ընէր : և կը յուզուէր լսելով՝ որք աղայոց իրենց երկնաւոր Հայրը կ'ընէին :

Ընդհանրապէս անոր անկարեկից կերպարանքին վրայ՝ զգացողութեան երևոյթ մը նկարուեցաւ . վստահ ծունկի վրայ եկող զաւակացը մօտենալով՝ անոնց ամենուն ճակատէն համբուրեց : Առանց բան մ'ըսելու անոնք, ամենքնին մէկ սենեակէն դուրս կ'երէին, բայց հազիւ թէ մինչև դուռը գացած էին, այն ինչ Մարկոս դէպ ՚ի իւր հօրը դառնալով, « ինչու համար զմեզ աւելի կանուխ չը կանչեցիք, » հարցուց :

Պետրոսի նայուածքն ալ դրեթէ մի և նոյն ամբաստանութիւնը կ'ընէր հօրը վրայ : Իսկ Հենրիին շարունակ կ'ուլար Էլիզաբեթի դրկացը մէջ : « Զէի գիտեմ, » չէի կարծեր, » կը մըմտար :

Պ. ար Պանվիլ : Իւր գաւառները չը պատասխանեցին անոր :

Մարկոս շուտով պիտի մոռնար իւր ոխը, Հենրիին տակաւին տղայ ըլլալով՝ ամենեւին չէր գիտեր թէ վիշաք ինչ է : Իսկ Պետրոսի կատաղի զայրոյթը՝ սրտին խորը գրուած էր, երբէք չը պիտի ներէր իւր հօրը, որ իր անտարբերութեամբը՝ զըրկած էր զինքը մօրը վերջին համրոյրէն և սրտաշարժ օրհնութեան :

ՓԼՈՒՆ Փ :

ԹԻՔՏԻ ԱԳԱՐԱԿԷ

Երբ գարոցական արձակուրդէն օր մը յառաջ տեղի ունեցաւ Տիկին տը Պանվիլի յուզարկաւորութեան՝ վերջին պարտաւորութիւնը, չորս զաւակունք սոյն հանդերձներ հագնելով՝ ամենքնին մէկ սրահին մէկ կողմը քաշուած կը խօսակցէին : « Եթէ ծաղրելի բան մը չ'ըլլար, ամեն աշակերտաց դպրոցէն արձակուելու ատեն՝ նորէն իմ հոն երթալս, կ'ըսէր Մարկոս, կարծեմ աւելի պիտի սիրէի վանդակը վերագառնալ՝ ուսման սրահը կամ նշարանը, չը պիտի իմացուէր ինչպէս հոս . որ նա ալ հոս չէ : Աշակերտ մանուկը գաղտնապէս ակնարկ մը նետեց, ծալուած հողմարդել վարագոյրին և դատարկ բազմոցին վրայ : Պետրոս լուրթեամբ մտիկ կ'ընէր առանց արհամարհանաց փոքրիկ նշան մը ցուցընելու : Նա անկարելի կը կարծէր մոռնալը, բայց փութաջան և յարասե զբաղում մը, կը թուէր իրեն՝ իբր ասպհով միթիթաբութիւն վշտաց դէմ : Արդ Մարկոսին փափաքը խմանալով՝ անոր պէս խնքն ալ՝ պիտի ուզէր դպրոց երթալ :

Հէնրիին սաստիկ յարած էր Ելիզաբեթին, այն օրէն 'ի վեր՝
զոր մօրը մահուան անկողնոյն քով տանելու համար՝ իւր լե-
ւերուն մէջ առած էր . և այն օրէն 'ի վեր քովէն չէր զատ-
ուեր : Առանց բանիւ բերանոյ յայտնելու , Ելիզաբեթը իւր
մօրը տեղը դրած էր . և ծաղկահասակ օրիորդին սիրտը քաղ-
ցըր և տխուր երախտազիտութեամբ մը կ'ուռնար , զգալով
թէ խեղճ մանուկը իրեն կը յանձնէ իւր բազդը : Երբ Ելի-
զաբեթ ծնունդէն Հէնրիին զրկելու , ըսաւ . « Նաեւ ազարա-
կին մէջ ամեն բան խիստ տխուր պիտի երևար առանց ձեզի : »
Շուրթերով չը խօսեցածը աչերովը կը խօսէր . « Սոյն վայր-
կենիս մէջ իրարմէ չը բաժնուինք : »

Ա . տը Պանվիլ սովորութիւն ունէր գալըցական արձակուրդի
ատեն Բարիդէն մեկնիլ , բայց ոչ առանց ցաւի , քանզի ճան-
բորգութիւնը կը շփոթէր զինքը՝ իր գործոց մէջ . բայց իւր՝
և հօրը տան սովորութիւնը այս էր . հազիւ ինքզինքը կրնար
միտնարել իւր չուելուն վրայ , իւր կինը երբեք անոր գործոցը
չէր խառնուեր : Մարիանէ արձակուրդէն ութ օր յառաջ իւր
Տիրոջ սենեակը կը մտնէր . « Ե՛րբ պիտի երթանք ասկից , »
կը հարցընէր , և յարմար օրը ինքը կ'որոշէր : Գիշ ծառայ
կը տարուէր , ազարակը պարզ կալուած մ'էր , հայրենական
ժառանգութեան փոքրիկ երկիր մը :

Ա . տը Պանվիլ հարստութիւնը , իւր կնոջմէն ժառանգած
էր . բայց Մարիամ Տըլահէ կալուածական սեպհականութիւն
մը բերած չէր անոր , ազարակը միայն տղայոց ճշմարիտ հայ-
րենիքը մնացած էր , որք հոն կը գտնէին , առանց իրենք
իմանալու՝ զիւղին երկու քերազոյն բարիքը , այսինքն խաղա-
ղութիւն և աղատութիւն : Երբ տղայք իրենց ուսումներէն
յոգնած՝ կու գային ազարակը , ամեն մէկը ուսը հին հրացան
մ'առնելով՝ մօտակայ անտառները կը շրջէին , և քանի մը ան-
պիտան ձուկեր որսալու համար , երկար ժամեր կ'անցունէին
լճակներուն եզրը , առանց տառապելու երջանիկ էին և կը
զուարճանային :

Ելիզաբեթ կը յիշէր իւր մօրը խաղաղ կեանքը . ժպտելով
և զոգցես զուարթ՝ Հէնրիի զաշտերէն բերած ծաղիկներով՝
մեծ փունջեր կը շինէր : Ելիզաբեթի համար՝ իւր զաղտնի կիւրքը ,
հեշտ բերկրութիւն մը կը գտնէր ազարակին մէջ :

Հոն ոչ ևս պէտք ունէր իր սենեակին դուռը զոցել , իր դրա-
հաշիւին զիրքերը և տետրակները՝ եղբայրը հետաքրքիր տե-
սութենէն պահելու համար : Նա տան վերնայարկին մէջ , փո-
շտեալ խորշ մը գտած էր , որ նեղ պատուհանէ մը լոյս
կ'առնոյր . հին ու մին սնտուկներու իյոտով աշխարհէս բաժ-
նուած խցիկ մ'էր այն :

Ելիզաբեթ մաքրած , աւլած և լուացած էր նոյն տեղը , և
մամուկները իրենց բոյնէն դուրս վաճառած , ապա իւր բոլոր
թուղթերը այս անծանօթ սպաստանարանը փոխադրած էր : « Իր
վերնայարկին բունիկը , » ինչպէս կ'ըսէր ինքը , իրեն համար
ազարակին , ամենէն հրապուրելի տեղն էր :

Գիւղական բոլոր զուարճութիւնները վերանորոգուած էին
տղոց աչաց առջև , իրենց քրոջ խօսքերովը : « Մենք՝ պիտի
կրնանք ազարակը աշխատիլ , » ըսաւ Պետրոս , Մարկոս կարմրե-
ցաւ , վասն զի նա ըսած էր . « Ես ձուկ և թռչուն պիտի որ-
սամ , և զիրքերս ետիս պիտի թողում : »

Մարիանէ արդէն չուելու պատրաստութեան սկսած էր :

Աչերէն արցունք զալու պէս ըլլալով՝ կը մտախօհէր՝ պա-
ռաւ կինը , իւրովի ըսելով . « վասն զի մեր տիկինը ոչ ևս
հոս է , որչափ որ կանուխ տանինք տղայքը , այնչափ աւելի
աշէկ պիտի ըլլայ : »

Թրէյլի ազարակը Շամբանեա զիւղին մէջն էր , Հօթ-Մարնի
անտառախիտ դառաւին մէջ , երկիրը հարուստ չ'ըլլալուն օտա-
րականները աղուոր տեղ մը չէին սեպեր զայն : Ելիզաբեթ
բնութեան դեղեցկութեանց վրայ վառվառն զգացում մը չ'ուներ ,
բայց և այնպէս խանդավի հաւատարմութեան մը անկեղծ վստա-
հութեամբ կը զորմանար Թրէյլի վրայ :

« Միթէ կրնայ մէկը ասկէ աւելի սիրուն բուն մը տեսնել . »

կը մտախոհէր նա իւրովի, նայելով այն հին կալուածին, որ միին և տխուր կերպով կը բարձրանար, մեծամեծ կնճիւններու երկայն ծառուղիին եզրը : Մեծ կարևորութիւն ունեցող բնակութիւն մը՝ արդ զձուձ բանի մը տեղ դրուած էր : Պարտիկսանը և իւր կիներ կ'սպասէին տան դուռը, անոնք տխուր կ'երևային, Տիկին տը Պանկիլ ամենուն սիրելի էր ազարակէն մէջ, վասն զի անձայն և բնածին վշտակութեամբ բարիք կ'ընէր նա, ոչ որ խստութիւն և վէսութիւն երբեք տեսած էր անոր վրայ : Բոլոր աղքատ մարդիկ, եբք իմացան զիւրին մէջ անոր մահը, այս պնձնուրաց յատկութիւնները կ'ուսային նմա, ըսելով, « Բարի էր նա ամեն աղքատներու համար : » Այս համեմատ գովեստը՝ երկայն տապանազօէն աւելի կ'արժէ : Պարտիկսան և իւր կիներ՝ երբ տեսան իրենց տիրուհւոյն զաւակները սեղանի վրայ աչքերն արցունքով թրջուեցան :

Պ. տը Պանկիլ Բարիկի մէջ անցուցած կեանքին մի և նոյնը կ'անցընէր Թրէյլի մէջ, Ինչպէս քաղաքին մէջ՝ նաև գիւղը, իբրև առողջութեան պէտք ժամ մը կը շրջադայէր :

Ինչպէս չէր նմարեր Բարիկի մէջ բազմահոգ անցուցները կամ փայլուն խանութները, նոյնպէս չէր նայեր Թրէյլի մէջ այն մեծ շարժուն անտառները, խաշանց համար ցանուած մարգագետինները և այն ծաղիկները, որք ճանբուն վրայ կ'աճէին. միայն երբ կ'զգար թէ խոնաւ խոտը իւր ոտքերը թրջեր են, իսկոյն ետ կը դառնար, և հարբուի զինքը կ'արդիւնէր աշխատել : Թրէյլի անտառին տարեկան փայտերը գնող վաճառականները՝ երբ կ'ուզային զինքը տեսնելով սովորականութիւնը լմեցընել, երբեք իւր սեւեակը չէր ընդունել զանոնք, որչափ որ կարելի է շուտով անոնց ձեռքէն ազատելու համար, հազիւ հազ Թովմասին մօտիկ կ'ընէր, որ անոնց հաշիւը կը ներկայացընէր իրեն : « Եթէ երեսուն տարիէ 'ի վեր բոլոր ընտանիքին ծառայած չ'ըլլայի, որու շիւղի մը չափ իսկ անիրաւութիւն ընել չեմ ուզեր, կ'ըսէր պարտիկսանը, նա չ'էր պիտի զիտնար թէ իւր մարգագետինները իրեն քանի զանկ կը

բերեն, երբեք անոնց վրայ հաշիւ չը պիտի հարցընէր : »

Ուստի աղայք ևս այս կերպով ինքզինքնուն թողուած էին : Առաջին շաբաթուան մէջ անցելոյն տխրութիւնները սակաւ ինչ մեղմանալով, և դաշտային զուարթագին աղատութիւնը բաւական եղան զբաղեցընել գեռահաս պատանիները :

Էլիզաբէթի սիրտը պաշարող խորին ցար նաև փոքր ինչ մեղմացաւ. Պետրոսին պէս կարող չէր մոռնալ, բայց սակայն իւր հոգւոյն մէջ, վիշտը՝ մեծ անձնանուիրութեան մը հոգնաւոր սերմանած էր : Էլիզաբէթ մայրը կորսնցընելով՝ ծանր լախտութեանց ներքէ կնկած էր, որք իւր վրայ կը ծանրանային : Նաև իւր սրբելի ուսմանց հետեւելով, առտու կանուխ կ'աշխատէր իւր « բունկին » մէջ, Հէնրիին ժուռ դալ երթալու համար զինքը փնտռելէն յառաջ, նա կը խորհէր իւր եղբարց վրայ՝ այն օգնութեան մասին, որ գուցէ զր մը անոնց կարեւոր մատուցանել : Մարկոս՝ Սէն-Սիբիլ վրայ կը խորհէր, և Պետրոս բազմաբուսեան գարոցին վրայ կը խօսէր, սակայն անդրանկը գուժար մ'ընել չէր գիտեր. իսկ երկրորդը իւր գրական ուսմանց մէջ ընկղմած էր : « Երբ որ ուզեմ անմիջապէս կարող պիտի ըլլամ ըստ բաւականին քննութիւն մը տալ. » կ'ըսէր Պետրոս իւր տղեա մեծամտութեամբ, և կը ցաւէր երբ Էլիզաբէթ գլուխը կը շարժէր : Ձէր գիտեր թէ մէկ տարիէ 'ի վեր իւր քյորը բազմաբուսեան գարոցին կանոնադրութիւնը սովորած էր :

Էլիզաբէթ պարտաւորուած չէր իւր մտթեմալիքի ուսումը ընելու համար օրիորդ Ս. Թի պէս դարանի մը փեղկին ետեւ պահուիլ, նա միայն հոգ կը տանէր մօմ կոտորուանք պահել, որպէս զի գիշերը իւր ծածկախորհուրդ ուսումները շարունակէ, բայց գաղտնի բնազդում մը զինքը կը համրուցընէր, նա մի միայն իրեն հաւատարիմ ընկեր զՀէնրին ունէր :

Այն մանուկը միայն գիտէր վերնայարկի փոքր խցիկին ճանքան :

Առտու մը ժամը ութին՝ երբ Հէնրին ըստ սովորութեան եկաւ քյորը գտնելու, տեսաւ զնա կարմրած, մազերը խառն 'ի խուռն,

գլուխը երկու ձեռքին մէջ կռթնցուցած, և հաշիւով մը այն-
չափ զբաւած՝ որ չիմացաւ փոքրիկ մանկան ձայնը :

Հէնրիին նստելով մեծկալի գրքի մը վրայ՝ համբերութեամբ
կ'սպասէր : Արեւ հորիզոնէն վեր կը բարձրանար , մանուկը՝
որ կը յուսար առտուան ցողը խոտերուն և ծաղիկներուն վրայ
դանել , քիչ քիչ լոյսին ջերմութենէն կ'աներևութանար :

Առտու կանուխ խեցեղէն մեծ տաշտերու մէջ լեցուած կաթը՝
պաղած էր , Հէնրիին տակաւին նախաճաշ ալ ըրած չէր , այլ
իւր քոյրը սպասած ատեն՝ քունը տարած էր հոն :

Վերջապէս Էլիզաբէթ խորին հառաչանք մ'արձակեց ,
միթիթաբութեան և յաղթութեան հառաչանք մը . նա շուտ մը
քանի մը տող դիր գրեց , թեւերը տարածեց հանգչելու համար ,
և աշխուժիւ մը մազերը ականջներուն ետեւ գրաւ :

Էլիզաբէթ երբ ոտք կ'եղնէր՝ նշմարեց Հէնրիին , որ գլուխը
հին գրքի մը վրայ դրած՝ թեւերը խաչաձև այտին տակ՝ հան-
դարտ կը քնանար : Նա խղճի խայթէն յուզեալ՝ Հէնրիին
վրայ ծուռելով . գրկեց զան : Մանուկը ընդոտ քունէն արթն-
նալով . « Վերջապէս լմնցուցիր , » հարցուց :

Էլիզաբէթ զարմացմամբ մը ժամացոյցը նայեցաւ . տասն էր ,
և առաւօտեան ժամը հինգէն ի վեր տեղէն չէր շարժած , և
աչերը աշխատութենէ վեր վերցուցած չէր :

« Ժամը ութէն ի վեր դիւ կ'սպասեմ , » հարցուց նա զար-
մացմամբ :

— Չեմ գիտեր :

Խեղճ մանուկը դեռ աչերը կը շփէր :

« Շուտ եկուր , ժամանակ ունինք նախաճաշէն յառաջ ,
պզտիկ պտոյտ մ'ընել անտառին մէջ , » ըսելով , մանուկը իւր
ետեւէն կը քաշէր :

« Տակաւին բան մը կերած չեմ , » ըսաւ Հէնրի :

Էլիզաբէթ նորէն կարմրեցաւ : Ինքն ալ նոյնպէս բան մը
կերած չէր , բայց և ոչ անդամ միտքէն անցուցած էր բան
մ'աւտել :

Նա ինքզինքը կը կշտամբէր իւր փոքրիկ Հէնրիին անխնամ
ձգելուն , Մարկոսը և Պետրոսը թոյլ տալուն՝ որ որսի երթան ,
առանց բառ մը խօսելու անոնց :

« Օր մը այս ամէն թուանշանները պիտի այրեմ , եթէ անոնք
մոռցընել կ'ուտան ինձ միւս բաները : » Եւ նա կարող էր
այս յուսահատական որոշումը ի գործ դնել . բայց Աստուած
որ կանանց սեռին մէջէն , Էլիզաբէթը հազուադիւտ ձիրքերով
զարգարած էր . և նա դժուարին գործ մը գլուխ հանելու հա-
մար նախասահմանուած ըլլալով , լռութեամբ կը պատրաստէր
զայն : Մեր զոհողութիւնները , ինչպէս նաև մեր ջանքերը
շատ անգամ կոյր են , և մենք պէտք ունինք , որ Աստուած
կանոնաւորէ նոյն խօսք մեր առաքինութիւնները :

Հէնրիին զարմացած մնացած էր իւր ծաղկահասակ քրոջ
փութաջան աշխատութեան , պոստեալ յօնից , անխախտ ուշադ-
րութեան և յարատեւ եռանդեան վրայ :

Նա քանի մը ազատութիւններ կը վայելէր հօրը առջև ,
'իշնորհոյս իւր անչափահաս տղայութեան , ինչպէս նաև աւելի
քաղցրաբարոյ և փաղաքուշ ըլլալուն : Երբ Պ . տը Պանվիլ
ծանր քայլերով՝ ծառուղին չափելու համար , գրասենեակէն
դուրս կ'եղնէր , առանց չորս գին նայելու . Հէնրիին կ'ուղար-
բերէր իւր փափուկ ձեռքը , մեղմօրէն հօրը ոսկորուտ մատե-
րուն մէջ կը դնէր :

Փոքրիկ մանուկը լռութեամբ դիտունին քովէն կը քալէր ,
և միայն այն օրը խօսեցաւ անոր հետ , երբ գիւղացի մը ճան-
քայէն անցնելու ատեն , բարձրաձայն բարեւ տալով՝ « Պ . տը
Պանվիլի մտախօհութիւնները վրդոված էր :

Այս կերպով մանուկը Էլիզաբէթին ուսմանց դաղտնիքը հօրը
հաղորդեց : « Հայր , եթէ դիտնայիք որ Էլիզաբէթ ինքզինքը
որչափ աշխատութեան տուած է . երբ իւր թուղթին առջև կը
նստի , վերնայարկին խցիկին մէջ , գլուխը ձեռքերուն մէջ
կ'առնու այնչափ ինքզինքը մոռնալով , որ օր մը տեսայ աչքին
վրայի կողմը մատանիներուն թողուցած նշանք : Նա տեղէն

չը շարժիր , և բան մը չ'իմանար , երբ կանչելու ըլլամ զինքը :
ամենին չը պատասխանէր ինձ . երէկ երկար ատեն սպասեցի
նմա նայելով՝ մինչև որ նստած տեղս քնայայ : Երբ արթն-
ցայ , նա գործը լնացուցած էր , բայց ժամն ալ տասն եղած
էր , այս ամենը հայր , ձեզի պէս թուանշաններ գրելու հա-
մար էր , միթէ նորանշան բան մը չէ այս : Իրեն բան մ'ըսէք ,
որ ես ձեզի խօսեցած եմ , շարայարեց Հէնրի , իւր անդադու-
նապահութեան վրայ սակաւ ինչ խոսեցելով , դուք զիս յանդի-
մանէ : »

« Ա . ար Պանլիլի մտքին մէջ սաստիկ հետաքրքրութիւն
մ'արթնցաւ : Արդէն երկար ատենէ 'ի վեր ճանչցած էր , որ
Մարկոս մտաւորական հաստատուն աշխատութեան մը յարմա-
րութիւն չունէր . իսկ Պետրոս գրական ուսմանց յատուկ ճա-
շակ մ'ունէր : զոր հայրը բանի մը տեղ չէր գներ : »

Այս առաջին անգամն էր , որ գիտունը կը յուսար իւր աղջի-
կին քով գտնել այս կարողութեանց և հետազոտութեանց հա-
մակրութիւնը , զոր նոյն իսկ իւր կնոջ վրայ մտքէն չէր ան-
ցուններ որ գտնուի :

« Ա՛ւր ըսիր որ կ'աշխատի Էլիզաբէթ . » հարցուց նա եռան-
դեամբ մը տղուն :

— Վերնաբան մէջ , նա գտաւ փոքրիկ սենեակ մը , ամենա-
փոքր տունի մը պէս , արկղներուն ետին , հին գորգով մը
ծածկուած է , անցնելու ատեն բան մը չը տեսնուիր : Էլի-
զաբէթ այս տեղս իր բռնիկը կը կոչէ , եթէ կ'ուզէք զձեզ
հոն տանիմ : » Հէնրին միտքը դրած էր մատնութեան մինչև
վերջին կէտը յառաջ երթալ :

« Աղէ , երթանք » ըսաւ հայրը :

ՊԼՈՒՆ

ԹԱՅՏԵՆՈՒԹԻՒՆ

Էլիզաբէթ խղճի մտօք մէկ ժամէ 'ի վեր դժագրութեան դա-
սին սլարապած էր , իւր վարժապետը դո՛հ ընելու համար ,
որ առանց շատ մը յանձնարարութեանց չէր թողուր որ
Էլիզաբէթ իւր քովէն մեկնի : « Եթէ ուզէիր շատ լա-
պիտի ընէիր կ'ըսէր նա : » Էլիզաբէթ գլուխը կը շարժէր ,
Բայց դժագրութեան ուշադրութիւն կ'ընէր , ծերունի վարժա-
պետին հաճելի ըլլալու համար , որմէ տղայութենէ 'ի վեր
դաս կ'առնուր : Ժամանակի կարօտ բան մ'էր՝ Էլիզաբէթի
համարումը կամ սէրը վաստակելու համար , բայց անգամ մը
որ մէկը անոր աչքը մտնէր , միշտ այնպէս կը մնար :

Էլիզաբէթ իւր գործը լնացնելով , կամաց մը իւր վերնայարկի
խցիկը մտաւ : Թէև իւր աշխատելու սովորական ժամը չէր ,
բայց ծաղկահաս օրիորդին մաթեմատիքական միտքը՝ կանոնա-
ւորութիւնը կը սիրէր : Նա նոյն միջոցին սովորութիւն ունէր
Հէնրիին վրայ դբադիլ : Բայց Հէնրին ո՛չ պարտէզը կը դառնուէր ,
և ո՛չ Էլիզաբէթի ձայնին կը սպաստեալէր . անորոշ խնդիր
մը անբխմաբերի ուժով զինքը կ'դբադեցրնէր :

Էլիզաբէթ իւր թուադիրներուն մէջ ընկղմած ատեն ,
Հէնրին կէս մը յաղթական կէս մ'ալ ամօթապարտ՝ փոշելից
վերնայարկէն անցաւ , սնտուկներու , փայտաղյաններու և հին
ու մին երկաթներու մէջէ առաջնորդելով իւր հայրը : Հէն-
րին բռնած էր այն չուանին ծայրը՝ որ հին գորգը կապելու
կը ծառայէր , հին ատեններու փականք մ'էր այս՝ որ Էլիզա-
բէթը անլոյծ հանգուցներով կ'ամրապնդէր : Մանուկը երբ կը
սլաորաստուէր զանոնք քակել՝ սաստիկ կարմրեցաւ , չուանը
կախուած էր՝ հովին փշելով գորգը մեղմօրէն կը շարժէր ,

այն մեծագույն խոցին մէջ մարդ կար : « Ելիզարէթ հոն է , հայր , » ըսաւ Հէնրիին երկիւղալի ձայնով մը :

« Է՛հ , լաւ , քչրէդ կը վախճա՞ս դու , » հարցուց հայրը , և առանց շփոթած աղւն պատասխանին սողսեւում , մէկդի քաշեց հին դորդը , պղտիկ սնտուկով մը գոցուած սեմէն տնդին տոցաւ , և իւր աղջկան ուսման սենեակը մտաւ : Նա իւր չորս կողմը չը նայեցաւ , ոչ փոշոտած գերանները , ոչ մթին խորշերը , ոչ նորէն գոյացած մամուկները , ոչ փայտի կոտրով մը կեցող կաղ սեղանը , չը նայեցաւ նաեւ իւր աղջկան՝ որ գլուխը վեր վերցնելով՝ զարմացմամբ զինքը կը նկատէր :

Հայրը ուղղակի Ելիզարէթի տակտին իր մատերուն մէջ բռնած՝ թուղթին մօտեցաւ : Խառնաշփոթ խնդիր մը կ'երեւէր իրեն :

« Այդ հաշիւներուն մէջ ես , » ըսաւ բարձրաձայն : « կը սխալիս դու հոն , և հոն , » աւելցուց նա վայրկեան մը լուրթնէ ետքը , մինչդեռ նա արագապէս աշխատութիւնը աչքէ կ'անցընէր :

« Ահա տսիկ զբեղ շփոթող բանը : » Եւ հին ու մին աթուռի մը վրայ նստելով , ինչ որ իրեն սխալ կ'երեւար՝ աշխուժիւ սրբադրեց . ապա ոտք ելնելով՝ թուղթը դէպ 'ի իւր աղջիկին հրեց : « Նստի՛ր և լմնցո՛ւր , » ըսաւ խստութեամբ :

Ելիզարէթ առանց բան մ'ըսելու հնազանդեցաւ , գլուխը կախեց իւր խոբրոյն վրայ , խելքը գլուխը ժողովելով , ստատիկ եռանդեամբ՝ նորէն իւր ընդհատեալ աշխատութեանը սկսաւ :

Գիտունը լուրթեամբ իւր աղջիկը կը դիտէր , աչքը դրջին վրայ յառած . երբեմն անհամբեր շարժում մը կ'ընէր , երբ ծաղկահաս աղջիկը կը սխալէր . ապա կը հանդարտէր . երբ Ելիզարէթ անձամբ նշմարելով իւր սխալները , աւելի յառաջ շնչած կը սրբադրէր : Ելիզարէթ գրեթէ իւր թուագիւնէ-բուն վերջը հասած էր , Բայց նոր աշխատութիւն մը ևս պէտք էր , որ գործը լմնար , կնճիւղ հոն էր , հայրը

շարունակ կը նայէր , Ելիզարէթ անոր ներկայութիւնը մոռցած էր :

Նա ոչ ևս կը խորհէր զինքը գիտող գիտունին վրայ , որ կայնած և աչերը անոր վրայ յառած , այնպէս անշարժ և ցուրտ կերպով մը , որ կարծես թէ կ'ուզէր իւր աղջիկին ձիւքերը և հմտութիւնները , իւր անվերապելի կշռով չափել :

Ելիզարէթ նաեւ տակտին գիտած չէր զՀէնրին , իր յուզեալ իւր արկածէն՝ խղճի խայթի և հպարտութեան մէջ կը ծփար :

Երիտառարգուհին իւր ճակատը ձեռաց մէջ ծածկելով՝ խորունկ կը մտածէր . վերջապէս գրիչը ձեռք առնելով՝ լմնցուց իւր գրահաշիւի գործողութիւնը :

Երբ նա գլուխը վեր վերցուց , մազերը քրտինքէն խոնաւած էին և մատերը սառած : Պ . տը Պանվիլ դէպ 'ի իւր աղջկան ծուռեւում , « Աշխատութիւնդ լու է , ըսաւ , բայց լարիւրին թուսէն անցեր ես , մինչդեռ ուրիշ շիտակ ճանապարհ կար : »

Այնտեղ Պ . տը Պանվիլ , իւր աղջիկին տեղը նստելով , խնդիրը նորէն սկսաւ , և իւր ապշած աշակերտահայտեց . քիչ քիչ սարգ. օրինակներով ապահով կանոններ բացատրեց . որոնցմով կրնար մէկը առանց այնչափ խոնջէնքի և աշխատութեան իւր նպատակին հասնիլ :

Ելիզարէթ խորին զարմացմամբ մը կը նկատէր գրահաշիւները : « Աւերջապէս բան մը չեմ գիտեր , » ըսաւ նա , հառաչելով մը :

« Պիտի ոորվիս , » ըսաւ Պ : տը Պանվիլ և ոտք ելաւ : « Ես քեզի ամեն օր դաս մը պիտի տամ , վասն զի դու ըսածս կը հասկնաս . » և դուրս ելաւ առանց իւր աղջկան պատասխանելու ժամանակ թող տալու :

Ելիզարէթ երախտադետ և յուզեալ՝ աթուռին վրայ փռուեցաւ խնկաւ , ցնորից մէջ ընկղմելով : Ինչպէս գոհ պիտի ընէր այնպիսի վարժապետ մը , Ելիզարէթ ո՛հգ՝ միանգամայն համեստ էր : Իւր հօրը գիտութեան վրայ խիստ բարձր գալա-

փար մ'ունէր , և իւր դիտցածին վրայ՝ ամենին համարում էր չունէր . բայց կը վախնար հեղեղութիւններէ և դառն խօսքերէ :

Նա կը յիշէր այն հպարտ արհամարհանքը՝ զոր ժամանակաւ հայրը , իւր եղբարցը շարունակաբար ցուցուցած էր . երբ ամառ մը աղարակին մէջ՝ զանոնք աշխատեցնելու ձեռք դարկաւ :

Մարկոս օր մը իւր պարտաւորութիւնը այնպիսի յոռի կերպով դրած լինելուց ի վեր , որ հայրը իւր տնտրակները գլխուն նետելով՝ պառպած էր անոր երեսին , և դու էշ մ'ես և էշ ուրիշի մնալ բոլոր կենացդ մէջ , այսուհետեւ թող մեկը քու վրայօքդ չը խօսի ինձի : »

Շուտիկ աշակերտն ալ ճշդիւ այս կ'ուզէր , քերականութիւնները ու բաւարանները զրկեց այն պարտաւորութիւններուն քով , որոնցմէ այնչափ սաստիկ դրդուած էր Պ . տը Պանվիլ :

Պետրոս երբեք զիջում չէր ընէր , միշտ կ'աշխատէր , բայց միտքը դրած էր , ամէն մէկ առաջուած , ամէն մէկ խօսք , ամէն մէկ խօսուածքի ձև վիճաբանութեան տակ ձգել , առանց ետ քաշուելու և առանց մագի չափ զիջողութիւն ընելու , մինչև որ հայրը ձանձրացած՝ և թողուցած էր զինքը , Մարկոսի ծուլութենէն աւելի՝ Պետրոսի կամակորութեան չը համբերելով :

Մի թէ Ելիզաբէթ իւր հօր հետ ունեցած նոր խօսակցութեանց մէջ , առիդ նախ դուն խօսքեր կ'ոտարարէր : Մի թէ աւելի լաւ չէր բլլար , որ հայրը Ելիզաբէթին իրեն հետ ճաշակի նոյնութիւն ունենալը չը դիտարարէր :

« Ո՛չ , ըսաւ Ելիզաբէթ , և բարձր ձայնով կը խօսէր միտնալով Հէնրիի հօն բլլալը , որ ներողութեան կ'ողորմէր : Մայրս միշտ կը ցաւէր առիդ հետ բան մը չը կրնալ ընելուն համար , բայց նա ինձի բան մը պիտի սորվեցնէ , և ասկէ զատ՝ ես ալ ուրիշի աշխատեմ : »

« Ուրեմն բարկացած չես Ելիզաբէթ , » մըմաւց երկիւղովի փոքրիկ ձայն մը , և նա նշմարեց Հէնրիին , որ խորէ մը գոլար կ'ենէր , մինչև այդատեն մամուկներու մէջ թաղուած

մոռցուած էր : Մանուկը զանոնք իրենց դատմանց մէջ անհանդիման ընելուն համար , մամուկներն ալ անորմէ վրէժ առած էին իրենց սարդի տոտայներով անոր վրան գլուխը ծածկելով : Որոնք աւելի մը նման կը շարժէին՝ երբ քրոջը առջև ելաւ :

Ելիզաբէթ տակաւին ժամանակ ունեցած չէր , հարցրնել իւրովի , թէ ինչ հետաքրքրութիւն շարժառիթ եղած էր հայրը վերնայտրի բերելու , և ինչպէս նա բացած էր իւր խոյիկը : Հէնրիի ներկայութիւնը և արեւմտասկան ձայնը՝ անմիջապէս իւր նենդութիւնը երևան հանեցին , բայց երբ Ելիզաբէթ անոր կը դառնար որ յանդիմանէ , մանկան արտաքին կաշկի կերպարանքը իւր ծիծաղը շարժեց :

Հէնրի շարունակ գլայուած , և իւր վրայի զգեստներու անկարողութենէն ամօթահար , քոջը վրէժին դուրսէն վախնալով սկսաւ լալ , իր արցունքները՝ երեսին վրայ աշտոտ փռնելու հետքը կը թուլին : Ելիզաբէթ միշտ կը խնդար :

Վերջապէս իւր քրոջ զուարթութիւնը քաջալերեց յանցուորը , և լալու միջոցին սկսաւ խնդալ , այնատեն քոջը յանդիմանեց զինքը :

« Դու սրտոյ չես , » պատասխանեց մանուկը երկչոտութեամբ :

Ելիզաբէթ զայն դրիեց , և մաշկընդ խառնած սարդի տոտայները սկսաւ հանել : « Կնչպէս մեր հօր միտքը ինչպէս հոս դալ . » հարցուց Ելիզաբէթ . « քեզի բան մը հարցնուց , ինքը սփռեց դիտնալ իմ ուր բլլալու : »

Հէնրի առանց պատասխանելու գլուխը վար կ'ախել : « Ատրձեցի թէ , որովհետեւ անի հայր է . . . » մըմնջեց նա հստիկ յետոյ :

— Հայրը իր առիդ ունի դիտնալ ամէն ինչ որ մեզ կը վերաբերի , ըսաւ Ելիզաբէթ ծանրութեամբ . բայց եթէ նա առանց քեզի հարցրնելու , դու մատնեցիր այն դաշտները , որ միայն քեզ վտարահայցած էի , այսուհետեւ ուրիշի դիտնամ

Թէ մինչեւ որ առիճան կրնայ մէկը վստահիլ քիչ : » Այս ըսելով խոյիկէն դուրս ելաւ, որ այնուհետեւ իրեն համար նուիրական առանձնարան մը չէր, նա երեսը չը պարձուց խեղճ տղեկը նայելու, որ ցուրտ արհամարհանաց առիճ ճնշեալ կը մնար :

Ելիզաբէթ իւր յատկութիւններուն հետ պակասութիւններ ալ ունէր, որչափ ազատասէր՝ այնչափ խիստ, և որչափ իրաւասէր՝ այնչափ ալ անյութ էր : Նա ժամանակէն և փորձառութեան, կենաց այս երկու մեծ վարժապետներէն կ'ըսեմ, սորված չէր տակաւին՝ թէ մէկը կրնայ առանց տկարութեան՝ քաղցրաբարոյ, և առանց վատութեան՝ ներողամիտ ըլլալ :

ԳԼՈՒԽ Ե.

ԱՊՇՈՒԹԻՒՆ

Ելիզաբէթ կը մտածէր թէ ինչպէս պիտի համարձակէր իւր հօր գահլիճը մանկել, և որ ժամուն կարելի էր նուազ տաղտկալի ըլլալ անոր, խոստացուած դասը առնելու համար : Կը մտածէր նաեւ թէ մինչեւ ցարդ դուցէ հայրը մոռցած է իւր խոստումը . բայց նախաճաշը լմնցուցած ատեն՝ Պ. արդ Պանդիլ, որ ըստ սովորականին լուսկոյ էր, ժամացոյցը նայեցաւ, « Ելիզաբէթ, ժամը տասն և մէկը քառորդ անցեր է, կէս օրին իմ քովս պիտի դաս . » ըսաւ, վերադարձաւ իւր աշխատութեանը :

Պետրոս և Մարկոս կը սխալուէին, նախընթաց օրուան դէպքէն տեղեկութիւն մը չունէին, աւելի լաւ ըսելու համար, զրեթէ անդէս էին անոնք իրենց քրոջ ուսումներուն վրայ :

Հէնրի չէր համարձակէր խօսիլ, տակաւին Ելիզաբէթի յանդիմանութիւններէն բոլորովին շփոթած ըլլալով, « Ելիզաբէթ կը շիկնէր, զոգնոցին մէկ ծայրը իւր մատանց մէջ պարձընելով :

« Հայրս կը հաճի ինձ մտթեմամբի զաս մը տալ, » ըսաւ նա վերջապէս կիսաձայն : « Ինչո՞ւ, ինչպէս, ինչ դարմանալի բան . միթէ նա դժեղ թիարան զրկելու նման՝ իւր ստոյղի աշխատութեանց մասնակից ընել կ'ուզէ : Այո և սուր նման հարցումներ՝ ամէն կողմանէ կը տեղային և կը կրկնուէին :

Մարկոս իւր ամբողջ վրայ ձի հեծածի պէս նստած՝ երախտողէտ աւիւնով մը աւերը դէպ ի յերկինս կը բարձրացընէր :

« Ի՞նչ բաղդ է այս, աղէկ որ ես չեմ . » կը պոռար նա . կտրուելու, գալարուելու և չորս կտոր ըլլալու յարմար կրնամ գալ . քան թէ տիմարի պէս խորշ մը՝ դրուիլ և իշու նման աշխատիլ, ինչպէս վեց տարի յառաջ կ'աշխատէի . . . : » Պետրոս ուշադրութեամբ քրոջը կը նայէր : « Ինչպէս հայրս այս գաղտնիքը յղացաւ . » հարցոյց նա : — Չեմ գիտեր, միմայ Ելիզաբէթ. ըրած մէկ դրահաշիւիս մէջ սխալներ տեսնելով, զգաց թէ ես գաստութեան պէտք ունիմ . . . — Բայց բոլոր դրահաշիւ ընելդ մը տեսաւ, » կը հարցընէր Պետրոս : Հէնրի քայլ մը յառաջ անցաւ ողորտի դէմքով մը Ելիզաբէթին նայելով : Նա ժպտեցաւ : « Ելիզաբէթ փոքրիկ խցիկի մը մէջ էր, փոքր սենեակ մը որ վերանայարկին մէջ իրեն յատկացուցած է, և ես հայրիկը հոն առաջնորդեցի : »

Մանկան ձայնը խռովեցաւ, կը խօսէր իւր ըրած խոստովանութենէ :

« Հիմայ հասկցուեցաւ, մատնութիւն մը կայ, մատնութիւն մը տղադուկեց Մարկոս : Իւր շատ ապահով եմ, որ գուն չէր երթայիւր դռնէլ հայրս, քու թուարանական դուրմարումներդ սրբազրեղ ապու համար . . . » Պետրոս ալիւս պիշ քրոջը կը նայէր : « Բայց մէկ, դու մտրում մը չէր այն . . . » ըսաւ նա քննիչ գատաւորի մը կերպարանօր : Ելի-

զուգեթ սկսաւ խնդալ : « Ա՛յ , բոլորովին գումարում մը , »
բտաւ նա :

« Բան . . . բան . . . հաշիւ . . . ալ . . . ալժէ . . .
չ'գիտեմ ինչ անուն տուաւ հայրիկը . . . » պուռայ Հէնրի .
և այնչափ կը նեղուէր , որ բառերը չէր կրնար ամբողջ ար-
տասանել . . . : Հայրիկը ըստ . « Աշխատութիւնդ լաւ է ,
միայն դու զբեղ շատ կը նեղացընես . . . : » Այսպէս չէր
խօսեր , նա խտրաշփոթ խօսեցաւ . . . բայց միևնոյն բանը
կ'ուզէր ըսել . . . : Հայրիկը երբ նստաւ , ցուցուց Էլիզա-
բէթին ինչպէս պէտք էր ընել և ապա ըստ նմա . « Ես քեզի
ամեն օր գատ մը պիտի տամ . . . : »

Եւ ես Մարկոսին պէս , յաւելցուց փոքրիկ մանուկը , շատ
զոհ եմ Էլիզաբէթին տեղը չըլլալու համար , եթէ ոչ շատ
պիտի վախնայի : »

Պետրոս լուծիւն կը պահէր , եղբայրը պէս իւր դոհունա-
կութիւնը չէր յայտնէր նա , դոցէ ունեցած փոքր ինչ նախան-
ձոտութիւնն ալ սրտին խորը կը ծածկէր :

Մարկոս սոք ելնելով յարգանք կը շնորհաւորէր :

« Ալժէբրա , Լաբիրինթոսի նման բաներ , ոչ ինչ ,
օրինոգ , ձեր ամենախոնարհ ծառան եմ , երբ իմ քննութիւն-
ներս լնացնեմ , համեստաբար ձեր օգնութեան պաշտպանու-
թիւնը պիտի խնդրեմ : « Էլիզաբէթ կարմրեցաւ , Պետրոս
սոք ելաւ , միտջ գրաւ էր իւր մասին՝ երբէք կնոջ մը հըմ-
տութեանց չապաւինիլ :

Կէս օրուան զանգակը կը հնչէր , Էլիզաբէթ իւր հօր դահ-
լիճին դրան առջև կայնած էր . նա իւր բոլոր անգամներով
կը դողար , և բոլոր ոյժը իւր վրայ ժողովելով՝ հաղիւ կարող
կ'ըլլար հաստատ քայլ մը առնուլ : Նա հօրը գրանդանին
մօտեցած ատեն՝ գեփղեղին եղած էր : Պ . տը Պանվիլի թիկ-
նաթուռն քով աթու մը պատրաստուած էր Էլիզաբէթի հա-
մար , և թերթ մը ճերմակ թուղթ իրեն կ'սպասէր : Երիտա-
սարդ օրիորդը քաջաւերուցաւ . տեսնելով այս պատրաստու-

թիւները , հայրը իւր վրայ կը խորհէր , ասիկայ մեծ հա-
ճութիւն մ'էր Էլիզաբէթի համար . Պ . տը Պանվիլը ընտե-
լացած չէր իւր զաւակաց :

Դասը սկսաւ : Գիտունը քանի մը վայրկենի մէջ , իւր
աղջկան ունեցած տեղեկութեանց վրայ՝ առանց գովութեան բառի
մը , առանց զարմանք յայտնելու , այնչափ հազուադիւտ սրա-
մտութեամբ մը և կամքի ուժով մը՝ առանձին սորված բանե-
րուն վրայ , լաւ քննութիւն մը ըրաւ : Բայց անգամ մը ապա-
հովութեով իւր մշակելի երկրին վրայ , երբ ճանչցաւ իւր աղ-
ջիկան տաղանգը , սկսաւ իւր բացատրութիւնները մեկին ,
պարզ և ճոխ կերպով աւանդել : Էլիզաբէթ յարատե հաճու-
թեամբ և զաւրանի ուրախութեամբ մը մտիկ կ'ընէր , որոնց պատ-
ճառը լաւ չէր հասկնար : Առաջին դասը իրեն սոսկում պատ-
ճառեց , ոչ թէ հօրը իրմէ պահանջած աշխատութեանէ վախ-
նալուն , այլ կը վախնար որ չը՝ հասկնար և իւր վարժապե-
տին սիրտը կը նեղացընէ : Նա երջանիկ էր այժմ . վասն զի
գիտուն հօրը հետ մէկտեղ՝ վճիտ գիտութեան երկնազաւառ-
ները կ'ելնէր : Երբէք չէր երեւակայեր իմացած բաները ,
բայց կրնար սորվիլ , և պիտի սորվէր առանց դժուարութեան ,
վասն զի կը հասկնար : Էլիզաբէթ հօրը քով նստած՝ և
երկու արմուկները ծունկերուն կռթնցուցած , երբեմն դառ-
նալով՝ Պ . տը Պանվիլի ուզած մէկ գրահաշիւը շուտով մը
կ'ընէր , նա ոչ մէկ խօսք և ոչ մէկ թիւ մը կորսնցնելով՝
զամենքը կարդաւ իւր զօրաւոր յիշողութեան մէջ կը զետեղէ :
« Բսակ մ'է անոր միտքը , որ սորվածը մէջը կը զետեղէ ,
և ծակ մը չ'ունի որ անկէ բան մը կորսուի , » կ'ըսէր Մար-
կոս ծաղրածու նախանձով մը :

Դասը երկու ժամ տևեց , ոչ վարժապետը և ոչ աշակերտը
ժամանակին ինչպէս անցնիլը իմացած էին :

Երբ իւր աղջիկը իրմէ բաժնուցաւ , Պ . տը Պանվիլը վայր-
կեան մը իւր թիկնաթուռի յենարանին կ'ընկնելով , « Եթէ

այս աղջիկը մանչ մ'ըլլար , հեռուն պիտի երթայինք , կ'ըսէր նա իւրովի , բայց կնոջ մը խելքին սահմանը շուտով կը դրանուի : » Նա նորէն սկսաւ իւր ընդհատեալ աշխատութեանը , բայց երկար ատենէ 'ի վեր իւր հոգւոյն մէջէն անծանօթ զգայում մը կ'անցնէր , և նա հայրական հպարտութեան նշաններ կը ցուցնէր , ստուգելով իւր աղջկան այն յատկութիւնները , զորս անոր վրայ երկար ատենէ 'ի վեր տեսած էր : այսինքն զազափարներու յատակութիւն և պայծառութիւն , նաև կորովութիւն և յարատեւութիւն : Պ. տըՊանվիլ կը կարծէր թէ՛ տակաւին իւր ա'յանջայ կը հնչէ Ելիզարէթին այն յուզեալ ձայնը՝ որ իրմէ բաժնուած աստիճանէն ըսած էր , « Շնորհակալ եմ հայր » և այս հեռաւոր արձագանքը զինքը իր աշխատութեան մէջ կը խռովէր : « Հիմայ ժուռ դալու կ'եղնեմ » , ըսաւ նա բարձրաձայն , տեսալ մ'անհամբերութեամբ : Պ. տըՊանվիլ միօրինակ մեծ պողոտային մէջ քալելով , շուտ մը նորէն իւր մրտաքին հաւատարիչութիւնը գտաւ որ իւր աղջիկին տաղանդը իմանալով վայրկեան մը յուզուած էր :

Առաջին դասը շատ գիւրին երեցաւ : « Ելիզարէթ հայրը շուրը մոռցաւ , » կ'ըսէին իրենց մէջ իւր եղբայրները սեղանին վրայ , վասն զի նա իւր մասը դեռ չլնցուցած՝ անոնք երեք անգամ երկնցուցած էին իրենց սնակը : Հէնրի 'ի զուր կ'սպասէր անոր ընկերակցութեամբ շրջադայութեան ելնել :

Մեծ գովաւմակութիւն կը ցուցնէր գծադրութեան ծերունի դասատուն , երիտասարդ օրիորդին գծադրութեան անարակին մէջ և ոչ մէկ նոր պատկեր մը գծուած էր , վասն զի իւր բոլոր ուշադրութիւնը մատենութիւնի տուած էր : Քիչ մը յառաջ նա գաղտնապէս կ'աշխատէր առանձին՝ հաղար տեսալ արգելքներու դէմ կ'ուրելով . հիմայ իւր սիրելի դատարարը՝ յանկարծ իւր աչաց առջև բուռն պարտաւորութեան մը կերպարանք առած էր :

« Պէտք է որ հայրս զոհ ըլլայ , » կ'ըսէր նա իւրովի . և ասիկէ վատ ուրիշ բան չէր մտածեր : Մարկոս բարձրաձայն

կը մրմուռ : « Այս անտանելի բան է , կ'ըսէր նա , հայր մը և քոյր մ'ունենալ , և երկու հաշուող մեքենաներու առջև գտնուիլ : » Պետրոս ուսերը վեր կը վերցընէր : « Սովորաբար մէկը քանի հայր կ'ունենայ , » կը հարցընէր , բայց իւր բնական զգուշաւորութիւնները օրէ օր կ'աւելնար : Նա ինքզինքը ևս առաւել իւր մենակեաց զուարճութեանց կ'ուտար , առտուան դէմ կանուխ ձկնորսութեան երթալով՝ և ցորեկը հրացան 'ի ձեռին անտառաց մէջ երկար պառչտներ ընելով : Ոչ թէ տունը որս կը բերէր նա , այլ շարունակ անտառաց մէջ կը վազվրդէր : Երբեմն կը հառաչէր և Մարկոսին պէս կը խորհէր այն հիւանդ և վշտաղին մօր վրայ , որ ամենեւին պարտեղէն դուրս չէր ելնէր , և պատրաստ էր միշտ մտիկ ընել իւր զաւակաց շատախօսութիւնները և անոնց մտերմական խօսակցութիւնները :

Ելիզարէթ իւր վերնայարկի « բունիկին » մէջ փակուած էր , « Մանչերը միշտ դաշտին մէջ կ'ըրօսնուն , » կ'ըսէր նա իւրովի , երբ խղճի խայթ մը իւր միտքը դրդէր : Նա դէթ կը զուարճանար , վասն զի եռանդով կ'աշխատէր , և այնպիսի աւիւնով մը՝ որ ամեն սահմանէն անդին կ'անցնէր :

Հայրը զնա յառաջ կը մղէր , երբեմն իզական հանձարին վրայ ցուցուցած արհամարհանքով , երբեմն այն սրտեղբութեամբ՝ որ կը ցուցնէր , երբ նա իւր բացատրութիւնները իսկոյն չէր հասկնար . երբեմն նաև անոր աշխատութեան մասին շնորհած ցուրտ դոհունակութեամբը : Թէև աղեղին լարը յանձարիս ձգտեալ էր , բայց Ելիզարէթ զայն չէր նշմարեր , նաև աշխարհիս ոչ դառնութիւնը և ոչ քաղցրութիւնը կ'զգար , կարծես թէ իրական աշխարհի մէջ չէր ապրեր , այլ մոռնալով իւր ամենօրեայ համեստ գործերը , դրահաշիններու և դիւտից երեսկայական աշխարհին մէջ կը վազէր : Ելիզարէթ կարի յոյժ ջանքով մը կ'աշխատէր սաւառնիլ իւր հօր հետ մէկտեղ դիտութեան վերնադասները , իւր հօր հետ կ'ըսեմ , որ այնչափ երկար ատենէ 'ի վեր՝ մարդկային ամեն համակրութիւն բանի տեղ չ'ընելով , այս կեանքը ընտրած էր :

ԳԼՈՒԽ Զ .

ԱՐԿԱՆԻՐ

Արդէն երկու ամիս անցած էր և դպրոցական արձակուրդի օրերը լրանալու մօտ էին : Ընդհանրապէս Պ . տը Պանվիլ ասկէ աւելի չէր կենար դիւղը , իւր զաւակաց վերադարձին ատենը՝ ինքն ալ անոնց հետ Բարիդ կը դառնար : Դեռահաս սրտանկէ իրենց ազատութեան վերջին օրերէն օգուտ քաղելով , առտուընէ մինչև իրիկուն անտառներու մէջ կը շրջէին , իրենց բոլոր դրայիններուն սէրը վայելելով՝ շարունակ որսորդութեան համար հրաւէրներ կ'ընդունէին : Ելիզարէթ և իւր հայրը առանձին զլուխ գլուխի տուած կը նախաճաշէին , վասն զի Հենրին ևս շատ անգամ իւր եղբարց հետ կ'ընկերանար : Նա խիստ փոքր էր հրացան կրելու , և խիստ երկչոտ՝ բարեկամէ մը փոխ առնելոյ դայն : Երբ մէկը յանկարծուստ հրացան մ'արձակէր անոր քով , որչափ որ ձայն ունէր կը սրտար , և անկարելի կ'ըլլար լռեցընել զան : Երբ վիրաւորեալ ճաղար մը կամ կաքաւ մը անոր ոտից տակ հողին փչէր , ձեռքովը աչիքը կը ծածկէր : Իւր երկչոտութիւնը իսկ շատ անգամ ծանր վրտանդներու մէջ կը դնէր դիւքը , կը շփոթէր և կ'ուզար զէնքին առջև կը կենար : Գանիցս Մարկոս և Պետրոս բարկութեամբ իրենց հրացանը մկրի գնելով , կը սրուային անոր և թեւերնուն մէջ կը բռնէին :

« Աղէ ելիր նոյնք ասկէ , հիմայ դբեզ կ'սպաննենք . տուելի լաւ էր Ելիզարէթին հետ տունը կենայիր , » Հէնրին առանց բան մ'ըսելու կը հառաչէր : Ելիզարէթ ոչ ևս Հենրին կը շահածէր , և մանուկը առանձին ժուռ գալին՝

ծաղիկ թողուէն՝ և միսմիշակ պարտէզին մէջ աշխատելէն կը ձանձրանար : Աւելի լաւ կը սեպէր իւր եղբարց հետ երթալ , վտանգը և թերեւս վիրաւորուիլը՝ աչք առնելով :

Ելիզարէթ կնճռատ խնդրոյ մը մէջ ընկղմած էր : Հայրը արդէն բացասուած էր իրեն բռնելու ընթացքը , և նա որչափ որ կրնար կը ջանար իւր հայրը գոհացընել , որ նոյն առտու նեղացած էր , շատ սխալներ դոնելով՝ իւր աղջկան պարտաւորութեան մէջ :

« Աւերջապէս աղէկ բան մը ոլիտի չը կրնաս ընել , » ըսած էր նա արհամարհանօք : Ելիզարէթ մազերը ականջին ետին վերցոյցած , յոնքերը սրստած և շուրթերը սեղմած , միտքը դրած էր զլուխ տանիլ :

Ի հեռուստ աղմուկ մը կը լսուէր դէպ 'ի անտառին մէջէն , ամեն մէկ վայրկենին աւելի որոշ կը լսուէր հեծեծանայ ձայնը : Պառաւ Մարիանէն խոհանոցէն դուրս ելաւ , տորիքէն տկարացեալ աչացը վրայ դնելով իւր ձեռքը , կը խուզարկէր ժխորին պատճառը գիտնալ :

Մարկոս մազերը տակն ու վրայ՝ դեղնած և արինաթմաթաւ , մառուկ մը իւր թեոց մէջ առած կը բերէր , որ կարծես թէ նուաղեալ էր : Դեռահաս սպտանին կը դողդղար , և Մարիանէ կարծեց թէ 'սպահապաններէն մին անոր բեռը տունելու կ'աշխատէր , և թէ Մարկոս կը մերժէր : Պառաւ կնոջ սիրտը կայծակի սէս սարսափ մ'ազդեց , նա ճիգ կ'ընէր վազել , բայց ծունկերը յառաջ չէին երթար : Արտորդները շարունակ կը յառաջանային , հրացանը մասաղծուն փոկին անցուցած , և շուները իրենց կանէն : Գանի որ մօտեցան , լաւ ճանչցուցաւ , որ Մարկոսին բերածը Հենրին էր , որու աչերը դոյրած՝ թեկն մէկը իւր ծանրութեամբ կ'ախտած՝ և զլուսը դէպ 'ի ետին ծռած էր : « Մեռա՞ Մարիանէ և ևս սպաննեցի զան , » ըսաւ Մարկոս համաձայն և ահա որսորդներու վշտալի խումբը տուն մտաւ :

Մարիանէ ինքզինքին դալով և ուշաբիրելով , « հոս » ըսաւ ,

Պ. տը Պանվիլին սենեակին դուռը բացաւ, որ դեմնայարկին վրայ էր: Ապա մանկան սառուցեալ դէմքը ծուռեցաւ նախեցաւ, և վայրկեան մը սոսկալի լուսթեանէ ետքը, « Մեռած չէ. » ըսաւ նա, « Միթէ մեկը դնաց բժիշկը կանչելու: »

Վերադարձնելու սկզբնական դարմանները տալու տառնին, խեղճ մանուկը հանուցողին նուազեալ վիճակի մէջ: Ոչ ոք կը խորհէր կանխաւ զեկուցանել հօրը, և Պ. տը Պանվիլ աղմուկը չէր լսեր: Բայց Ելիզաբէթ տակաւին չէր ճանչնար ուսումնականութեան այս անտարբերութիւնը. համարուէն աղմուկը՝ տան հանգարտութիւնը վրդովող որսորդներու ժողովը ձայնը դրդեցին երկտասարդուհին, իւր աշխատութիւնը մէկ կողմ՝ ձգելու: Վայրկեան մը ականջ գնելով աղմուկին, տալաւ առանց մանրերորդի չափ ակնարկ մը նետելու թուարանութեան վրայ, որ արդէն լմնալու մօտ էր, կայծակի պէս վար լծաւ դէպ 'ի աղմուկը դիմելով: Երբ նա մեծ սենեակը մտաւ, տեսաւ որ որսորդները և շուները խառն 'ի խուռն հալքուած էին, տեղ բացին, որ Ելիզաբէթ անցնի:

Պետրոս, ըսաւ նա, դէպ 'ի իւր երկրորդ եղբօր դառնալով, որ երէց եղբօրմէն աւելի հանգարտ և անխուփ էր. ինչ պատահեցաւ Հէնրիին:

Մարկոս ժամանակ չը թողուց որ իւր եղբայրը պատասխանէ:

« Նա մեր ետեւն եկած էր, ինչպէս որ ժամանակէ մը 'ի վեր սովորութիւն ըրած էր դալ ո՞վ ինչ կրնար ըսել, մենք դարանը նստած էինք, ես կը կարծէի թէ Հէնրին Պետրոսին քովն է, նա երբ անտառին մէջէն սահելով իմ քովս դալ կ'ուզէր, տեսայ տերեւոց շարժիլը, կարծեցի թէ հօն ճաղար մը կայ հրացանը արձակեցի . . . : » Պատահելոյն ձայնը մարեցաւ, իսկոյն գլուխը ձեռաց մէջ ծածկեց:

Ելիզաբէթ հօն ներկայ դտնուողներուն աչաց մէջէն աւելի ընդարձակ տեղեկութիւններ կ'որոնէր, իւր աշխատութեան 'ի վեր ճանչցած՝ տարրօր պահապան որսորդին ուղղելով իւր խօսքը.

« Հապա հիմայ, » հարցուց նա:

— Հիմայ ըսաւ ծերունի որսորդը, ուրիշ բան մը չեմ տեսներ, բայց միայն կ'ոտրուած բաղուկ մը, հրացանը ցիրուցան չ'արձակեր է կապարի հատիկները, միայն շատ տկար է. . . և. . . ես դո՛հ պիտի ըլլամ, երբ աչերը բանայ:

Ելիզաբէթ իւր շրթանց վրայ եղած ձայնը՝ ներս քաշեց, մտիկ ընելով ծերունիին խօսքերը, նա ծուռեցաւ դէպ 'ի վերադարձեալ մանկան, որու Մարիանէ չէր համարձակեր մօտենալ: « Քայալս բերէք ըսաւ նա, և ամենքը թող սենեակէն դուրս ելնեն, միայն Մարկոս, դու հոս կեցի'ր. » յաւելուցուց Ելիզաբէթ դէպ 'ի իւր եղբօրը այնպիսի ակնարկ մը նետելով, որու վրայ այնչափ ցաւ և համակրութիւն միանգամայն նկարուած էր, որով պատանին նորէն իւր դէմքը ծածկեց ամենալէն:

Երբ քանի մը վայրկեանէն ետքը բժիշկը հասաւ, Հէնրին արդէն աչերը բացած էր, և քանի մը անորոշ խօսքեր կը մըմջէր:

Բայց ամէն անգամին որ Ելիզաբէթ ծուռելով մտիկ կ'ընէր, միշտ իրեն այնպէս կ'ուզար թէ, մի և նոյն աղիողորմ մահ՝ չիւնը կը լսէ. « Մայրս, մայրս կ'ուզէմ: »

ՊԼՈՒՆԱ Է.

ԳՈՅՐՄԱՆ.

Մարկոս իւր անտանելի կսկիծէն աղատած էր, ինչու որ իւր եղբայրը կ'ապրէր մէկ բազուկը միայն ջախջախեալ ըլլալուն: Բժիշկը առանց հօրը ներկայութեան չէր ուղեր նայիլ մահնուկը: « Նա և ոչ մէկ բանի մը օգտակար պիտի ըլլայ, »

կը մըմուային սրտորդները : Բայց Լըպըրթօն բժիշկը իւր պահանջումին վրայ պնդելով՝ « Հարկ է որ Պ. տը Պանվիլ իւր փորրիկ մանկան անկողնոյն քով նստի , » կ'ըսէր : Սակայն հայրը դեռ չը հասկցած դէպքին ինչպէս պատահիլը, ջախջախեալ թեւ տեղը գրուեցաւ : « Ինչպէս եղեր է՝ որ Հէնրի որսորդութեան գացեր է , վասն զի նա հրացան գործածել չը դիտեր , և ինչպէս Մարկոս սխալելով՝ զան վերաւորներ է : » Մարկոս դառնապէս կը ժպտէր իւր հօր այս զարմացական հարցմանց վրայ : Նոր պատուար մը կը բարձրանար գիտունին և երէց որդւոյն մէջ տեղը :

Բժշկական գործողութիւնը լմեցած ըլլալով՝ Պ. տը Պանվիլ իւր զաւակին հետ ընկերացող բոլոր որսորդները ճաշի հրաւիրած էր :

Էլիզաբէթ առանձին մանկան անկողնոյն քով կը հսկէր , և Մարիանէ յանպատրաստից կերակուր ճարելու կ'զբաղէր :

Ծաղկահասակ օրիորդը գլուխը ծռած էր . սեղմած շուրթերը՝ իրարու կապած ձեռքերը՝ մեծ յուզմունք մ'ունենալը կը յայտնէին : Էլիզաբէթ մոռովին մէկ ամիսէ՝ ի վեր վարած կեանքին վրայ կը խորհէր , առանց պատրուակելու , առանց պատճառանք մը փնտռելու : Միայն իւր հօր մօտենալու փափաքով չէր , որ հոգւով և մարմնով անոր հետ ուսմանց նուիրուելու մղուած էր . և ոչ ալ օր մը իւր եղբարց օգնել կարենալու յուսով : Այլ նա ետական զղացումով մը յափշտակուած էր անխորհրդաբար , առանց խորհելու՝ թէ իւր եղբարց երջանկութիւնը իրմէ կախում ունէր . մանաւանդ Հէնրիի հոգը և պաշտպանութիւնը՝ իւր մօր վերջին նայուածքով իրեն յանձնուած էր : Էլիզաբէթ սրտովին կը զգուեր ինքզինքէն . նոյնպէս խիստ հակամէտ էր զգուելու նաև զրահաշիւի ուսումնեան : « Ոչ ևս կ'ուզեմ նորէն դրահաշիւի խնդիր մը տեսնել , կ'ըսէր նա իւրովի , դառն ստորջանքով մը , կնոջ մը գործը չէ այս . » և նա շիկնելով կ'զգար մինչև իւր մենակեցութեան մէջ , թէ սէգ հաճութիւն մը դտած էր ընդհան-

րապէս իւր սեռին համար՝ անմատչելի աշխատութեանց զբաղելով :

« Բարի աղջիկ մը , բարի քոյր մը , ուրիշին սիրելի ըլլալու համար պէտք չունի այսպիսի միջոցներու , կը կրկնէր նա , եթէ Հէնրին իմ քովս պահէի , չէր հիւանդանար , և Մարկոս իւր խղճին վրայ այս սոսկալի խայթը չէր ունենար : »

Էլիզաբէթ որչափ Հէնրիի նոյնչափ Մարկոսի վրայ հոգ տանելու իրաւունք ունէր : Պատանին Մարկոս՝ իւր ուսումները շարունակելու համար Բարիզ վերադառնալու ստիպուած՝ տխուր տրամադրութեանց մէջ կը թողուր թրէյլը : Պ. տը Պանվիլ Հէնրիի դէպքին պատճառաւ՝ ստիպուած էր դիւրը մնալ , բայց թոյլ տուած էր որ իւր որդին մեկնի , առանց համակրութեան և սիրոյ բառ մը անոր ուղղելու :

Մարկոս անխորհուրդ և թեթև բնավորութիւն մ'ունէր , բայց միանգամայն հեղահամբոյր և անկեղծ էր , բնազգամաբ մը կը փախէր տխրութենէ և խռովութենէ , իւր սրտին մէջ ունեցած խղճի խայթին սլառաբաւ կ'աշխատէր մոռնալ զայն , ոչ ոք սորվեցուցած էր անոր՝ Աստուծոյ ապաւինիլ , ոչ ոք ըսած էր անոր աղօթել առ Աստուած , երկնային վեհ մօրթարութիւնները անձանօթ կը մնային այս ընտանեաց մէջ : Էլիզաբէթ ժամանակ չ'ունէր անոր նամակ գրելու և միանգամայն ինչ որ բանիւ բերանոյ չէր կրցած խօսիլ , խիստ յարմար ժամանակի կ'սպասէր՝ զայն նամակաւ բացատրել : Այս արկածի մասին ինքզինքը Մարկոսէն աւելի յանցաւոր կը զտնէր , նա իւր երկարաձիգ անհոգութեան համար՝ աւելի դառնապէս ինքզինքը կը կշտամբէր , և երբեք եղբօրը վայրկենական խանութեամբութիւնը՝ յանցանք չէր սեպեր . և ասոր համար երբեք Մարկոսին բան մը բռնած չէր :

Պետրոս իւր գործին կ'զբաղէր գտտերու ժամերը և հանգստութեան ժամերը՝ երկու եղբայրները իրարմէ կը բաժնէին և ոչ ևս իրար կը փնտռէին : Ուստի Մարկոս իւր ընկերակիցներուն հետ այսպէս կենակցելով՝ կը ջանար անոնց մէջ մոռնալ իւր մանուկ եղբօր վշտակրութիւնը ի Թրէյլ : Իւր բարեկամ-

ներէն ումանք իրեն կը նմանէին , թէպէտև իրեն պէս բարի
և պատուակիր էին , բայց միանգամայն անխորհուրդ և թեթևամիտ :

Ամառք ալ աւելի վտանգաւոր էին , պատրաստ ըլլալով չա-
րութեան մէջ դահաժիթել ամեն զանոնք՝ որոնք չէին գիտեր
լնքընքնին փորձութեան դէմ պաշտպանել :

Մարկոս մինչև այն ատեն մօրը յիշատակովը կը պաշտպան-
ուէր , հիմայ կ'ուզէր՝ ամեն բան մոռնալով զինքը զօրացնել ,
իրեն տրուած անբարոյական գիրքերը կը կարդար , ուրիշնե-
րու հետ զրաւի կը բռնուէր , կը խաղար , քիչ ու վեր իվե-
րոյ կ'աշխատէր : Հրացանի հարուածը՝ որով Հէնրիին թեւ
ջախջախուած էր , իր խղճին վրայ մեծ բեռ մ'եղած էր , որով
չէր կրնար տանիլ :

« Էլիզաբէթ երբեք կ'ըսէր նաև իւրովի , « Երբեք այս
ամէն վշտաց և տխրութեանց տանելու քաջասրտութիւնը
ոյիտի չ'ւնենամ : » Երբ կը տեսնէր նա զՀէնրիի գեղ-
նած և նիւթ , հաղիւ կը քնանայ , բան մը չ'ուտէր ,
և իւր քրոջ մատուցած զուարճութիւններէն կը ձանձրանայ
ու կը յոգնի : Երբ նա գլուխը դարձնելով կը չտէր անոր
հառաչելը , երբեք ալ լալը , իւր մենակեցութիւնը իրեն ան-
հանդուրժելի կը թուէր : « Եթէ կարող ըլլայի միայն՝ նե-
րում խնդրել մէկէ մը , » կ'ըսէր իւրովի : Քսան անգամ
կրկնած էր նա խեղճ հիւանդ մանկան : « Ո՛հ եթէ իմ քո-
վըս պահէի զքեզ , որչափ կը ցաւիմ որ զքեզ մարգագետին
չը տարի , և զքեզ թողուցի որ որսորդութեան երթաս : »

Մանկան մտնիմարութիւնները իւր քրոջ հոգւոյն խորութեան
մէջ չէին թափանցեր , Պ ալ Պանվիլ անցեալին մէջ եղածին
պէս անզգայ էր , զրեթէ քիչ մ'ալ աւելի . քանի որ Էլի-
զաբէթ մաթեմատիքի ուսումները թողուցած էր , վիրաւորեալ
մանուկը խնամելու համար : « Եթէ դու այսպէս Մարիանէի
տեղ հիւանդապահի պաշտօն վարես , որչափ կը պատշաճի
քեզ այս , » ըսած էր նա հեգնելով , առանց աւելի ևս
թախանձելու : Երբ աղջիկը այն արկածի սոսկալի օրը , իրեն
տրուած մէկ խնդիրը՝ գրասեղանին վրայ դրած էր , և իրի-

կուն մը Հէնրի քնացած ատեն՝ յաջողած էր զայն լուծել ,
Պ . ալ Պանվիլ չէր կարծեր թէ նա ալ անոր ուշա-
գրութիւն կ'ընէ . վասն զի Էլիզաբէթին բան մը խօսած չէր
այն օրէն ի վեր նոյն խնդիրին վրայ : Նա կ'աշխատէր , կը
տանջուէր , և կ'ապաշաւէր անձին առանձին , նա կորսնցուցած
էր իւր մայրը այն միջոցին՝ ինչ ատեն կ'սկսէր զայն վայելելու
երջանկութիւնը զգալ , իւր հայրը զրեթէ իրեն համար չկար ,
և խեղճ օրիորդը տակաւին ճանչցած չէր իւր երկնաւոր Հայրը :
Հէնրիի համար վատնած անձնութիւնը՝ միայն տեսակ մը ուրա-
խութիւն և հոգւոյ անդորրութիւն կ'ուտար իրեն : Որչափ որ
փոքրիկ մանուկը՝ իւր հիւանդութեան և նեղութեանը պատճա-
ռաւ , քմահաճ , անկարգ և զայրացկոտ էր . Էլիզաբէթ ալ
նոյնչափ իւր կրած տառապանաց դառնութիւնները՝ իբրեւ զո՛հ
կ'ընդունէր : Զոհողութեան մեծ պէտք մը՝ իւր սրտին
խորը պահուած էր , բայց Էլիզաբէթ օր ըստ օրէ անորոշ
մթութեան մէջ կը յաւաքանար :

Չէր գիտեր տակաւին ինչ վիշտեր , ինչ պարտքեր , և
ինչ գեղեցիկ ուրախութիւններ իրեն համար Աստուած պահած է
ապագային մէջ :

ՔԼԱՌԵ Ը .

ԱՊԱՔԻՆՈՒՄ

Աշունը տրտում և տխուր կը հոլովուէր , ծառերուն տերև-
ները կը թափուէին և երկարատև հովերէն քլուելով՝ ճան-
րուն վրայ կը դիզուէին , ուրուականներու պէս Էլիզաբէթի
աչաց առջևէն անցնելով , որ պատուհանին առջև նստած
կամ կը կարդար , և կամ կար կը կարէր : Իգական սեռի
յատուկ եղած պարտաւորութիւնները զանց ընելուն համար՝

Խիղճ կ'ըլլար իրեն , ուստի Մարիանէի առջև դիզուած ճերմակեղէնները կ'առնուր՝ որ կարկտէ : Պառաւ կիներ իսկզբան փոքր ինչ արհամարհանօք կը ժպտէր , բայց Ելիզարէթ անխոնջ աշակերտուհի մ'էր , և կարկտուքներու դժնդակ աշխատութեան կ'սկսէր խելամուռ ըլլալ :

Ասիկա մեծ ճիւղ մ'էր , քանզի ծաղկահասակ օրիորդը բնականէն ճարտար չէր , բայց իր յստակ և հաստատուն միտքը՝ դո՛՛հ չէր ըլլար երբեք թերութենէ . և ասղնագործութեան մէջ այն ճշգրտութիւնը կը պահանջէր , զոր քիչ մը յառաջ գրահաշիւներու մէջ ցուցուցած էր :

Հէնրի կ'ըրօմուր քրոջը աշխատիլը նկատելով : « Հայրս պիտի չը հասկնայ որ իւր գուլպաները աւելի աղէկ կարկրտուած են , կ'ըսէր նա ժպտելով , բայց ես աղէկ գիտեմ որ Մարիանէ իմ սաւանիս վրայի այս մեծ յարգարանքը չը պիտի կրնար ընել , կարծեմ թէ ոստայնանկը որչափ որ շուտ գործածած է իւր կկոյր , նոյնչափ դու ալ ասեղդ շուտ կը գործածես : »

Ելիզարէթ սկսաւ խնդալ , փոքրիկ հիւանդին մանրակրկիտ դիտողութիւնը ճիշդ էր : « Կը ջանամ ըսաւ նա , բայց դերձանս սաւանին դերձանին չափ բարակ չէ , ասոր համար կատարելապէս չը յաջողեցայ : » Եթէ Հէնրի կարող ըլլար իւր ձեռքերը շարժել , ծափ պիտի դարնէր . ըստ որում սաստիկ ուրախ էր անվրէպ գուշակութիւն ընելուն համար :

Ելիզարէթ ճերմակեղէն կը կարկտէր . և պարապ եղած ատենն ալ Հէնրիի հետ կը ժուռ դար : Սկսած էր նաև քանի մը դաս տալ մանկան , որ իւր բռնի դատարկութենէ ձանձրացած էր ալ : Ելիզարէթ կը սորվեցնէր անոր իւր պարտքերը , լատիներէնի սկզբունքները , զոր քիչ մը յառաջ սորված էր ինքը իւր անկլուհի վարժուհւոյն հետ մէկ տեղ , Հէնրիի գիտութեան համար բաւական կ'ուզային , որ իւր տարիքին նայելով՝ շատ յառաջ հաջած չէր : Ելիզարէթ երբեմն անոր հետ որոշ և որոշ կը խաղար , և երբեմն

բարձրաձայն կը կարգար , երբեմն ալ պատմութիւններ կը պատմէր . բայց Հէնրի քրոջը պատմութիւն պատմած ատեն կը յօրանջէր , և երբեմն ալ կը քնանար : Ելիզարէթ բաւական յաջողակ չէր պատմութիւն մը աղէկ պատմելու մասին : « Ըսէ ինձ մօրս ըսած վէպերէն մին . » կ'ըսէր մանուկը . բայց Ելիզարէթ զանոնք մոռցած էր :

Հէնրիի աչքերը արցունքով կը լեցուէր , վասն զի կրած ցընցումը՝ ցաւալի ներգործութիւն կ'ընէր իւր առողջութեան վրայ , շատ կը հաղար , և ջախջախեալ ձեռքը չէր կրնար դորձածել , որու վրայ քոյրը կը վախար թէ միշտ խեղանդամ պիտի խեանէ զան :

Մարիանէ զլուխը կը շարժէր , իւր անհասկոյստութիւնները Ելիզարէթի անհասկոյստութիւններէն տեղի ծանր էին : « Խեղճ մօրը կը նմանի , կը մըմաւար պաւաւը , ամենեւին երակացը մէջ աբիւն չունի : »

Հէնրի իւր նեղսրտութեանց համար քիչ մը կ'ամչնար՝ դեղեցիկ դիւտ մը անոր միտքը ինկաւ : « Հիմայ պիտի աշխատեմ զրեւ մօրս պատմած պատմութիւններէն մին , պոռայ նա , Գոթեսիլը իշխանինը և Սիթրուիլ իշխանուհւոյնը շատ աղէկ կը յիշեմ . այդ պատմութեան մէջ փոքր աղջիկ մը կար . որ իւր գողնուցին մէջ՝ պղախի վարդաշրջանի մը կը կրէր . . . երբ վարդամ քեզ զայն՝ գուցէ անով քու միտքդ միւս պատմութիւնները գան : » Եւ Հէնրի իւր զրտումին վրայ՝ բոլորովին գոռոզանալով , նստած բաղնիքին վրայ՝ անհանդիստ կերպով տեղադրուեցաւ : Հիւանդ թեւ բարձին կ'ընկնուցած , զրասեղանի տեղ աշխարհացոյց տախտակ մը իր ծունկերուն վրայ , և բարակ փոքր սեղանին վրայ ալ կաղամար և սպիտակ թուղթեր դրած էին : Ելիզարէթ մտածած էր ըստ ամենայնի : Հէնրի յաղթական դէմքով մը զրիչը մեկնէին թաթխեց : « Հիմայ կը տեսնես որչափ գեղեցիկ է , » կ'ըսէր նա , և արդէն հրճուանքին կասկարմիր եղած էր : Ելիզարէթ նոյնպէս կարմրած էր , վասն զի իւր

կողովէն տեսարակ մը դուրս քաշած էր , որ շատ օրէ ի վեր՝ ձեռքը բռնած չէր . երբ Հէնրի իւր վէպը կը գրէր , իւր քոյրըն ալ գրահաշիւի խնդիր մը կը փնտռէր :

Ծաղկահասակ օրիորդը իւր նախկին որոշման վերադարձած էր . նա բացարձակապէս գրահաշիւը մէկդի թողուցած չէր : « Ո՛վ գիտէ , գուցէ օր մը կրնայ օգտակար ըլլալ , կ'ըսէր իւրովի , հօրս աչերը տկարացած են : կարելի է անոր գրագրութիւն ընեմ : »

Էլիզաբէթ արդար խիղճ մը և անյողգողդ կամք մ'ունէր , վաճառորդ չէր թողուր ինքզինքը նորէն , որ ուսման արբեցութեան մէջ իյնայ , չափաւորապէս կ'աշխատէր , միշտ եռանդեամբ , բայց կանոնաւոր և յարատե եռանդեամբ : Էլիզաբէթ իւր գրահաշիւի խնդրոյն զբաղելով հանդերձ՝ ատեն ատեն իւր աչերը Հէնրիի վրայ կը նետէր , և մանուկը Էլիզաբէթը իրեն օգնութեան կանչելու պէտք չ'ունեցաւ մինչև այն կէտը երբ տխուր գէմքով մը դէպ 'ի առ նա դարձաւ :

« Ձէի գիտեր որ աջ ձեռքս այսչափ տկարացած ըլլայ , ըսաւ Հէնրի իւր խոնջեցած մատերը շարժելով , կարծեմ թէ ձախ ձեռքս անոր բոլոր ոյժը սպառեր է , գրելը ստուգիւ տաժանելի բան է : » « Նա տխրութեամբ կը նայէր թանաքի բիծերով լեցուած էջերը , և անկանոն գրութեամբ ծածկուած երեսներուն մէջ՝ տառապիսալները պակաս չէին : »

Էլիզաբէթ արդէն գրահաշիւի տեսարակը կողովին մէջ պահած էր , նա ժպտելով ոտք ելաւ , և ծուռեցաւ . Հէնրիի գրուածքին վրայ : « Այսչափ գիր գրելէն խոնջեցար , ըսաւ նա , եթէ կ'ուզես շունչ մ'առնելու համար՝ երթանք ծառուղիին ծայրը չոր տերեւներու մեծ կոյտ մը դիզենք , և վերադարձած ատեննիս , գու ինչ պատմութիւնը կը պատմես և ես հո՛ս՝ ծունկիս վրայ անմիջապէս կը գրեմ , և դու զայն կը սրբադրես : »

Այս նոր զբաղման գաղափարը զարմացոյց փոքրիկ հիւանդը , բայց աւելի ևս կը յափշտակուէր , քանի որ կը խորհէր տե-

րևոյց կոյտին վրայ : « Անոնց կրակ պիտի տանք անանկ չէ . » հարցուց Հէնրի ուրախութենէ կարմրելով :

« Բայց այդ պէտք է ընել ծառուղիին դուրս բաց տեղ մը , եթէ ոչ մեր հին կնձնիներն ալ այրելու վտանգի մէջ կը դնենք , շուտ ըրէ՛ գնա՛ թիկնոցդ փնտռէ , ճանրան երթալու ատեննիս ես քեզի պիտի օգնեմ : »

Վիրաւորուած թեւ տակաւին կապով մը վեր բռնուած էր , և Հէնրիի ծուռ գալու պատրաստութիւնները Մարկոսին չափ պարզ չէին :

Մարկոս կ'ուզէր ձմեռուան մէջ տեղ առանց թիկնոցի դուրս ելնել . պնդելով թէ պէտք է եղանակներու անբարեխառնութեան սովորիլ . որովհետեւ կ'ուզէր զինուորական պաշտօն վարել :

Հէնրի իւր երէց եղբօր այս գէշ սովորութիւնը՝ Էլիզաբէթի յիշեցունելու ատեն կը գողգողար :

« Մարկոս ըսաւ որ զինուորական պաշտօնեաները՝ բնաւ իրենց համազգեստին վրայէն թիկնոց չեն հագնիր , կ'ըսէր մառուկը . ինչո՞ւ անոնք ամենքնին ալ ցուրտէն չեն մեռնիր Ռուսիոյ ճակատամարտին մէջ : »

« Արծեմ թէ այս մասին կարգապահութիւնը բոլորովին ճիշդ չէր , ըսաւ Էլիզաբէթ խնդալով , հաւանականաբար կը գտնուէին շատ պաշտօնակալներ , որք մուշտակ կը հագնէին . այլ սակայն կը յիշեմ որ ատենօք լսած եմ իմ մեծ հօրս պատմելը , թէ Նարոլէոն կայսեր մարաջախտներէն մին , չեմ գիտեր ո՞րը , իւր ղօրաբաժնին գլուխ ըլլալով՝ բոլոր ճակատամարտներուն զոտնուած էր . թէ և սարսափելի ցուրտ մը կ'ընէր , որու պատճառաւ հազարաւոր մարդեր և ձիեր կը կորսուէին , առանց երբեք թիկնոց մ'առննալու համազգեստին վրայէն : »

Ջինուորները կը զարմանային , « Մենք ալ կը տաքնանք , մարաջախտը այսպէս տեսնելով . » կ'ըսէին զինուորներէն ոմանք . ուրիշները կ'ապահովեցնէին թէ փայտ կը կտրէին ցուրտէն՝ զան աշնայ՝ տեսնելով միայն :

Օր մը երկու զօրապետներ կը հարցնէին մարտնչատին՝ թէ ինչպէս կրնար տուալ այնպիսի եղանակի մը, առանց լաւ հազուելու : « Էս ձեզմէ աւելի խորագէտ եմ՝ ըսաւ նա կիսա-ձայն, մուշտակս շապիկ մ'ըրած եմ, որու թաւ կողմը ներսն է : »

Հէնրի այնչափ սաստիկ կը խնդար՝ որ ծառերուն զաղաթը՝ իրենց բոյնին մէջ քնացող որիները յանկարծուստ արթնցան աններկաշնակ ձայներ արձակեցին : « Ուրեմն ներսէն արջի մը պէս էր, » կ'ըսէր նա : « Ոչ բնաւ, » և իւր քոյրն ալ իրեն պէս կը խնդար . « արջի մը պէս էր որ իր մորթը պիտի դարձունէր : Երբ դուն ալ սաստիկ մտիս ես քեզի ուստական շապիկ մը կ'ընեմ՝ հաստ օղիկով, որու ներսի կողմը մուշտակ է : » Էւ երկուքնին ալ կը վազէին կատակաբանելով, և կը մօտենային անտառէն մեկուսի բացօթեայ կողմը :

Թուփնաս բուսահող չէր պատրաստեր, այս մարդս հին զըրութեամբ պարտիզպան մ'էր, առանց մեծ տեղեկութիւն ունենալու իւր արհեստին, իւր ծերութեան և տիրոջը անհողութեան պատճառաւ ծուլացած էր : Բանջարեղինաց պարտէզին մէջ, քանի մը կազամբ, լուբիտ և սոխ կը անկէր, և այս փափուկ կանանչեղէնները պաշտպանելու համար, ամենին հոգ չէր տաներ երթալ հաւաքել չոր տերեւները :

Այս պատճառաւ հինօրեայ կնճիւններուն գեղնած տերեւները անտառին այն բացօթեայ կողմը բոլորովին կը զոյգէին . և Էլիզաբէթ իւր ետեւէն քաշած երկու հոգի սանդղերով շատ դժուր տեսաւ :

Քանի մը օրէ 'ի վեր անձրեւը դադրած ըլլալով՝ տերեւները չորցած էին, և կարելի էր անոնցմով շքեղ բոց մը վառել, բայց տերեւներուն կոյտը շուտով չէր դիզուեր, Հէնրի միայն մէկ թնով կ'աշխատէր, և հազիւ իւր ակար դժը կը ներէր սանտրին ծայրովը քանի մը տերեւ հաւքել :

Էլիզաբէթ սաստիկ եռանդով կը քէր կը տանէր, բայց անտառը ընդարձակ էր և տերեւները հոն հոս ցրուած ըլլալով՝

պէտք էր երթալ աւելի շատ ծառերուն տակ թափթփած տերեւները ժողովել : Անոնք բաւական տաքցան, և շտապելուն պատճառաւ ոչ ևս կը խնդային, բայց տերեւոց դեղը տակաւին քիչ մը բան էր, երբ Հէնրի հեռուէն նշմարեց որ հայրը ծառուղին կ'ուղայ, ըստ սովորականին իւր մտախոհութեանց մէջ ընկղմած, ամենեւին ուշադրութիւն չընելով իւր զաւակս ներուն :

Մանուկը վայրկեան մը վարանէն ետքը, վաղեց Պ. տը Պանվիլի առջև :

Իւր գլուխը եկած արկածէն 'ի վեր, տկարութեանը պատճառաւ երես առնելով՝ Հէնրի իւր հօրմէն քանի մը չիօքրիկ շնորհներ խնդրած և ձեռք ձգած էր, այս պատճառաւ երկչոտութիւնը քիչ շատ մէկդի դրած ըլլալով՝ բռնեց Պ. տը Պանվիլի ձեռքէն և մինչև անտառին բաց կողմը տարաւ :

« Հայր, կ'աղաղակէր նա, կ'ուզենք չորցած տերեւները 'ի մի վայր կուտել և կրակ վառել, ես մէկ ձեռքս միայն դործածելովս ամէն մէկ անդամին երկու կտոր տերեւ միայն կրնամ ժողովել : Էլիզաբէթ որչափ կրնայ կը ժողովէ, բայց շուտով չենք կրնար կոյտ մը կազմել . հայր, դուք որ այնչափ ուժեղ էք, օգնեցէք մեզի : »

Պ. տը Պանվիլ ժպտեցաւ : Երիտասարդութեանը մէջ դեռ ինքզինքը դրաւոր աշխատութեան չը տուած՝ յիրաւի ուժեղ և թեթեւաշարժ ըլլալուն հաճութիւն մը կ'ըզար . բայց հիմայ իւր բարձր հասակը կորացած՝ աչիւրը յոգնած և անգամները հիւժած էին :

Վերջապէս Պ. տը Պանվիլ Հէնրիի երկնցուցած սանտրը բռնեց և սկսաւ աշխատիլ : Անմիջապէս տերեւներով ծածկուած հեռաւոր զառ 'ի վայրները մերկացան . և յաղթական սանտրը խառն 'ի խուռն նիւթերու կոյտ մը, այսինքն չոր փայտեր և չոր խոտեր, հսկայաբար դէպ 'ի յառաջ կը մղէր, որոնք տերեւներէն աւելի լաւ բոց պիտի արձակէին : Էլիզա-

բէթ պղտիկ չմնալու համար սաստիկ աշխատած և խոնջեցէն կասկարմիր եղած էր . Հէնրի ուրախութենէն մէկին քովէն մեկակն քով կը վազէր : Վերջապէս սկսաւ պոռալ : « Բաւական է Հայր , շատ է անդամ , բաւական է . Պենարտեան տունին չափ մեծ կոյտ մ'եղաւ , երբէք անոր ամէնը պիտի չը կրնանք վառել , եթէ մինչև իրիկուն ալ հոս կենալու ըլլանք : »

Ելիզաբէթ մոռցած չէր իրեն հետ հրավառ ծծումբ բերելու , մէկ վայրկենի մէջ՝ բոցը լուսաւոր և պայծառ կերպով բարձրացաւ , մինչև մեծամեծ ծառերուն դազածները լուսաւորելով՝ և անտառաց մոռ իողմերը լոյս արձակելով : Թրէյլը՝ այս սաստիկ լոյսէն՝ գէպ 'ի ծառուղիին ծայրը՝ աչքի կը դարնէր :

Մարիանէ , Թովմաս և իւր կինը , տունէն դուրս ելան . սարսափահար այս անսովոր լոյսէն , վախնալով թէ զիւրը հրդեհ կայ : Անոնք 'ի հեռուստ կը նկատէին Ելիզաբէթը և Հէնրին , որոնք միշտ իրենց հօր օգնականութեամբ՝ տերևներով կը ակը կը բոցավառէին ու կը փախչէին , կամ խանձած փայտեր գրկելով խոտին վրայ կը նետէին :

Մարիանէ լուրթամբ աչերը սրբելով , « Ո՛հ երանի թէ աւելի սո՛ւրջ իւր զաւակաց հետ այսպէս վարուէր նա . » մտախոհելով կ'ըսէր պառաւը : Թովմաս ապշութեամբ իւր տիրոջը նայելով , « Հարուստները տարօրինակ դաղափարներ ունին , ինքզինքնին դրօսեցնելու համար , » ըսաւ իւր կնոջ մրմուռով , և զնաց կիսատ թողուցած ճաշը լննցնելու :

Պ . տը Պանվիլ խոնջեցած էր , երբ իւր սենեակը մտաւ : Իրիկունը ընելու համար՝ պահած դրահաշիւի խնդիրը , սովորականէն աւելի կնճուռ երեցաւ իրեն , երկու երեք անգամ իւր նստած թիկնաթուին վրայ քուլը տարաւ . երբ ընդոստ կ'արթննար իւր անսովոր ծուլութեան վրայ կ'ամօնար : Նոյն միջոցին լսեց նա Ելիզաբէթին ձայնը , որ Հէնրին քնացընելու համար բարձրաձայն կը կարգար . և Պ . տը Պանվիլ իւր ատամանց մէջէն կը մրմնջէր : « Այս տղուն գեղեցու-

թինը քիչցած է , ինչպէս կը խնդար՝ այսօր կնճինե՞րու վրայէն վեր բարձրացող բոցերը տեսնելով : »

ՊԱՆՎԻԼ Պ .

ԱՂԷՏԻ

Պ . տը Պանվիլ սկսեր էր չուլուկ վրայ խօսիլ . Ելիզաբէթ մտաւորանշութիւն ունէր թէ Հէնրիի առողջութեան մասին , և թէ Մարկոսի Բարիդի մէջ ըրածները՝ անձամբ տեսնելու փափաքանաց մասին : Պատանւոյն կամակոր լուրթիւնը՝ և ամսոյն վերջը հօրը եկած անհաճոյ տեղեկագրերը՝ Ելիզաբէթին յօնքը պուտել կ'ուտային , երբ մինակը մտածէր . բայց իւր սովորութեան համաձայն՝ իւր վիշտը մէկուկմը չէր խօսեր :

Պ . տը Պանվիլ իւր պղտիկ տղուն վրայ աւելի սէր ունենալուն՝ երբեմն կարծես թէ կը մոռնար աղջկան ներկայութիւնը , և անոր դրահաշիւի դասուն մէջ ըրած անհաւատարմութեանը երբէք չը ներելով՝ կ'ըսէր իւրովի : « Ահա այսպէս անհաստատ և թեթեամիտ կ'ըլլան կիները , պէտք է անոնց տնտեսութեան և մանկատածութեան հոգերը յանձնել : » Այս ամէնը խօսելով՝ կը յանդիմանէր իւր աղջիկը , 'ի պատճառս Հէնրիի համար վատնած անձանութեան : « Ամէն բան երեսի վրայ թողուլ կոտորած թեի մը համար , » կը մրմնջէր նա : Գուցէ փոքրիկ խղճի խայթ մը՝ իւր կշտամբանաց կը խառնուէր , ինչու որ Ելիզաբէթ կը կատարէր այնպիսի պարտեր՝ որոնց մասին իւր բոլոր կենաց մէջ անփոյթ եղած էր :

Մարիանէ մեկնելու համար արդէն հրաման ընդունած ըլլալով , սկսեր էր վերնայարկը կարգի գնել , Ելիզաբէթի խցիկը աւրուած՝ և մոտովները նախասենեակը շարուած էին : Ինչ

առանձին էլիզաբեթ բնական նախատեսութեամբ մը տնական դուռ-
ծերու կ'ըրաղէր, պառաւ տնտեսուհին կանչեց զան պողա-
լով: « Եկէ՛ք օրիսրդ, դուք որ այնչափ հաշուել դիտէք,
մեզի ըսէ՛ք, թէ պէտք եղածին չափ սնտուկ վար իջեցուցինք: »

Էլիզաբեթ այս կատակին վրայ կը խնդար, բայց սնտուկ-
ներուն խնդիրը քննելէն ետեւ՝ հին շէնքը վերցնող դերան-
ներէն մեկուն կռթնելով կեցաւ, և մտախոհ նայուած քով մը
դիտեց իւր փոքր « խցիկը », ուր հիմայ ամէնուն աչաց տե-
սանքի դարձած էր իւր կաղ սեղանը, հին ու մին ամբողջ,
ինչպէս նաև դերաններէն կախուած մաշած գորգը: Նա
երջանիկ եղած էր հոն, դուցէ՛ յանիրաւի, բայց ստուգիւ
երջանիկ էր, ուսման ամենէն սպասիկ ուրախութիւնները այս
փոքր խորշին մէջ վայելած ըլլալով: Վասն զի հոն
ղղացած էր նա իւր բոլոր մտաւորական մշակութանց արդ-
դարգացումը:

Հէնրիի արկածէն 'ի վեր՝ նա իւր յարկը մտած չէր,
քանզի երբ պէտք ըլլար աշխատիլ, Հէնրիի անկողնոյն
ոտքին տակ՝ անոր սեղանին մէկ ծայրը կ'աշխատէր: Բայց
նախանցեալին յիշատակը չէր արհամարհեր, ներկային պար-
տաւորութիւնը կատարելու մասին իւր անյողգույց որոշման մէջ:
« Հոս սորվածս չը մոռցայ, կ'ըսէր նա իւրովի. դուցէ՛
օր մը գայ, որ շատ գոհ ըլլամ խենթի պէս աշխատելուս
համար: » Իւր չը կարծածէն աւելի մօտեցած էր այն ժամա-
նակը: »

Գիւղին մէջ թղթատարին դալուստը մեծ նշանակութիւն
ունէր: Պ. տը Պանվիլ Բարիդի մէջ թէ խաղաղութեան և
թէ պատերազմի նկատմամբ անփոյթ էր, իրեն եկած լրա-
դիրները՝ երկու օրի չափ առանց քակուելու՝ իրենց դօտիովը
կը մնային. ամենէն ծանր լրոց վրայ տեղեկութիւն առնելու
համար՝ իւր սենեակէն քայլ մը անդամ՝ դուրս չէր ելնէր:
Պ. տը Պանվիլ Թրէյլի մէջ թղթաբերը եկած ատեն՝ միշտ ծա-
ռուղիին մէջ կը գտնուէր, և իւր քայլերը անդամ շուտ

չէր առնուր: Նա կը ժպտէր տեսնելով Հէնրին, որ սուր-
հանգակին առջեւ կը վազէր, նամակները և լրագիրները տու-
նին մէջ բաժնելով՝ դուարձութիւնը՝ ունենալուն համար:
Մեկնելէն օր մը յառաջ, մանուկը նամակ մը բերաւ, և
տխուր դէմքով մը իւր հօրը՝ երկնցուց: « Պ. տը Պանվիլ
առանց նամակը բանալու՝ գրպանը դրաւ դայն: « Եթէ այս
նամակը քուդք ըլլար, կը փսփսար Հէնրի, ըստ սովորու-
թեան Էլիզաբեթի թեւեղէն կախուելով, դու ինծի լուրեր
պիտի տայիր, բայց հայրս կարծեմ այսօր պիտի չը կարդայ
նամակը, և մէջը ինչ գրուած ըլլալը մեզի չը պիտի ըսէ: »

Էլիզաբեթ մեղմաձայն խնդալով՝ « Հօրս եկած նամակները՝
գործի (կամ դիտութեան վերաբերեալ բաներ են, որոնք
դքեղ չպիտի դուարձացնէին », ըսաւ, բայց Հէնրի միշտ
կը մըմար:

Այսպէս նախաճաշը լռութեամբ անցաւ: Հէնրի սեղանին
տակը սրունքները կը բանար ու կը գոցէր, և հանդարտ չէր
կենար իւր ամթուին վրայ: « Ոյժը տեղը եկած է, կ'ըսէր
մտովին իւր քոյրը. ասկէ տասն և հինգ օր յառաջ աւելի
հեղահամընդ էր: » և Էլիզաբեթ փոքր մանկան անհաճոյ շար-
ժումներուն վրայ գրեթէ 'ի ներքուստ կ'ուրախանար:

Հազիւ ճաշը լնցած էր, երբ Հէնրի քաշեց տարաւ Էլի-
զաբեթը դէպ 'ի պարտեղ:

« Եկուր պոյոյտ մ'ընենք, կը պողար նա. վաղը իրի-
կուն պատերէ զատ ուրիշ բան պիտի չտեսնենք. մեր առջեւ,
որիներու ձայնից տեղ՝ կառքերու զղրկիւնը պիտի լսենք:
Ստոյգ է որ վերջին շաբաթը՝ խիստ շատ անձրև եկաւ. պիտի
չը ցաւիմ ձորէն դպրոց երթալուս վրայ, երկար ատեն է որ
Մարկիսը և Պետրոսը չը տեսանք: »

Էլիզաբեթ կը հառաչէր, և կ'ուզէր որ Հէնրին իւր քով պահէ:
« Եթէ համարձակէի, կ'ըսէր նա մոտովին, պիտի առաջարկէի
հօրս, որ Հէնրին միայն ցորեկները գոյրոց դրկէ իբրեւ ար-
տաբին աշակերտ, ես զան տան մէջ պիտի աշխատցնէի,

այնչափ փափուկ է , որ դիւղը տակաւին օգտակար կընայ ըլլալ անոր . . . : »

Թէև Էլիզաբէթ աներկիւղ քաջասրտութիւն ունէր , բայց չէր համարձակեր Հէնրիի առողջութեան վրայ խօսք բանալ հօրը . նա Պ . տը Պանվիլի ցուրտ հեղնութիւններէն կամ չոր ու ցամաք իրայասութիւններէն կը վախնար . երբ տուն կը մօտենային , յանկարծ իւր մտախոհութիւնները մէկզի թողուց : « Այսօր շատ դործ ունիմ , ըսաւ Էլիզաբէթ . փոքրիկ ծոյլ , դու դիս հոս կ'արդիլես , երկուքնիս ոտքով տիղմերուն մէջէն երթալու տեղ՝ աւելի աղէկ պիտի ընէինք երթալ մեր սնտուկները տեղաւորել , կը կարծես թէ Մարիանէ մինակ կընայ ընել ամէն դործերը : »

— Ճիշդ է , ըսաւ Հէնրի այս նոր կարծիքին վրայ դոհ ըլլալով , ասկէ զատ նա չպիտի կընայ իմ թռչուններս , բոյներս , և անոնց հաւկիթները լաւ մը տեղաւորել , անպատճառ ինծի սնտուկ մը պէտք է իմ մթերացս համար . երթամ փայտանոցէն փայտի սղոցանք փնտռեմ , այս առտու ես հոն ճերմակ կոյս մը կտեսայ : » Մանուկը վազեց դնաց ուրախութեամբ դէպ 'ի փոքրիկ հիւղը , զոր պարծանօք շրէմարան փայտի կը կոչէր :

Էլիզաբէթ տունը մտնելով՝ նրբադաւիթին մէջ կը կենար , իւր խոնաւած ցիսին փայտաքամէն կախելով՝ հօրը սենեակին դրան առջև ոտքի վրայ կեցած էր , երբ հեղձամէտուկ հեծեծանք մը կարծեց լսել : Ասյրկեան մը վարանեցաւ նա , նորէն ակննջ դնելէն ետքը՝ հօրը դուռը զարկաւ , բայց ոչ որ պատասխանեց . խորդալու տկար ձայնը՝ որ իւր ուշադրութիւնը դրաւած էր , իրեն այնպէս կը թուէր թէ հետզհետէ կը սաստկանար : Էլիզաբէթ հօրը սենեակին դուռը բանալով՝ տեսաւ որ Պ . տը Պանվիլ թիկնաթոռին վրայ՝ իւր սովորական տեղը նստած էր , իրեն կը դարձուցած , բայց իւր դըւսը զրապաշտին կը թնեցուցած էր , թեւերը տարածած , և շուրթերէն ոգեստառ շունչ մը կ'ելնէր :

Էլիզաբէթ ոչ ևս կը կասկածէր , իւր ձեռքը հօրը ճակատին վրայ դրաւ , բայց ետ քաշուեցաւ , և կարծեց վայրկեան մը , թէ նա բոլորովին ուժաթափ եղած է :

Պ . տը Պանվիլի բոլոր կերպարանքը այլափոխուած էր , աչերը տնկուած , և թեւերը անշարժ ծանրութեամբ մը կախուեցան , երբ նա հօրը սառուցեալ ձեռքը՝ զոր բռնած էր , թողուց : Իւր անփորձ ըլլալով հանդերձ , խեղճ օրիորդը առաջին նայուածքով ճանչցաւ այն սարսափելի հարուածը , որու ենթակայ եղած էր իւր հայրը : Անդամալուծութիւնը իւր երկաթեայ մատանց մէջ կը սրկէր դան : Էլիզաբէթ սրտովին մորմոքած էր իւր բացակայութեան համար , հիմայ ինչպէս մինակ կը տեսնէր ինքզինքը այս կենդանի մուեալին առջև , որ իւր հայրը իրեն կը ներկայացընէր :

ԳԼՈՒԽ Ժ . :

ԵԱՅՏԵՈՒԹԻՒՆԸ

Էլիզաբէթ օգնութիւն կ'աղաղակէր , Պ . տը Պանվիլը հանուեցընելով իւր անկողնոյն մէջ դրած էր . երեք ամսուանէ աւելի կարճ միջոցի մէջ՝ այս երկրորդ անգամն էր , որ ձիով սրարչաւ բժշկին վաղած էին . և Մարիանէ կը փութար քանի մը պարզ գեղեր պատրաստելու : Էլիզաբէթ ծուռկի վրայ եկած՝ հօրը անկողնոյն առջև , կը ջանար անոր սառուցեալ ձեռքերը՝ իւր ձեռաց մէջ տարցընել . նա կը կարծէր թէ հօրը բանականութիւնը տակաւին իւր վրայ է . անոր տնկուած աչերը՝ վշտաղին կերպով մը շարունակ իւր աղջկան վրայ յառած կը տեսնուէին : Երբ Հէնրի ահաբեկ և սարսափահար դրան առջև եկաւ , և մէկանգամ նայելուն պէս՝ իսկոյն խոյս տուաւ . ծաղկահաս օրիորդը այս ողորմելի դէմքին վրայ մեծ վշտի մը նկարագիրը տեսաւ :

Մերոյ և պաշտպանութեան բնադրմամբ՝ իւր հօրը անզգայ ձեռքերը կուրծքին վրայ կը սեղմէր, աչերը վաթ ծռեց, երբ լսեց թուղթի մը քսուիլը իւր շրջազգեստին, նա դիտեց ևս, որ իւր հայրը կիսաբաց մատերովը նամակ մը բռնած էր : Առտուան թղթաբերով եկած նամակն էր այն : Էլիզաբէթ թուղթին դոյնէն ճանչցաւ, և կարկամեալ ձեռքին մէջէն կամայ մ'առնելով՝ դրասեղանին վրայ դրաւ : Իրեն կը թուէր թէ Պ. աը Պանվիլի նայուածքը՝ անհանդստութեամբ մը իւր ամէն շարժումները կը դիտէր, և կ'ստիպէր ինքզինքը որ խօսի : Բայց լեզուն չէր հնազանդեր իրեն, և շուրթերը կը դողդղային առանց վանկ մը յօդելու : Միայն քանի մը խղճուկ ձայներ հիւանդին ունեցած յուզմունքը ցոյց կ'ուտային . իւր աղօքիկը մեղմօրէն ձեռքը անոր բերնին վրայ դրաւ, յուսալով որ զան կը հանդարտեցնէ :

Մարիանէ բժշկին հետ ներս մտաւ :

Լըպրըթօն բժշկին ամեն հոգածութիւնները օգուտ մը չէին ըներ, դեղերը իրար կը յաջորդէին, բայց հիւանդին անշարժ վիճակը նոյնը կը մնար, խտացեալ անդամները ամենեւին չէին թնդար . սնկուած աչերը իրենց ակնակապիճներուն (orbite) մէջ ամենեւին չէին շարժեր, բժիշկը Էլիզաբէթի նաև սա ծանօթալիլու հարցման չէր կրնար պատասխանել : « Հայրս արդեօք իւր ճանաչողութիւնը պահած է : »

— Ատոր վրայ բան մը չեմ գիտեր, ըսաւ համարձակօրէն Պ. Լըպրըթօն, հոգին այնպիսի գոյութիւն մ'է, որ մարդկային գիտութիւնը չ'ըմբռներ . սոյն վայրկենին հօրդ և Աստուծոյ մէջ տեղ անցածը միայն ինքը գիտէ : »

Էլիզաբէթ շիկնեցաւ . իւր հօր հոգեոյն վրայ խորհած չէր երբեք . այս ահարկու վտանգին մէջ հարցուցած չէր իւրովի թէ անմահ հոգին պատրաստ էր վերադառնալ զինքը սարգեւորին, երկրիս սլծութիւններէն մաքրուած : Էլիզաբէթ մոռովին մի միայն հիւանդութեան պատճառներուն և այն յանկարծակիս հարուածին վրայ դրաւ ուսած էր, որոնք գիտունին այնպիսի ցուրտ և

հզօր կազմութիւնը կարող եղած էին դրդել : Նա կը խորհէր իւրովի, թէ հայրը իր տղայոց՝ Հենրիի և իւր վրայ կը մտածէր արդեօք . . . : Բժշկին պարզ պատասխանը՝ աւելի բարձր և աւելի անշահասէր՝ մտահոգութիւններ պաճառեց իրեն, նա տակաւին չէր հասկնար հոգեոյն զերագոյն կարևորութիւնը, նա չէր հաւատար յաւիտեանականութեան այն անդրդելի հաւատքով՝ որ փրկութիւնը աշխարհի մէջ միակ կարևոր բանը կ'երևցընէ մեզի, բայց կ'զգար որ Լըպրըթօն բժիշկը՝ աւելի մաքուր նայուածքով, և իրմէ աւելի հեռուն կը տեսներ :

Իւր այս անձկութեան մէջ, հօրը մահուան անկողնոյն քով, կը խռովէր վշտադին :

Բժիշկը հարցուց . « Ձեր հօր այս յուզման պատճառին վրայ կարծիք մ'ունիք, միթէ գոյժ մը ընդունած է նա : »

Էլիզաբէթ ակամայ աչերը՝ դէպ 'ի դրասեղանին վրայ դրուած նամակին դարձուց :

« Նամակ մ'է այդ, առտուան թղթաբերով եկած, կարդացիք զայն : »

Էլիզաբէթ բացասական նշան մ'ըրաւ : « Հայրս ընդունեց զայն նախաձաշի ատեն, և առանց բանալու դրսեւոր դրաւ, » ըսաւ օրիորդը :

— Իւր սենեակին մէջ կարգաց անշուշտ, և դուք այս հարուածին տակ ճշտուած գտաք զինքը . . . , շարունակեց անմիջապէս բժիշկը : Ջաւախ, այդ նամակին պարունակութիւնը ինչ ըլլալը պէտք է հասկնալ, անկարելի է դարձանել մարմինը առանց գիտնալու փոքր ինչ թէ միտքը ինչ բանով զբաղած է . . . : Ասկէ զատ . . . » չլրցաւ հառաչանք մը բռնել, « եթէ գործերուն վրայ կը խօսի այդ նամակը, դուք կը պարտաւորիք հոգ տանիլ անոնց, ըստ որում ձեր հայրը այսօրհետեւ պիտի չկրնայ զբաղիլ : »

Էլիզաբէթ առանց վարանման ոտք ելաւ, և պատուհանին մօտեցաւ նամակ 'ի ձեռին : Գեկտեմբեր ամսոյն կարճ վայրկեանները արագապէս կը սահէին . արդէն գիշերուան մութը

կը կոխէր երկրիս վրայ՝ մի և նոյն ատեն Էլիզաբէթի կեանքն ալ կը նսեմացընէր : Նա հազիւ քանի մը տող կարդալէն ետքը՝ բժշկին դարձուց զէմքը , իւր ձայնը տխուր էր , « Ձեմ հասկնար , » ըսաւ նա :

Ծերունի բժիշկը անոր մօտեցաւ , որ 'ի մանկութենէ 'ի վեր կը ճանչնար զան , նաև կը սիրէր անոր հայրը իւր երիտա-սարդութենէն , երբ տակաւին ինքնամոլ ետութեան ինքզինքը չէր տուած նա , և ասով մարդկային ընկերութենէ՝ ինչպէս նաև իւր ընտանիքէն չէր կղզիացած : Բժիշկը ծռուեցաւ նամա-կին վրայ որպէս զի կարգայ , առանց ուշ դնելու հետզհետէ պա-տող թանձր մթութեան : « Մէկը ձգեր զացեր է , ըսաւ Էլիզա-բէթ , սեղանաւոր մը , արկղապետ մը . . . չեմ գիտեր ո՞վ . . . կարծեմ թէ հայրս ստակ կորսնցուցած է . . . » Եւ երի-տասարդուհին դէպ 'ի հօր անկողինը դառնալով՝ կարծես թէ կ'ուզէր կշտամբել օրհասականը՝ այնպիսի ցաւի մը տակ ընկ-ձուելուն համար , նա որ անտարբերութեամբ տեսած էր իւր կնոջ մեռնիլը : Բժիշկ Լըպրըթօն դանդաղօրէն զլուխը կը տատա-նէր զիրը կարգալ աշխատելով : « Դուք ըսիք թէ ստակը մեծ բան մը չէ , տակաւին անչափահաս էք , ազբաւորութեան ինչ ըլլալը չէք գիտեր , կը յուսամ որ ալ այսուհետեւ չը պիտի գիտնաք : Նամակին մէջ բան մը չ'ըսուիր թէ այս սրի-կային փախուստը ինչ փնաս պիտի տայ հօրդ հարստութեան . բայց յայտնի բան է , որ մեծ է կորուստը , և ասիկէ զատ . . . ծանրապէս հիւանդացուց զան . . . » :

Պ . Լըպրըթօն կանգ առաւ . աղէկ զիտէր նա ծերունի տը Պանվիլի գործերը , զիտէր որ իւր որդին փոքրիկ Թրէյլի ստացուածքէն զատ , ուրիշ հարստութիւն մ'ընդունած չէր իրմէ : Եթէ անհաւատարիմ սեղանաւորը ստակ գողցած էր , կորսուածը Մարի տը Լահէի ժառանգութիւնն էր միայն , և կործանողները նոյն Մարի տը Լահէի զաւակներն են :

Էլիզաբէթ վերադարձաւ հօր անկողնոյն քով նա լաւ հասկը-ցած չէր բժշկին խօսքերը , իւր ցաւոյն և անհանգստութեան

պատճառաւ՝ հազիւ մտիկ ըրած էր զանոնք , և նամակը կար-դալէն 'ի վեր կարծես թէ սրտին վրայ մեծ բեռ մ'ունէր : Մինչև ցայն վայր՝ մի միայն մէկ մտածում մը զինքը զրաւած էր , այսինքն Մարկոսին վիճակը : « Թէ արդեօք իւր եղ-բայրը մեծ յանցանք մը գործած էր , կամ թէ ինքզինքը անա-ռակութեան մէջ նետած էր : »

Բնադրմամբ՝ Էլիզաբէթ Մարկոսին ոչ խելքին և ոչ կամեցո-ղութեան վրայ վստահութիւն ունէր . ստակին կորուստը գիտ-նալէն 'ի վեր սփոփուած՝ գողցես երջանիկ էր : Անկողնոյն մօտ ծռնկի վրայ՝ հօր ձեռքերը սեղմելով , գորովալի և սրտա-ռուչ արտասանութեամբ մը՝ կիսաձայն կը խօսէր ահաբեկեալ մանուկ մը մխիթարելու պէս : Հօրը հիւանդութեան և ան-կարողութեան դերերը յանկարծ փոխուած էին : Այս ծաղկա-հասակ օրիորդին հոգւոյն մէջ մայրական պաշտպանութեան սէրը կ'արթնար , քիչ մը յառաջ իմացական կարողութիւնը տեղը եղած ատեն՝ անկարեկիւր գտնուող այս զիտունին նկատ-մամբ : « Նա մեղմաձայն անոր ականջին կը յեղյեղէր . « Ան-հանգիստ մ'ըլլաք , եթէ ստակ կորսնցուցիք , դուք և ես կ'աշ-խատնք տղոց համար և կը շահածուինք , վախճալու բան չկայ , ամէն բան կը կարդադրուի : » Ապա Լըպրըթօն բժշկին միտքը ձգած խորհուրդներուն վրայ փոքր ինչ մտածելով , յաւելցուց նա . « Ատո՛ւծոյ ապաւինեցէք , նա կ'ողորմի մեզ : »

Գիշերը վրայ հասած էր . բժիշկը շարունակ հօն էր , նա գիտէր թէ Էլիզաբէթ անտեղեակ էր ամէն բանի . բայց Մա-րիանէ իւր բաղմամբայ փորձառութեամբը գուշակած էր , թէ Պ տը Պանվիլի վախճանը մօտեցած է . և թէ այն տնկուած աչերը՝ նորէն իրենց իմացական զօրութիւնը չ'պիտի գտնէին , և թէ մահուան լուծիւնը՝ հետզհետէ այս անտարբեր և ցուրտ հօր վրայ կը տարածուէր , որ իւր զաւակները դատապարտելի անհոգութեամբ երեսի վրայ թողուցած էր :

Էլիզաբէթ հօրը սենեակէն դուրս ելած էր Հէնրին պառ-կեցընելու համար , նա դտաւ զան , սրահին մէջ կրակին առջև ,

դետնի վրայ քնացած . ողորմելի մանուկը լացած էր , յետոյ առանձնութենէ վախճալով և յողնելով՝ քունը տարած էր :

Երբ քնորը զան իւր թեւերուն վրայ առաւ , մանուկը անոր վիզին փաթթուելով , « Հայրս կը քնանայ , » հարցուց . Էլիզաբէթի բացասական ակնարկին վրայ , աւելի պիտո փաթթուեցաւ իւր քրոջ : « Չեմ ուզեր գիշեր բարի ըսել անոր , միմաջ նա . վասն զի իւր բացուած աչերը զիս վախցուցին : » Բարէ , նոյն բացուած աչերը՝ յաւիտենական կերպով գոցուած էին , երբ Էլիզաբէթ նորէն իւր հօր դահլիճը մտաւ :

Պ . Լըպրըթօն նորէն անոր կիսաբաց արտեանունքներուն վրայ կարեգցութեամբ ձեռքը դրած էր , աղջկը հասկցաւ իսկոյն , նա ինքզինքը չէր խաբէր . ծունկի վրայ ինկաւ հօր անկողնոյն մօտ , անոր սառուցեալ ձեռքին վրայ դնելով իւր շուրթերը :

Քսան և մէկ տարեկան հասակին մէջ , Էլիզաբէթ իւր եղբայրը հետ մէկ տեղ՝ աշխարհիս մէջ ապագայի մը առջև , միս մինակ մնաց , որու ամէն տեսակ դժուարութեանց և դառնութեանց անտեղեակ էր տակաւին :

ՊԼՈՒՆ ԺԱ .

ՓՈՓՈՆՈՒԹԻՒՆ

Ամենատխուր կացութեան մէջ կը գտնուէր Էլիզաբէթ , տակաւին մօրը մահուան սգոյ սև զգեստները չը փոխած , իւր հայրը կորսնցուց . նա ձմեռ ատեն առանձին գիւղը կը գտնուէր , և չէր զիտեր թէ իւր եղբարքը պիտի կրնային ժամանակին հասնիլ , և իրենց վերջին պարտաւորութիւնը կատարել առ նա , որ մնաք բարև մը անգամ ըսած չէր իրենց . « Նա անձկանօք կ'սպասէր հեռագրին արդիւնքը , զոր Լըպրըթօն լսելով մեծ

դժուարութիւն կրելով զրկած էր Բարիդ : Ընդարձակ և մերկ անտառներուն մէջէն՝ հովը սաստկապէս կը փչէր , և մեռելոյն տրուելիք ամէն մէկ յարգանքը , նոր դժուարութեան մէջ կը ձգէին զինքը : Հէնրի վշտագին յուզեալ՝ կրակարանին մէկ կողմը թիկնաթուի մը վրայ նստած՝ կը դողդղար , որով Էլիզաբէթի մտահոգութեան վրայ կ'աւելնար մանկան հիւանդ տեսնելու երկիւղը :

Այն մասնաւոր շնորհաց միոյն միջոցաւ , որ Աստուած վըշտացելոյ կը պարգևէ . Էլիզաբէթ տակաւին ապագային վրայ չէր մտածեր , այլ մի միայն իւր եղբարց ճանքորդութեան վրայ կը խորհէր , յուղարկաւորութեան օրէն յառաջ չը հասնելուն հոգածութիւնը , երկաթուղեաց ժամերուն հաշիւը , ժամանակին , հեռաւորութեան հնարաւորութիւնները , օգին խստութիւնը , այս ամէնը , անդադար կը ծանրանային և կը հոլովուէին իւր մտաց մէջ : Օրը քսան անգամ սրահէն դուրս կ'ընէր , և Հէնրին կը շահածէր . որպէս զի երթայ քսնի մը քայլ շրջի պարտէզին մէջ : Երբէք ձիւնին և հիւսիսային դառնաշունչ քամին վրայ չէր խորհէր , որ իւր դէմքը ճղքորճղքոր ըրած էին : Վերջապէս երբ տեսաւ նա , որ վարձու կառքը՝ դժուարութեամբ ծառուղիէն կը յառաջանար , կատապանը և ձիերը հովին բռնութեան տակ՝ զլուխնին վար ծռած , կարծես թէ կիսով չափ իւր սիրտը ճնշող ծանրութիւնը թեթեւացաւ : « Ահաւասիկ իմ եղբարքս , » աղաղակեց նա դողգոջուն ձայնով մը , և վազեց կառքին սանդուղին վրայ , ինքը անձամբ կառքին դռնակը բանալու համար , և թովմասը աշխուժիւ մը մէկգի հրեց , որ կը փութար ճանքորդներուն ծառայութիւն մատուցանել :

Երկու երկտասարդները տխուր և ծանրակաց էին , իրենց հօր հիւանդութեան հաւանական պատճառներուն վրայ՝ և ոչ մէկ լուր մը իրենց ականջը հասած էր : Ապագային մէջ իրենց համար պատրաստուած կռիւը չէին նախատեսեր . անոնք մի միայն զիտէին թէ այնուհետև մինակ էին աշխարհիս վրայ :

Պ. ար Պանվիլի և իւր որդւոց մէջ եղած սիրոյ բնական կապերը՝ որչափ որ թուլցած էին, հօր և զաւակաց մէջ եղած հաղորդակցութիւնները՝ որչափ որ ցրտացած և ցամքած էին, բայց այս վերջինները այս տան մէջ ինքզինքնին առանց անոր տեսնելով՝ մեծ գատարկութիւն մը և սրտի մեծ մորմոք մը կ'զգային, թէ և իրենց հայրը այն ատեն միայն իւր կամքովը սոսնալը կը լեցունէր, երբ կամք մ'ունենալու աշխատութիւնը՝ յանձն կ'առնուր :

Այս չորս որբերը իրենց հայրը իւր վերջին բնակարանը առաջնորդէին ետքը, իրիկունը անոնք կրակին քով կըկուտած ժողոված էին, նոյնպէս Ելիզաբէթն ալ իւր եղբայրներուն քովն էր : Անոնք երկրիս վրայ պաշտպան չունէին, Պ. ար Պանվիլ իւր ծնողաց մէկ հատիկ զաւակն էր. նա մահու չափ վշտացուցած էր իւր կնոջ ազգականները, և տղայք իրենց Տըլահէ մօրեղբորմէն զատ՝ մէկը չէր ճանչնային, որ իւր զրոտնուած երկրին մէջ դարբնոց ունէր : Թէ և անոնք Թրէյլէ քսան միոն հեռու, ուրիշ մօր եղբայր մը ևս ունէին, բայց երբէք զան տեսած չէին : Տիկին ար Պանվիլ դժուարաւ հնազանդելով իւր ամուսնոյն հրամանաց, երբէք խօսեցած չէր իւր զաւակաց կորանցուցած աղջականացը վրայօք : Տիկին ար Պանվիլ իւր տղայութեան յիշատակներուն մէջէն՝ զոր կը սիրէր ցած ձայնով իւր զաւակաց պատմել, իւր երէց եղբօր գէմքը քիչ տեղ բռնած էր : « Լուի ինձմէ շատ մեծ էր, կ'ըսէր նա. Լուի վրաս կը խնդար. » ասպա շտապաւ խօսքը ուրիշ նիւթի կը դարձընէր, կարծես թէ կը վախնար պատուիրանազանց գանուելու : Պ, ար Պանվիլի զաւակները՝ իրենց կղզիացած վիճակին մէջ, մի միայն իրենց համար մնացած մէկ աղջականին վրայ մտածած իսկ չէին :

Լըպըրթօն բժիշկը անոնց հետ էր, կենաց բազմամեայ փորձառութիւնը՝ խորին վշտակրութիւն մը կը ներշնչէր իրեն, բոլորովին երեսի վրայ թողուած որբերուն նկատմամբ : Իրենց սենցած վիշտը՝ որ զիրենք խոր լուրթեան մէջ կը պահէր,

այնչափ սաստիկ չէր, բայց ամէնքն ալ մեծ կորուստի մը զգացումը կը յայտնէին : Պատանիք տխուր գէմքով մը կրակը կը նկատէին, բժիշկը ցած ձայնով Ելիզաբէթի հետ կը խօսակցէր. « Դուք չափահաս էք, այնպէս չէ, » հարցուց նա : Ելիզաբէթ զուխը վեր վերցուց, և ժպիտ մը սահեցաւ իւր շրթանց վրայէն. « Հիմայ այդ երջանկութիւնը ունիմ, » ըսաւ նա, և իւր մօր յիշատակը միտքը ինկաւ, որ շատ անգամ ըսած էր իրեն. « Եթէ դու չը փութաս, չափահաս պիտի ամուսնանաս, և այն ատեն ոչ ոք պիտի զիտնայ թէ դու քսան և մէկ տարեկան ես, կամ քսան և ութ : » Իւր ամուսնական կենաց տխուր փորձառութեան միտ չդնելով, Տիկին ար Պանվիլ միշտ իւր աղջկան ամուսնութիւնը կ'երազէր, իւր ամուսնութենէ աւելի երջանիկ ամուսնութիւն մը. բայց Ելիզաբէթի պաշտօնը ուրիշ տեղ էր :

« Անտեսն դուն անձամբ կարող պիտի ըլլաս, դուքէն ընտանեաց խորհրդոյն վրայ ներդրածել, խիստ բարեբաղդութիւն մ'է այս, գիտէք ո՞վ է եղբայրներուդ խնամակալը, » ըսաւ բժիշկը :

Երիտասարդ աղջիկը զարմացմամբ վեր վերցուց աչերը, ընտանիքի պաշտպանութենէ զրկուած ըլլալով, օրինաւոր պարտաւորութեանց վրայ երբէք մտածած չէր. նա իւր առջև եղած նոր կեանքը մտովին կարգադրած էր : « Ա'երեայ թէ մենք պիտի աղքատանանք, ծառաները պիտի նուազեցընենք, ես տղոց դրծերը պիտի ընեմ, և Հէնրիին իմ քովս պիտի պահեմ, իրը և արտաքին աշակերտ դպրոց պիտի երթայ նա, և ես անոր դասերը պիտի սորվեցընեմ. այս կերպով գիշերօթիկ աշակերտաց վճարումէն աւելի աժան պիտի ըլլայ, և նա աւելի քաջաւոր լինի մը կ'ունենայ : Ահալի օրեր ամէնքնիս մէկ ժուռ գալ կ'ենենք, դպրոցէն արձակուրդի ատեն հոս կ'ուզանք, և երբ իրենց քննութեան պատրաստուելու օրերը գան, կարծեմ թէ կարող պիտի ըլլամ անոնց օգնել, միանգամայն աշխատիլ » : Իսկապէս և ժիր կենաց այս ծրագիրը՝ որով իրեն

ընկեր՝ Հէնրիին պիտի ունենար , և իբր զբօսանք՝ զրահաշիւը : Երեք օրէն ի վեր ծաղկահասակ աղջկան տիրութեան և առանձնութեան մէջ զօրակից եղած էր ան : Բժշկին թելագրած դաս զափարները՝ Էլիզաբէթի խորհուրդները շփոթած էին, խնդրոյն էութիւնը իսկ չէր դիտեր . « Ընտանեկան խորհուրդ մը , ոչ ևս ընտանիք ունինք , » ըսաւ նա :

« Գիտեմ , գիտեմ , » ըսելով , ծերունի բժիշկը դորովաւոր նայուածքով իւր մէկ ձեռքը Էլիզաբէթի թևին վրայ կը դնէր : « Պէտք պիտի ըլլայ դիմել հեռաւոր աղագաններու , եթէ ձեր մօրեղբայրը . . . — և նա կը կակաղէր . — եթէ ձեր մօր եղբայրը Տըլահէ խնամակալ նշանակուած չէ . »

Էլիզաբէթ շինեցաւ . « Գիտէք որ իմ հայրս անոր երեսը չէր տեսներ . » ըսաւ նա :

Վերջապէս երկու պատանիք լռութեան կապը խզեցին : « Եթէ հայրս կտակ մ'ըրաւ , » ըսաւ Պետրոս տարակուսելի եղանակաւ մը , իբր թէ շատ ապահով չէր , որ Պ . տը Պանվիլ իւր տղոց համար այս հողը տարած ըլլար . « Պ . Թիէրարտ պիտի ըլլայ մեր խնամակալը : » Պ . Լըպըրթօն և Էլիզաբէթ իրար երես նայեցան : Պ . Թիէրարտ այն դժնդակ նամակին մէջ յիշուած անձն էր , աս՝ այն սեղանաւորն էր , որ վստահութեան և պատուոյ դէմ մեղանշած էր : Պետրոս նորէն սկսաւ խօսիլ , « Երբ նա օր մը հօրս դահլիճէն դուրս կ'ենէր , ես փոքր սրահին մէջ կը կարգայի , նա խնդալով՝ և իւր խոշոր ձեռքերը գլխուս վրայ դնելով , ըսաւ ինձ . » « Ինչ պիտի ընէիք , եթէ օր մը ձեր խնամակալը ըլլայի . » ծռուեցայ ես , և նա նորէն խնդալով մննեցաւ : Էս ապահով եմ թէ նա այս բանին համար եկած էր հօրս հետ խօսելու : »

« Ինչո՞ւ ասոր վրայ երբեք ինծի խօսք չը բացիր . » պոռաց Մարկոս զարմացմամբ : « Հօրի չկար ամէն բանի վրայ խօսիլ , » կրկնեց Պետրոս : Մարկոս ընդհակառակն խօսելու միշտ պատճառ կը գտնէր : Էլիզաբէթ ոտք ելնելով՝ իւր թիկնաթուղին վրայ կէս մը ննջող Հէնրիին վրիպի շուրջը իւր բա-

զուկը բոլորեց . « Պ . Թիէրարտ ձեր խնամակալը պիտի չըլլայ , » ըսաւ նա իւր երէց եղբայր : « Այդ ինչէն դիտես դու , » պոռաց Մարկոս , իւր բնածին հեղահամբոյր բնաւորութեան հակառակ վիրաւորութեով , Պետրոս և Էլիզաբէթը ընտանեկան դործոց մէջ իրմէ աւելի տեղեակ տեսնելուն համար : « Հիմայ ես եմ երէցը , » կ'ըսէր նա իւրովի :

Էլիզաբէթ իւր հօր զրասեղանը բանալով , ուր կը գտնուէր սկսուած խնդիր , համալի զրահաշիւներ , երկրաչափութեան պատկերներ , այս խառնակութեան մէջ ճմրդուած նամակ մ'ալ կար , զոր իւր եղբայր երկնցուց : Պ . Լըպըրթօն ալ երիտասարդաց ուսին վրայ կը ծռուէր , անոնց նամակը կարգաւ առաւ : Մարկոս Էլիզաբէթին պէս հաղիւ հաղ կը հասկընար գործը : Պ . տը Պանվիլ երբեք տեղեկութիւն չէր տար իր դործերուն վրայ իւր զաւակաց : Պետրոս յօնքը կը պոստէր , խստիւ մը գէտ ի բժշկին գառնալով , « Աործանուած եմք , » հարցուց նա կտրուկ ձայնով մը :

Պ . Լըպըրթօն ուներ վեր վերցուց . « Այդ չենք գիտեր , ըսաւ նա , դուցէ ձեր հայրը նոյն իսկ լաւ հասկցած չէր զայն , բայց այս յայտնի բան է թէ կորուստը մեծ է . վասն զի այս կորուստը պատճառ եղաւ . . . , իւր հիւանդութեան և մահուան : — Այդ տեսեմ այդպէս ըլլալը , » պատասխանեց Պետրոս , որ գլուխը ձեռքին մէջ կը լծնցուցած՝ տխուր մոտախոհութեամբ մը կրակին առջև կը կենար : Մարկոս բնազդմամբ մը կը մօտենար Հէնրիի , իբր թէ զան պաշտպանելու համար , սկսաւ խանդաղատանօք անոր վիրաւորեալ թեք շօշափել , ամէն յոռի զբօսանքները , ամէն սուտ ու մուտ վայելութեան , զորս այդ պատանին՝ երկու ամիսէն ի վեր փնտռած էր , իւր սիրտը վշտով և խղճի խայթով կը համակէին այն հանդիսաւոր իրականութեանց առջև , զորս սկսած էր ընդհանարել :

Էլիզաբէթ մանկան թևին և իւր երէց եղբոր ձեռքին մէջ տեղ՝ դրաւ մեղմօրէն իւր մատերը , նա այնչափ ախուր և անվիհեր կերպով կը նայէր Մարկոսին , և իւր աչերը այնչափ

քաջալերութիւն և սէգ վստահութիւն կը յայտնէին, որ Մարկոս սիրտ առաւ և հանդարտեցաւ : Վայրկեան մը իւր քրոջ ձեռքը սեղմեց, սոյն տխուր վայրկենիս մէջ Պետրոսէն աւելի երջանիկ էր նա, վասն զի Պետրոս ամենեւին չէր մտածեր ուրիշներուն բերը թեթեւցընել, և ամսյամած պայտջայի մը առջեւ միամիտակ կը մնար :

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ԺԲ.

ՏԵՂԵԿԱՌԻՐԻՒՆ

Հատ ատեն չանցած ամէն բան երևան ելաւ, ամէն օր հետոյ հետեւ թղթաբերով եկած լուրերը՝ խոր վճատութեան մը մէջ կը թողնէին որբերը : Պ. տը Պանվիլ՝ իւր զաւակաց հարստութիւնը Պ. Թիէրարտի վստահացած էր, բարեկամը և իւր սեղանաւորը ըլլալով. յիշատի նօտարին քովէն ելած հրետակի մը մէջ, իբրեւ խնամակալ նշանակուած էր նա : Ժառանգորդաց վերաբերեալ արժէքնոց թիւը՝ երկար և մանրամասն էր, կարծես թէ այդ թուահամարը հեղեղութիւն մ'ըլլար. վասն զի Պ. տը Պանվիլի զաւակները ձեռքերնին բան մը չունէին. աւանդապաշտ իւր փախուստէն յառաջ, իրեն հետ ամէն բան 'ի կործանում գահալիժած էր : Պարոն և տիկին տը Պանվիլի ամուսնութիւնը՝ շահու պայմաններով հաստատուած էր, այս տխուր միութեամբ՝ յառաջ եկած հարստութենէ, օգուտ չէին քաղեր անոնց զաւակները :

Եթէ Մարի Տըլահէ առանց օժտի ըլլար, իւր ամուսինը չէր կարգուեր անոր հետ, թէև հարուստ էր նա, բայց և այնպէս ինքը դժբաղդ էր և զաւակները աղքատ, վասն զի Թիէրլէն զատ բան մը չունէին : Գաշտերը, անասունները,

փոքր մարգագետինները, հին և դեղձական տունը, ասոնք էին այնուհետեւ բոլոր իրենց ժառանգութիւնը : Առանց դեղ-խութեան մեծցած էին անոնք, բայց մեծ հարստութեան մը բոլոր անփութութեամբ, հիմայ իրենց բացարձակ չքաւորութեան մէջ, կտոր մը երկիր կը մնար միայն :

Քանի որ գործերը կը յայտնուէին, երկու երէց որդիք աւելի կը տխրէին. Մարկոս կորսուած ժամանակին վրայ կը ցաւէր, և կ'ըզար իւրովի թէ պիտի չը կրնայ իւր կեանքը հայթայթել, իւր երազած հեշտ և պերճ կեանքին դիւրութիւններէն զրկուած ըլլալը կը հասկնար : Սէն-Սիբէն դուրս լել ներս՝ ստորին պաշտօնակալ մը պիտի ըլլար, և պիտի ստիպուէր չափաւոր թոշակով մ'ապրիլ : Մարկոս աւելի բան կը յուսար, և տխուր էր, բայց միշտ խանդակաթ՝ և կենցաղած վարութիւնը հեշտ, նա առանց բան մ'ըսելու Էլիզաբէթի խորհուրդներուն մտիկ կ'ընէր : Սակայն եկաւ օր մը, յորում՝ վայրկեան մը ապաստամբելու կէտին հասած էր :

« Ես լաւ խորհեցայ, ըսաւ Էլիզաբէթ, պէտք պիտի ըլլայ Թիէրլը ծախել, » ձայնը քիչ մը կը դողդղար : Մարկոս աթոռին վրայ ցատկելով, « Թիէրլը ծախել, » պոռաց, բարկութենէն երէց որդւոյն արիւնք սիրտը կ'ենէր : Նա որ քիչ մը յառաջ ստէպ անդոսնած էր այն փոքրիկ, անհանդիստ և անձուկ տունը, և հաստատապէս որոշած էր փլելով ամառանոց մը շինել զայն :

Նա որ արհամարհած էր հարուստ դրացիներու երկիրնէն ըսած մէջ սահմանափակ կալուած մ'ըլլալուն, հիմայ կը մտածէր այն ժառանգութեան վրայ՝ որ Տը Պանվիլի ընդարձակ սերունդներէն, մինչև իւր հօր՝ անեղծ հասած էր, այն անտառները, այն մարգագետինները, այն հին բնակութիւնը, իրեն կը թուէր թէ նուիրական դրոշմ մը կը կրէին : « Թիէրլը ծախել, կրկնեց նորէն Մարկոս, Էլիզաբէթ երբեք դու ասոր վրայ չես խորհիր : » Գլուխը շարժեց քոյրը, որ սաստիկ մտախոհութեան մէջ ընկղմած էր :

Պետրոս մինչև այն ատեն անկիւն մը քաշուած՝ և մտախոհ հոգեման մէջ ընկղմած ըլլալով, ոտք ելաւ և կրակարանին մօտեանալով, հարցում մը ուղղելու ձևով և մտադրութեամբ իւր նայուածքը Ելիզաբէթի վրայ արձակեց : Օրիորդը վերստին սկսաւ խօսիլ : « Եթէ դուք կատարեւորորձելու ուսումներ և հայր լայնելիք ասպարէզ մը չունենայիք, Բարիզէն աւելի չափաւորութեամբ պիտի կարենայինք հոս ապրիլ. բայց պէտք է որ դուք աշխատիք, պէտք է նոյնպէս մենք ամէնքնիս մէկ ապրինք : Երբ աղյականներէ կաղմեալ այն ցանկալի խորհուրդը՝ պաշտօնապէս հաստատուի, և մեր դործերուն վիճակը լաւ մը հասկնանք . . . ես աշէլի գիտեմ . . . գիտեմ . . . - և Ելիզաբէթ Մարկոսի թեւը կը բռնէր, որ բարկութեան և արհամարհանաց շարժում մը կ'ընէր. - հիմայ փառք Աստուծոյ, մեծ բան մը չունինք սորվելու, բայց երբ ստուգենք Թրէյլին արժողութիւնը, պիտի կրնանք Բարիզ՝ գայրոցին մօտ, փոքրիկ ծակի մը մէջ հաստատուիլ. դուք ձեր գասերուն պիտի պաշտալիք : ես ալ Հէնրիին աշխատեցնելով՝ տնական դործերը պիտի ընեմ, և կարևոր պիտոյքնէս զատ՝ ուրիշ բանի ծախս պիտի չընենք : Բայց կարծեմ . . . շատ ապահով չեմ, որ եթէ Թրէյլը վարձու տրուի, պիտի չկրնանք անոր վարձով ապրիլ. ահաւասիկ պատճառը այս էր, որ ըսի, թէ պէտք է ծախել զայն : »

Ելիզաբէթ այս ցաւալի համոզումին հասնելէ յառաջ մեծ ճիգ բրած էր : Նա կը սիրէր Թրէյլը Մարկոսէն աւելի, թէպէտև անգրանիկն էր Մարկոս. նաև Հէնրիէն աւելի, թէպէտև այդ մանկան երեւակայական և բանաստեղծական բնութիւնը՝ բնագրամբ զիւղական կեանքը սիրէր : Պետրոս Բարիզը միայն կը սիրէր, և Թրէյլի մէջ որսորդութենէ զատ ուրիշ զուարճութիւն չէր գտներ : Ելիզաբէթ աւելի հասակաւոր և իւր եղբայրներէն աւելի զօրաւոր սրտի և անվեհեր հոգւոյ տէր ըլլալով, խաղաղ լուծեան մէջ անգործութիւնը, անջրպետը, և դաշտաց խոր առանձնութիւնը կը վայելէր : Մեծ քաղաքաց

անտարբեր բաղմութեան մէջ տեղ՝ ինքզինքին մէջ ամփոփուած, իր հոգին անառապ մէջ ազատաբար կը զուարթանար, և իւր մտաւոր կարողութիւնները կարծես թէ կ'ընդարձակէին, իրեն սիրելի եղած խիստ դժուարին ուսումները, ուրիշ տեղէն աւելի Թրէյլի մէջ կը դիւրանային, նա միանգամայն հոն, ինքզինքը աւելի երջանիկ և լաւագոյն կ'զգար : Ելիզաբէթ շատ բան պիտի տար, շատ բան պիտի զոհէր, Թրէյլը պահելու, հոն ապրիլ կարենալու, և հոն՝ այն նոր կեանքը սկսելու համար, որու բեռը դառն կորովամտութեամբ մը կ'ընդունէր : Բայց իւր հոգւոյն և դատողութեան արիութիւնը՝ թոյլ չէր տար իրեն վարանիլ, իւր եղբարց ապագան ամէն բանէ յառաջ պէտք էր մտածել. միայն Բարիզի մէջ կրնար ապրիլ անոնց հետ, և հզօրաբար օգնել անոնց՝ իրենց օրական պարտուց մէջ. վերջապէս ամառ և ձմեռ Բարիզի մէջ պէտք էր իւր վրանը կանգնել : Գիւղական քաղցր կեանքը ոչ ևս էր կարելի, և ինչ որ կարելի չէր, Ելիզաբէթի համար բոլորովին անհասկնալի ըլլար, եթէ ոչ առանց կսկծանաց, դէթ առանց իւր մտածումը և փափաքը հոն դարձնելու, նա միշտ յառաջ կ'ընէ լծանար :

Մարկոս զլուսը ծռած էր և զոհողութիւնը կ'ընդունէր :

Ելիզաբէթ իւր հասակէն առած անկախութեամբը՝ և գործելու ազատութեամբը՝ զոր իրեններուն օգտին ծառայեցնելու համար կը պահանջէր, կը պահէին իւր եղբարց աչքերէն՝ իր ազդեցութեան բուն պատճառը, ազդեցութիւն՝ զոր իր բնութեան ընդոժին առաւելութեամբը՝ անոնց վրայ ի դործ կը գնէր : Անոնք կը կարծէին թէ պէտք է անոր հնազանդիլ, վասն զի նա օրէնքի առջև չափահաս էր, և լուծուած՝ այն օրինական կապերէն, որք իրենց ընթացից ամէն մէկ քայլերուն խոչնդոտն կ'ըլլային, ոչ թէ վասն զի անոնցմէ աւելի հաստատամիտ, քաջասիրտ և հեռատես էր : Ելիզաբէթ այս բաներս միտքէն անգամ չէր անցներ :

Փոքրիկ Հէնրիին անոր կը փաթթուէր, և երբեք անորմէ

չէր զատուեր , անոր պաշտպանութենէ զատ՝ ուրիշ պաշտպանութիւն չէր ընդուներ , նա ևս փոքրիկ Հէնրիկն իւր զաւակին պէս կը խնամէր և կը սիրէր : Ելիզաբէթ Մարկոսի բարեսրբութեան և սիրոյն վրայ կը վստահէր , բայց Պետրոսի աչեւրուն մէջ իւր խորհուրդին նկատմամբ՝ հաւանութիւն կը հետապնդէր : Պետրոս միշտ ամենէն աւելի զգոյշ , և միւսներէն աւելի ամէն ազդեցութեան ընդդիմացող եղած էր , նա գլխովը նշան ըրաւ , ապա , որովհետեւ միշտ Ելիզաբէթ անոր երեսը կը նայէր , ծանրութեամբ ոտք ելաւ և քրոջը մօտեցաւ . « Իրաւունք ունիս , ըսաւ Պետրոս , ուղեք չ'ուղեք ըսածիդ պէս պէտք է ընենք , իմ մասին , երբ կարենամ ինքզինքիդ համար դարբնած շղթաներէն զքեզ ազատել , կը խոստանամ որ խկոյն ընեմ : »

Մարկոս զարմացմամբ դէպ 'ի իւր եղբօր վրայ դարձուց աչերը , նա կը կարծէր պաշտպանել Ելիզաբէթը՝ իրենց համար նոր բացուած կեանքին մէջ : Հէնրի առանց բան մ'ըսելու իւր քոյրը կը դրկէր , Պետրոս անոնց ապուշ նայուածքին վրայ սկսաւ խնդալ , « Չէք տեսներ ուրեմն որ Ելիզաբէթ անանկ կարգադրութիւններ ըրաւ , որոնք թոյլ պիտի չը տան երբեք իրեն ամուսնանալ . » ըսաւ նա , ծանր վեհութեամբ մը , բայց ոչ առանց յուզման : Ելիզաբէթ թեթեւ ժպիտ մը արձակելով , « Երբեք պիտի չամուսնանամ ես , » ըսաւ : Այնչափ հաստատապէս կը խօսէր Ելիզաբէթ , որ երեք եղբարք առանց թափուի նպատակի ծաղկահասակ օրիորդին առաջադրութիւնը ընդունեցան : Փորձառու մարդիկ , երբ իմանային այս չորս որբոց իրենց տաղալայ կենաց այս տեսակ կարգադրութիւնը և որոշումը պիտի խնդային , բայց ինչ ընէին որ անփորձ և առանձին էին անոնք աշխարհիս մէջ : Ելիզաբէթի ցնորքները՝ դէպ 'ի լռիկ և թաղուն դիւցաղնութիւն մը կը ձգտէին , իսկ Պետրոսի երազները՝ փայլուն յաջողութեամբ մը պսակուող աշխատութեան մը ճղունքներուն : Մարկոս արդէն պատերազմի շունդին և յաղթանակի վրայ կը մտածէր . Հէնրի մանկիկ մ'էր , որ իւրովի

կը խոստանար սրտի մտօք աշխատիլ , Ելիզաբէթի հաճելի ըլլալու համար , այլ երբ իւր մտածումները հեռուն կը սլանային՝ երաժշտութեան թևերուն վրայ էր այն , զոր իւր երեւակայութեան մէջ կը լսէր :

Չորսն ալ մէկ տեղ բաղմամբիւ վտանգներով լի ծովու մը վրայ ճանքայ ելած էին փոթորիկէ մը վերջը , որ իրենց միմիայն դիւրաբեկ նաւակ մը թողուցած էր , իբր բովանդակ ինչք և իբր ուղղեցոյց , նորահաս օրիորդի մը անձնանուէր և հատուտամիտ առաջնորդութիւնը , որ տակաւին առ Աստուած աղօթել չէր դիտեր :

ՊԼՈՒՆ ԺԳ .

ՍԻՆՁՐՆ ԵՐԿԱՆՑ

Արդէն մեկնած էին Թրէյլէն , բայց ոչ առանց ցաւի և դաղտնապէս քանի մը կաթիլ արցունք թափելու : Մարկոս և Պետրոս առանց այլայլութեան՝ դրացեաց վերջին ողջոյնները ընդունած էին , որոնք հետաքրքիր էին զխնալ այս ընտանեաց գլուխը եկած դժբաղդութեանց տարածութիւնը : Պ . տը Պանվիլ երեւելի գիտնականը , ճեմարանի անդամ , մեծ հարըստութեան տէր , մօտակայ աւաններու եթէ ոչ սիրոյն , գոնէ հպարտութեան առարկան էր , և իւր մահը ստուգիւ ապշուածիւն պատճառած էր : Ամենակարգին ահարկու պատգամաբերին հարուածոյն միշտ չեժուարաւ կը հաւատան մարդիկ . երբ յանկարծ կը հասնին նիւթական երջանկութեան ծայրը :

Պ . տը Պանվիլի դրամական կորստեան լուրը՝ խկոյն ամէն ուրեք տարածուած էր . կ'ըսէին թէ , մեռած է իւր կործանման պատճառաւ : Յետոյ տխուր շշուկներ սկսած էին շրջա-

գայիլ, և Լըպրըթօն բժշկին կատարեալ բարեկամութիւնը՝ պէտք եղած էր որքոյ համար, և իր բոլոր ազդեցութիւնը քաղաքին մէջ, որպէս զի հրապարակաց մէջ տարածուած կարծիքները փոխէ, վասն զի, « Պ. տը Պանվիլ սնանկացած ըլլալուն համար անձնասպան եղած է, » կ'ըսէին :

Թրէյլը տակաւին ծախուած չէր, Բարիդի մէջ օրինաց դործողութիւնները լմնցած չէին, ընտանեաց խորհուրդը արդէն կազմուած էր :

Պետրոս դառնութեամբ ժպտեցաւ դործակատարին կողմանէ զրկուած ցուցակը դիտելով, « Մեզ հոգ տանողները որչափ շատ են, » կ'ըսէր նա : Էլիզաբէթ զուտը կը շարժէր և ինքզինքը չէր խաբեր, բայց այնչափ յոյսը հաստատ էր, որ առանձին մնալուն չէր ստատներ բնաւ : « Երբ դու երեւելի ճարտարապետ մ'ըլլաս, և երբ Մարկոս զորապետ մ'ըլլայ, » ըսաւ նա. « այն ատեն շատ մարդիկ մեր հոգը պիտի տանին, ձեզ կը վերաբերի աշխարհիս մէջ լաւ դիրք մ'ունենալ : »

— Մի և նոյն ատեն բարեւալ վիճակ մ'ալ քեզի կ'ուտանք, » պոռաց Մարկոս :

Հէնրի իւր քրոջ ծուկներուն կը փաթթուէր :

— Այո, կրկնեց Էլիզաբէթ, ձեզմով և ձեր միջոցաւ բարեւալ վիճակ մը պիտի ունենամ ես, քանզի ձեզմէ զատ ուրիշ մէկը չունիմ : »

Էլիզաբէթ գիտութեան վրայ ունեցած սաստիկ սիրովը վառեալ, և իր մտաց մէջ ուսման անապակ սէրը՝ ամէն բան գերադնեցած ժամանակը, նա երբեք անձնական համբաւ մ'ունենալ չէր երազեր, իւր հազուագիւտ ձիւքերը ընտանեաց շուքին տակ պահած էր : Հիմայ որ կենաց մեծամեծ պարտաւորութեանց բեռին տակ կը ճնշուէր, Աստուծոյ ընդունած մտաւորական ձիւքերը կը յիշէր նա՝ իբրեւ գիւրութիւն իւր եղբայրը կըթութեանը. իբր խնայութեան աղբիւր մը՝ անոնց ուսման ընթացքը լրացնելու մասին, առանց հայրենական անձուկ ժառանգութենէ աւելորդ ծախք մ'ըլլալու, որ հազիւ իրենց

օրական ապրուստին պիտի բաւէր : Էլիզաբէթ իւր պարտուց վրայ տրամաբանելու սովորութիւն չունէր, բայց կ'զգար որ կնոջ մը հանձարը, կնոջ մը խելքը, որք հազուագիւտ խել են, իրեններուն պզտիկ խումբին կը պատկանին, և անոնց օգտին համար պէտք են վաւանել, միջոց մ'է այս, և ոչ երբեք նպատակ մը :

Մարկոս և Պետրոս ուղած էին շուտով Բարիդ վերադառնալ, իրենց վշտին չափ նուաստութիւն կ'զգային անոնք. և իրենց այնպէս կը թուէր թէ մեծ քաղաքի մը գործոց և զուարճութեանց փոթորիկին մէջ, իրենց գեթազգութիւնները աւելի շուտ կը մոռցուին, որք գիւղին մէջ այնչափ հետաքրքրութեան և շատախօսութեան նիւթ եղած էին : Էլիզաբէթ ատեն մը դէմ կեցաւ. « ինքզինքս գտնելու ժամանակ թող ինձ, » ըսած էր նա օր մը Պետրոսին, երբ նա մեկնելու վրայ կը խօսէր. Պետրոս զարմացմամբ իւր քրոջ կը նայէր : Էլիզաբէթ թէեւ չէր լար, բայց իւր աչաց բոլորտիքը եղած ու շրջանակները, այտերուն գեղնութիւնը, շրթանց դրեթէ ջղաձգական կարկամը կը մատնէին իրեն ներքին յուզմունքը : Այն ատենէն ի վեր Պետրոս լուծիւն կը պահէր Մարկոսին ունեցած անհամբերութիւնը կարելի եղածին չափ սանձելով :

Էլիզաբէթ որ յանդուգն և սէգ էր, գիտէր իր ըրածը դրածը, նա իւր գործոց գեթազգութիւնները կը կշռէր : Յանկարծադէպ վիշտերը՝ թաղուն օգնութեանց նման պահուած կը մնան, և մեր տեսութենէն կը ծածկուին, նաև ամենէն աւելի հեռատեսներու աչքէն : Բայց ծաղկահաս օրիորդը, անձկութիւն, յուզմունք և խռովութիւն ընդհանրելով՝ ցաւալի և հաստատմութեամբ մը անցեալին կ'ուզէր յարիլ, որ իրմէ կը հեռանար : Թրէյլի ամէն մէկ ծառը, ամէն մէկ քարը, սրտին մէջ՝ տեղ բռնած էին, որոց ամենէն ալ կը պարտաւորէր բաժնուիլ, վիրաւորեալ անձնասիրութիւնը և կործանման նուաստութիւնը, իւր վշտաց մէջ ազդեցութիւն ըրած չէին :

Էլիզաբէթ իւր ամենաբարձր արժանեաց և մտածմանց յարած

էր, նա երբեք չէր երեւակայեր թէ կրնայ բազմաթիւ փոփոխումը ընտանեաց վրայ ընդհանուրին կարծիքը յեղաշրջել. իրենց բոլորտիքը շրջապատող առանձնութիւնը՝ փոխանակ զնա իւր եղբարց պէս վշտացընելու, հաճութեան առարկայ մ'էր իրեն համար. « Ինչ երջանկութիւն, որ այս տեղ այցելութիւններ չկան, կ'ըսէր նա: Մարկոս այրերը տեսաւ, տեսաւ նաև կիները, որք ինքզինքնին չէն նեղացընէր, մինչդեռ ես այնչափ դժգոհ եմ, որ ժամանակ չունիմ խօսակցութիւն ընելու: » Մարիանէի կամ Թովմասի վշտակիր գիտած ժամանակը, Էլիզաբէթի այնպէս մը կ'երեւէր թէ՛ այն նայուածները մահուան տուած հարուածին կը վերաբերէին. և ոչ բազմաթիւ փոփոխութեան: « Յայտնի բան է թէ ինչ ըսել է որք մնալը. » կ'ըսէր նա իւրովի: Խեղճ օրիորդ, երբեք ճշմարիտ հօր մը խանդաղատանքը չէր ճանչնար:

Արդ ամէն բան լմացած էր, Թրէյլի պարզ կարասեաց մէկ մասը՝ Բարիլ ճանքայ հանած էին: Շքեղ կահերը, պերճ զարդերը, արհեստական նիւթերը, որք Վրոնէլի փողոցին բնակարանը կը զարդարէին, պէտք էր որ շուտով ծախուէին: Հաշիւները կարգադրելու համար ընտանեաց հաւանութեամբը դրուած նօտարը, չորս որբոց ամբողջ հարստութիւնը, վեց հազար լիրայի կը հանէր. պէտք էր անով ապրիլ, և միանգամայն երեք եղբարց կրթութիւնն ալ անով կատարելագործել: Էլիզաբէթ քիչ շատ ստակին յարող կը ճանչնար, և իրենց վիճակին անձկութիւնը արդէն կը կռահէր. բայց շուտ զգաց թէ բոլորովին լաւ կըլտած չէր զայն:

Բնակարան մը պէտք էր երեք սենեակով, մէկ սրահիկով, խոհանոցով, և Մարիանէի համար յատուկ վերնաշարի խցիկով մը, որու անկարելի եղած էր թողուլ և իւր զաւակները: »

Մարկոս և Պետրոս իբրև գիշերօթիկ աշակերտ՝ նորէն դժգոհ մտած էին մինչև Զատիկուան համար, կանխիկ վճարուած էր անոնց վեցամսեայ թոշակը: « Որովհետև լուբիան և անշահ գինին որչափ սպառին, այնչափ կը ծախուին. » ըսած էր

Մարկոս դեռ դպրոց չգացած. ասով հասկըցունել կ'ուզէր պատանին, թէ դպրոցին մէջ ստէպ լուբիա պիտի ուտէ և անշահ գինի պիտի խմէ: Հէնրի իւր քրոջ հետ մնաց, անոնք որ վեց ամիս յառաջ իրենց հօր և մօր հետ 'ի միասին նոյն բնակարանին մէջ կ'ապրէին. հիմայ անշուք վիճակի մէջ՝ նոյն բնակարանին մէկ խորշը հաստատուելու ստիպուած էին: Այս ժամանակը Էլիզաբէթի համար խիստ հեռի կ'երեւէր, երբ նա Սուրբ Յակոբի արուարձանի փողոցները կը շրջապայէր. Մեծն Լուիի համալսարանի մօտ բնակարան մը գտնելու յուսով՝ « նա խիստ կը փափաքէր որ իւր եղբարքը կարող ըլլան մնալ իրենց դպրոցը: « Պիտի ամենայն պարգև ընդունելու Շարլմանի մրցման ատեն, » կ'ըսէր Պետրոս: Բայց Մարկոս մեծ քննութեան պարգևին վրայ անգամ հոգ չէր ընէր:

Խեղճ Էլիզաբէթ, որչափ տուններ կային, որոնցմէ ներս մտնելուն պէս՝ իր աչքին գէշ կ'երեւային, և որոնց մէջ ժուռ գալ իսկ չէր համարձակեր: Իրեն աղուոր երեցած տուներուն մէջ քանի քանի անգամ իւր յոյսը 'ի գերեւ կ'ենէր: Բարիլի բնակչաց աճուն զեղխութեան վրայ ինչ նոր նոր բաներ տեսաւ, և աղքատութեան անպատեհութիւնները որչափ աւելցած սաւ, և աղքատութեան անպատեհութիւնները որչափ աւելցած սաւ: Երիտասարդ օրիորդին պարզասիրտ արիւթեան վրայ դտաւ: Երիտասարդ օրիորդին կ'սպրդէին, Մարիանէն վիրաւորելով, ինչ նուաստութիւններ կ'սպրդէին, Մարիանէն վիրաւորելով, որ իւր տերանց հարստութեան այնքան երկար տարիներէ հետէ սովորած էր: Էլիզաբէթ թէև իւր ելեմուտքը կարգահարած էր, բայց ոչ առանց մեծ գեղարուեստեան, սպասուհի դրած էր, բայց ոչ առանց մեծ գեղարուեստեան, սպասուհի պառաւ կնոջ փորձառութեան շատ և շատ անգամ գիմուելէ պառաւ կնոջ փորձառութեան շատ և շատ անգամ գիմուելէ վերջը, որոշած էր որ ուտելեաց և հագուստի ծախքերը հանելով՝ փոքր դումար մ'ալ պատահական ծախուց համար պահելով, չէին կրնար հազար ֆրանքէն աւելի տան վարձ վճարել, ափսոս, բոլոր յարմար տունները Էլիզաբէթի սուղ կ'երեւէին: Եւ սակայն իւր պահանջումները խիստ չափաւոր էին և ամէն օր ալ նուազելու վրայ էին:

« Արեւը վերջը դռնապանի բնակութիւն մը պիտի փնտռեմ, »

կ'ըսէր նա առտու մը Հէնրիին, ամէն օրուան պէս տուն փնտռելու չելած, իւր փողփառը կ'ապելով. երէկ այնպիսի բնակութիւն մը տեսայ, որ մեզի շատ յարմար էր, նոր տունի մը մէջ էր այն, կատարեալ սրահ մը կ'ազով լուսաւորուած. ստոյգ է թէ չորսերնիս ալ տախտակեայ վերնատունի մը մէջ պիտի նեղուինք: »

« Ի՞նչ ըսել է տախտակեայ վերնատուն մը, » հարցուց Հէնրի դէմքը ծուլելով: Մանկան փափուկ կ'ազնութիւնը, անհաստատ առողջութիւնը, աղնիւ ճաշակը շատ անդամ պատճառ կ'ըլլային իւր քրոջ՝ տան ընտրութիւնը դժուարացնել, Էլիզաբէթ իրեն աւելի յարմար բնակարանը մերժած էր: Խորհեցելով որ Հէնրիին վրայ գէշ ազդեցութիւն չընէ. « Նա այն ատեն սկսաւ խնդալ, տեսնելով փոքրիկ մանկան սոսկումը: »
« Տեսա՛կ մը ցած դարանի կը նմանի, ուր նեղ սանդուղէ մը վեր կ'ելնեն, » ըսաւ Էլիզաբէթ զուարթութեամբ մը: « Միթէ այն պահարանին պէս, ուր Մարիանէ յախճապակները կը պահէր, » ըսաւ Հէնրի: « Հետզհետէ իւր սոսկումը աւելնալով: »
« Ճիշդ, աղաղակեց Էլիզաբէթ, որ արդէն նախասնեակը դացած էր, բայց վերնայարկին փոշիները գուրս հանելով: »
Օրիորդը արդէն սանդուղէն վար իջած և փողփառը ելած ըլլալով, խեղճ Հէնրին չըկրցաւ իր զարմացական հարցումները շարունակել:

Էլիզաբէթ նորէն յարմար բնակութիւն մը փնտռելու ելած էր, երեք ժամէ ՚ի վեր տուներուն առջևէն շուտ շուտ անցնելու ատեն նոր ծանուցադիր մը աչքին զարկաւ: « Ամէն ծանուցադիրը դիտեմ կ'ըսէր նա, ահաասիկ վերը, երբորդ դատիկոնը, վարձու բնակութիւն մը, » պոռաւ երիտասարդուհին, գէտ ՚ի Մարիանէին գառնալով, որ կաղն ՚ի կաղ անոր ետևէն կ'երթար, երբեմն մըմուռով և միշտ երեսը կախ:

« Այս հին տունը մեր վրայ պիտի փլուի, » կ'ըսէր Մարիանէ քիթին տակէն իրրև պատանխան: Յիրաւի տունը թէև հին էր, բայց լաւադոյն օրեր տեսած էր, սանդուղին աստի-

ճանճերը լայն էին, և տակաւին երկաթեայ դեղեցիկ վանդակ մ'ունէր: Անթիւ դուռներ կը բացուէին, սանդուղին ամէն մէկ դաւիթին վրայ՝ բացուած մէկ շատ դուռերը, տարբեր տարբեր անուններ չէին կրեր, ամէն արհեստէ ամէն վիճակէ բնակիչներ ցոյց տալով: Էլիզաբէթ շարունակ վեր կ'ելնէր մագլցելով և մտիկ ընելով դժնապանուհոյն պատմութիւնը:

« Խեղճ երիտասարդ մ'էր այն, որ հոս վարձու բռնած էր. երիտասարդ մեքենագործ մը, շնորհքով մէկը, որ աղջիկէ մը պէս խիստ լաւ և զգաստ էր, նոր պիտի ամուսնանար, իւր զոքանչը և քենին իրեն հետ պիտի բնակէին, և ասոր համար վարձած էր այսպիսի դեղեցիկ բնակութիւն մը: Մէկ ամիսէ ՚ի վեր կը պատրաստուէր, ինքը անձամբ կ'ուզար իրիկունները աշխատելու, ամէն կողմ թողութեւր դրած էին, պահարանները կարգադրուած՝ բանալիները կը դառնային իրենց նիգերուն վրայ, դուռները և պատուհանները հրաշապէս կը դոցուէին, ստուգիւ շատ դեղեցիկ բնակութիւն մ'էր այն: »
« Ինչպէս որ պիտի տեսնէք: Մէյ մ'ալ յանկարծ իւր նշանածը չը մեռնի, ըսածնուն նայելով ծաղիկ հիւսնալովսնէ, չորս օր է որ հողը մտաւ նա, ալ ոչ հարսնիք մնաց և ոչ բնակութիւն. այս պատճառաւ է որ այս առտու ծանուցադիրը դրի: »
Ստուգիւ դժուար կ'ուզար սրտիս, որ խեղճ երիտասարդը այնչափ նեղութիւն քաշած էր. այլ դուք բազմ պիտի ունենաք եթէ հոն մտնէք: Հարսի մը համար պատրաստուածի պէս ամէն բան կարգադրուած: »

Առաւ դժնապանուհին հետքերիւր դէմքով մը Էլիզաբէթին կը նայէր, հարցնելով իւրովի, թէ նա կարգուելու վրայ է արդեօք, և թէ այս պատճառաւ յմրկ մը կը փնտռէ:

Ծաղկահաս օրիորդին արժանապատուութիւնը անվայելուչ զրոյցներու դէմ կը պաշտպանէր զինքը: Երբ փոքրիկ բոյնէն դուրս ելաւ նա, զոր խեղճ մեքենագործը իր նշանածին համար պատրաստած էր, որոշեց զայն վարձել: Հետեւեալ օրը վարձադիրը

կը պատրաստուէր , և օրիորդ Էլիզաբէթ-Մարիամ-Լուիզ տը Պանվիլ զայն կ'ստորադրէր նօտարին տունը , որու սիրտը զրաւած էր իր անվհէր համարձակութեամբը և իր դատողութեան ուղղութեամբը :

« Թշուառ օրիորդ , գրիչը սրբելով կը հառաչէր նօտարը , ինչ փոփոխութիւն , և որչափ վիշտ պիտի գայ անոր գլուխը : »

ԳԼՈՒԽ ԺԳ .

Էլիզաբէթ ամենեւին նօտարին պէս չէր մտածեր , նա կը կարծէր թէ գլխաւոր դժուարութեանց յաղթած է , փոթորիկէ մը ետքը՝ իբրեւ ապահով նաւահանգիստ կը նկատէր իւր փոքրիկ խղիկը : Թրէյլէն բերուած բոլոր կարասիները , կարելի չէր ղետեղել այն անձուկ յարկին մէջ : Այն հին դաշնակը՝ որ Էլիզաբէթ Հէնրին զուարճացընելու համար՝ իբրեւ իւր մօրը յիշատակը պահած էր , կ'ըսէր սեղանը՝ որ ճաշի պիտի ծառայէր , այն բազմոցը՝ որու վրայ Հէնրի դասէն դարձած ատենը կը հանդէսէր , սրահիկին անցուկարձը խափանեցին . որ քիչ մը յառաջ երիտասարդ մեքենագործին գուղնաքեայ կարասեաց համար սահմանուած էր : Բայց Էլիզաբէթ բազմոցս կարասեաց մեղքը փոխած էր , ասդին դնելով՝ անդին փորձելով կը շտկէր ու կը յարդարէր . մինչև որ ըրած կարգադրութենէն զոհ եղաւ : Մօրը պէս մէկ նայուածքով բան մը չէր հասկնար , Հէնրին իւր մօրը ելած էր , միայն Էլիզաբէթ կարդի և վայելչութեան բնադդու մ'ունէր , որ իւր համեստ գոյից լաւ կարգադրութեան համար կը բաւէր : Պաշտօնութիւնը անհետացած էր , ոչ ևս անոցած էին անցեալին պերճութեան հետքերը . այլ միայն ծանր սպորդութիւն մը , չափազանց մաքրասիրութիւն մը մնացած էր , որ Մարիանէ ամէն ուրեք իր հետ կը աանէր :

Դպրոցական երկու եղբայր , երբ արձակուրդի առաջին կիրակին՝ իրենց բնակութեան յայցելութիւն եկան , սկսան ուսերնին վեր վերցընել , հիմայ որ Էլիզաբէթի այնչափ խնամքով կարգադրուած բնակարանին մէջ հաստատուելու համար թողուցած էին դպրոցին ցուրտ ննջարանները , և քսան սերունդներէ աղտոտած սրահները . մասնաւոր հաճութիւն մը կը ցուցնէին իրենց տունը դտնուելուն , վերջ տալով այն առժամանակեայ կեանքին՝ զոր կ'անցունէին :

Իրենց խոր առանձնութեան մէջ , Պ. տը Պանվիլի տղայքը , անսովոր խանդաղատանօք իրարու կը փարէին . Մարկոսին անխոհեմութիւնը՝ Պետրոսին լռակց զգուշաւորութիւնը՝ ընտանի և քաղցր մտերմութեան մը տեղի տուած էր : Վերջապէս Էլիզաբէթ կը մըմուար , « իմ երազած կեանքս ալ այս էր , » կ'ըսէր իւրովի , երբ օրական աշխատութենէ յետոյ , կը տեսնէր ինքզինքը սեղանին շուրջը իր երեք եղբայր հետ , իրենց պարզ ճաշին սպասները հաւքելէն ետքը : Պետրոս և Մարկոս լռութեամբ կ'աշխատէին , Հէնրի իւր քրոջ քով ծունկ չոքած , երբեմն անոր ծունկերուն վրայ ելնելով , ցած ձայնով իւր դասերուն վերաբերեալ բան մը կը հարցընէր անոր , կամ հետեւեալ օրուան դասերը կը խօսէր : « Եթէ չը հիւանդանանք , և եթէ տղայք շուտ շուտ չը մեծնան , իրենց զգեստները հինցընելու համար , մենք անատեն զործերնիս կը լնցունենք , առանց մէկու բան մը կարօտ ըլլալու . »

Այս սէգ և անկախ մտածումը՝ միշտ ծաղկահաս օրիորդին առջև կը ներկայանար , այն պաշտօնական անձինքը՝ զորս երբեմն տեսնելու ստիպուած էր , կը յորդորէին զնա ընտանեկան խորհրդոյ անդամոց պաշտպանութիւնը իրեն օգնութեան հայցել :

« Տակաւին այսպիսի բեռ մը կրելու խիստ անչափահաս էք , ըսած էր նօտարը , որ 'ի մանկութենէ կը ճանչնար Էլիզաբէթը . դիւրին բան չէ տղայքը մեծցընել , աղղականացդ մէկուն օգնութիւնը կրնար օգտակար լինիլ ձեզ . . . : »

Էլիզաբէթ խրոխտալով ըսաւ . « Պարհն , իմ եղբարքս ինքիր գլխուն պիտի մածնան , Մարկոս և Պետրոս արդէն

չափաւոր հասակի մէջ են, և Հէնրի դառնուի պէս քաղցրաբարոյ է : » Նոտարը կը ժպտէր, « մարդ եղած են, » կըլնեց ծանորութեամբ : Պ . Մարկոս քանի տարեկան է :

— Տասն եօթ տարեկան, պատասխանեց Էլիզաբէթ, փոքր ինչ կարմրելով, — Հապա Պ . Պետրոս, — Տասն և հինգ տարեկան : Գիտէք որ մայրս իղմէ ետքը և Մարկոսէն յառաջ ծնած երկու աղջիկ կորսնցուցած է : » Նոտարը կը լռէր, « Ի՞նչ պիտի ըլլային եթէ եղածին վրայ երկու մաս ևս հանել պէտք ըլլար, » կը խորհէր նոտարը : « Ա՛խ, եթէ քոյրերս ողջ ըլլային, » կ'ըսէր իւրովի Էլիզաբէթ :

Ընտանեկան խորհրդոյ անդամներէն ոմանք, զորս Մարկոս և Պետրոս թէ կ'արհամարհէին և թէ միանդամայն կը վախճային անոնցմէ, իրենց պարտաւորութիւն համարած էին այցելել որբոց Արշնէլի փողոցը հասած ժամանակնին : Չանազան հնարքներ առաջարկած էին Էլիզաբէթի, որ առանձին անկախ կերպով կարող ըլլայ դործել : « Չեր երեքին եղբարք, կրնա՞յին վարժարանի մը ներքին աշակերտներ լինիլ, կ'ըսէին, դիւրին էր անոնցմէ մէկը ձրի կըթել տալ. իսկ ձեզի դալով՝ աւելի յարմար պիտի ըլլար, մէկ տարիքօտ ընտանիքի բարեկամ կնոջ մը քով պատսպարել. որ ձեզի մայր և պաշտպանուհի մը կրնար ըլլալ, դուք շատ անշահաս էք առանձին ապրելու համար, » կը յատելուին :

Էլիզաբէթ երկար ատեն խոր լռութիւն պահած էր, մտիկ ընելով առանց ընդգիծութեան այն աղուոր խորհուրդները, զոր իւր առջև կը դնէին : « Ո՛ր պիտի դտնեմ իմ ընտանեացս բարեկամուհի, այն պատկառելի պաշտպանուհին, » հարցոյ նա հոսել յետոյ հանդարտութեամբ մը : Իրեն երկու խօսակիցները իրար նայեցան : Մէկը հեռաբնակ մօրեղբօր օրդի մ'էր. հարուստ և բաղձաղբաղ, որու կիներ և աղջիկները, Էլիզաբէթ տը Պանիլիը՝ իրենց տունը ընդունելու գաղափարը անգամ պիտի զայբաղընէր զիրենք, « Էլիզաբէթը՝ իւր սեպտեմբերովը, սեզ կերպարանովը և իր չնչին եկամուտովը : » Միւսը ծերունի մաթեմատիկոս մ'էր առանց կնոջ, առանց

դաւակի և հարստութեան, և Պ. տը Պանիլիի համեստ ծուխերէն մին, որ ընդունած էր ընտանեաց խորհրդոյն մասնակցիլ, ինչպէս որ կ'ընդունէր իր առջև ելած ամէն պարտաւորութիւնները, որ մօրեղբօրորդոյն հետ եկած էր Էլիզաբէթին տունը, առանց իւրովի հարցընելու, թէ ինչո՞ւ համար զինքը դէպ 'ի հոն կ'առաջնորդէին :

Էլիզաբէթ միևնոյն հանդարտութեամբ պատասխանեց.

« Մէկը չէք ճանչնար որ ուզէ զիս իւր քով առնուլ, ստոյգ չէ : Ասկէ զատ ամէն արդելքներէ ալ ազատ չեմ, իմ փոքրիկ եղբայրս չը կրնար զիս թողուլ, նա ոչ այնքան քաջաւորջ է, յարատե խնամոց պէտք ունի : Նոյնպէս հօրս սպասուհին իմ քովս է, պառաւ ըլլալով կը մեռնի սրտին ցաւէն՝ եթէ մեղմէ բաժնուի : Հապա երկու երեց եղբարքս . . . — Էլիզաբէթ գլուխը վեր վերցնելով՝ սկսաւ թուել արդի չբաւորութեան մէջ ունեցած հարստութիւննին . — աւելի շատ պիտի աշխատինք կարծեմ, եթէ ամէնքնիս մէկ ապրինք, եթէ մինակ վարժատան մէջ մնան անոնք, կառավարութենէ ձրի թոշակ չենք հայցեր, կը յուսանք թէ կարող կ'ըլլանք ինքզինքնիս հոգալ, » և նա ոտք ելաւ, տեսակցութեան իբր վերջ տալու համար : Մօրեղբօր որդին փեղոյրը առաւ, « Միայն կ'ուզէի խորհուրդ մը տալ, » ըսաւ նա ցուրտ կերպով մը :

« Ստուգիւ և ես շնորհակալ եմ ձեզմէ : — Էլիզաբէթ ծանրութեամբ դուլիւր կը ծռէր, — բայց մեր ծրագիրը շինուած է, եղբարքս ուր օրէ 'ի վեր համալսարան մտան, իրենց խնամակալը՝ այսինքն բարի նոտարը, առանց դժուարութեան հաւանեցաւ մեր կարգադրութեանց : » Այցելուն դտնուած տալեմապալի վիճակէն ազատեցաւ : « Եթէ Պ . Ֆրէմիօ՝ այս ամէնը լաւ դտաւ, ըսաւ նա աշխուժիւ, ալ ուրիշ բսելիք բան չըկայ . պիտի ներէք կնոջս և աղջկանցս, որ մինչև ցարդ տակաւին չեկան դձեղ տեսնելու, գիտէք որ հեռու կը բնակինք . . . միանգամայն անոնք սաստիկ զբաղած են . . . : — Գիտեմ ընդմիջեց Էլիզաբէթ, նոյնպէս ես ալ շատ զբաղած եմ, և պիտի չը կրնայի անոնց փոխադարձ այցելութիւն ընել . . . » Նա ծանր և վեհանք

կերպով կը խոնարհէր այսպէս խօսեցած ժամանակը, որպէս թէ իշխանուհի մ'ըլլար՝ որ հանդիսաւոր մեծարանաց սրահը կը մտնէր : Պ. Տը Պանվիլ իւր մօրը յարգանաց յիշատակը պահելով՝ արդիւած էր իւր աղջկան հասարակ ընտանեկան բարեւը, որ դեռահաս անձանց յատուկ է :

« Պէտք ես սորվիլ մեծարանաց ձևեր ընել, » ըսած էր իւր հայրը : Մօրեղբորդուոյն տաղնապը՝ այդ մեծարանաց ողջոյնով կատարեալ եղաւ, նա մեկնեցաւ առանց ուրիշ բառ մը բերնէն հանելու, ծերունի մաթէմաթիքոսը կը մըմաւար իւր ատամանց մէջէն : « Պ. Լավըլի խնդիր մը կը լուծէ այս վայրկեանս, » կ'ըսէր Ելիզաբէթ ժպտելով, և սրահին դուռը իւր այցելուաց ետեւէն դոյնելով :

Ծերուկը իւրովի կը կրկնէր, « Պիտի գրեմ առ Պ. Տըլահէ, Սեղանի դարբնոցը, ատենօք, շատ ատեն կայ որ ես զան տեսայ իւր քրոջ տունը, միայն նա կարող է լաւ բան մ'ընել ասոնց . . . ես անոր պիտի գրեմ, վաղը պիտի գրեմ անոր : »

Սակայն ոչ ոք եկաւ որբոց առանձնակեցութիւնը վերդովել, գործի վերաբերեալ քառի մը նամակներ, դպրոցի եղբարցմէ ամսական հաշուեցոյցներ՝ իրենց խնամակալին միջոցաւ իրենց քրոջը զրկուած, երբեմն ստորագրութիւն գնել՝ վաճառում մը հաստատելու կամ մօլորհակ մը կարգադրելու համար . ասոնք էին ահա Ելիզաբէթի կենաց սակաւադէպ պատահարները :

Իւր եղբարքը համալսարանին մէջ աշխոյժ և այլազանութիւն կը գտնէին. հետզհետէ շարագրութիւնները, յաջողութեան կամ ձախողութեան հաւանականութիւնները, փութաջան աշխատութեան մը հօգը հրապոյրը կը բաւէին իրենց խորհուրդները՝ նաև իրենց ժամանակը անցունելու : Մարկոս իւր ժամանակը ի զուր չէր անցունէր, կարծես թէ կը հասկնար մեծ ջանքի մը կարեւորութիւնը. Պետրոս միշտ եռանդեամբ կ'աշխատէր, փառասէր էր, և ուսումը ի բոլոր սրտէ կը սիրէր : Հենրիի սրամտութիւնը, իր հեղահամբոյր վարքը և սէրը Ելիզաբէթի բոլոր յոյսերը

դո՛հ կ'ընէին, որ ամէն իրիկուն զան կ'աշխատեցնէր :

« Երբեմն պատճառանք մը հայթայթէ ինձ չ'աշխատելու, » կ'ըսէր Հենրի ժպտելով, երբ ուզէր քրոջը սիրտը նեղացընել : « Միայն հիւանդ եղած ատենդ ներողամիտ կ'ըլլամ քեզ, կ'ըսէր Ելիզաբէթ . բայց երբ ծուլութիւն կ'ընես, ես ինքս չեմ ներէր քեզ, ինչպէս կրնայի խնդրել, որ քու վարժապետդ քեզ ներողամիտ ըլլայ : » Հենրի դիտէր որ իւր քոյրը անողոր է . « Յարատե պէտք է քեզի հետ աշխատիլ, » կ'ըսէր նա, և նորէն իր աշխատութիւնը կը շարունակէր :

Ծաղկահաս օրիորդին ժամանակը կ'անցնէր, իր ժամերը պարտուց ծանրութեան տակ արագապէս կը սահէին . բայց օրական աշխատութեանց մէջ՝ իւր սաստիկ գործունէութեան համար՝ երբեք սնապարծութիւն չէր ընէր : Քիչ քիչ՝ գուլպաներ նորոգելու, դեմնախնձորներ կեղեկելու, կամ կարասիքը մաքրելու ժամանակ, Ելիզաբէթ նորէն սկսաւ գրահաշիւի խնդրոյ մը լուծումը փնտռելու : Նա մանրակրկիտ ճշդութեամբ առտնին հոգերով կ'զբաղէր, և բնակարանը կը յարգարէր, բայց խելքը ուրիշ տեղ էր, ձեռքովը աշխատածին պէս՝ մտքով ալ կ'աշխատէր : Օր մը սկսաւ միսմինակ խնդալ, երբ միտքը եկաւ որ փոքրիկ սրահը երկրորդ անգամ մ'ալ աւլած էր, կնճռոտ խնդիրով մը միտքը սաստիկ զբաղած ըլլալուն :

Ելիզաբէթ իւր մարմնաւոր և մտաւոր աշխատութեանց տակ, վտիտ և քիչ մ'ալ դեղնած էր . բայց քաջաւորջ էր, և իւր եղբարց պահանջուած խնամքը, այն փոքրիկ բնակարանին մէջ պատճառած շարժումին, և սեղանին վրայ ըրած զուարճալի պատմութիւններն, երիտասարդուհւոյն խորհուրդները կ'արգիլէին. տարապայման ձգտումով մը :

Նա տնական հոգերու զբաղած ատեն՝ կրնար ինքզինքը իւր սիրելի աշխատութեան տալ, սակայն ոչ ևս կրնար ընել այդ բանը, Հենրիի բնագիր պարբերութիւններ տուած, և անոր դասերը մտիկ ըրած և բառարանէն անոր համար բառ փնտռած

ժամանակը: Նա չէր կրնար իրիկուններն ալ աշխատիլ, վասն զի պէտք կ'ըլլար Մարկոսի օգնել. որ սկսած էր լըջօրէն թուաբանութեան տեսականը ուսնիլ Սէն-Սիրի քննութեան համար:

Այս խեղճ տղան քաջալերութեան մեծ պէտք ունէր: Անօգուտ է, կ'ըսէր նա ճակատը զարնելով, դժուարութեամբ կը հասկնամ, և երբ հասկնամ՝ կը մոռնամ ինձ հարցուցածնին: Պիտի մերժուիմ, այն ժամանակ ես ալ պիտի երթամ զինուոր պիտի դրուիմ:

— Ի՛նչ պարապ խօսքեր, աշխատէ դու միշտ, և նպատակիդ կը հասնիս,» կ'ըսէր Էլիզաբէթ, որ երբեք չէր ընդուներ, թէ մէկը կրնար վճատիլ կամ մրցման մէջ լքանիլ:

« Աերջապէս աւելի շուտ պիտի սորվիմ պարզ զինուոր մ'ըլլալ, յանձն կ'առնում գլուխս ճաթեցընելով դէթ զինուորութեան արհեստը զիտնալ: » — Մ'ըսէր այդ բանը Մարկոս,» կը պոռար Հէնրի, իսկ Պետրոս ուսերը վեր կը վերցունէր:

« Օ՛հ մեր դորձը նորէն սկսինք, » կ'ըսէր Էլիզաբէթ խառն շփոթելու, և նորէն կ'սկսէր իւր բացատրութիւնները և հարցումները. միշտ համբերութեամբ և ուշադրութեամբ՝ ծածկելով իւր զարմացումը եղբօրը թանձրամտութեան վրայ: « Երբեք պիտի չունենայի արիւթիւն, ետեւէ ետեւ ըսածդ տառն անգամ սրբագրել, երբ դու միշտ միւսնոյն տեղը կը սխալիս, » կը պոռար Պետրոս. երբ խիստ ստէպ իւր աշխատութեան մէջ կը շփոթէր Մարկոսի ըրած սխալումներովը:

« Ես քեզմէ չը խնդրեցի այս ծառայութիւնը, քու կարգդ ալ պիտի դայ. » կ'ըսէր երէց եղբայրը: Պետրոս արհամարհանօք կը ժպտէր: « Ես այնչափ նեղութիւն չպիտի տամ Էլիզաբէթին, » կը մրմուրաւ նա:

Էլիզաբէթ պատրաստ էր իւր անձնուիրութիւնը և ջանքը ամէնուն համար նուիրելու, դուցէ իւր հոգւոյն խորը՝ իւր միտ երկու եղբարցմէ նուազ խանդաղատանք կ'զգար Պետրոսի մասին, երբ կը տեսնէր թէ Պետրոս ամէն բանի մէջ նուազ պէտք ունի իրեն:

ՓԼՈՒՆ ԺԵ.

ԱՌԱՋԻՆ ԱՄՊԸ

Խաղաղութիւնը կատարելապէս կը թաղաւորէր այն փոքրիկ խշիկին մէջ, ուր որբերը պատսպարուած էին, բայց կարճ տևեց այս խաղաղութիւնը:

Էլիզաբէթ աշխատիլը կը սիրէր, չէր ուզեր ձեռքը ձեռքին վրայ դնելով նստիլ, առանց թիակները շարժելու. այլ կը փափաքէր հանդարտ ծովու վրայ նաւարկել. արդէն փոթորիկը ի հեռուստ կը դիզուէր:

Օր մը Մարկոս կախած գէմքով և կղկտած շուրթերով վարժարան մտաւ, գայլոցէն ելած ատեն՝ Պետրոսին բան մը ըսած չէր: Ընդհանրապէս երկու եղբարք տարբեր փողոցէ տուն կը դառնային. Հէնրի՝ որ դրեթէ միշտ Մարկոսին հետ կ'ընկերանար, Մարկոսն գուրը բացածին պէս՝ մանուկը Էլիզաբէթի վրայ վաղեց. « Չեմ գիտեր ինչ պատահեցաւ Մարկոսին, փոխաց քոջը ականջին. միայն թէ շատ բարկացած է: »

Մարկոս միւսնոյն միջոցին փոքրիկ սրահը մտաւ, դիրքերը գետինը նետելով՝ խտուրթեամբ թիկնաթուրի մը վրայ նստաւ: « Աերակացուն եկաւ ըսաւ ինձ, որ պէտք է մտնաս դու պատրաստեցուցիլ գպրոց մը, եթէ կ'ուզեմ իմ քննութիւնս անցընել. » պոռաց նա:

Էլիզաբէթ դողալով, « Չենք կրնար, » ըսաւ, դրեթէ ակամայ:

— « Աղ կ'դիտեմ այդպէս ըլլալը, » և Մարկոս՝ որ ոտք ելած էր, սկսաւ սենեակին մէջ ժուռ դալ: « Այս պատճառաւ պիտի վաճառուիմ, վերատեսուչը կը կարծէ թէ այս բանս պիտի պատահի, դրեթէ ըսաւ ինձ կերպով մը այս: »

— « Ամէն մարդ պատրաստակաւ դպրոցներ կ'երթայ, ըսաւ Պետրոս, որ նոր եկած էր, և այս ապացոյց մը չէ, թէ

դու ուրիշէ մը աւելի տխմար ես : »

— Ապացոյց մ'է այս , որ պէտք է հոն երթալ յաջողելու համար , կը պնդէր Մարկոս , ըստ որում ես չեմ կրնար . . . : » Պետրոս Ելիզաբէթին ուսին վրայ դրաւ ձեռքը , « Եթէ դու ուզես այս վարժապետին հետ անընդհատ աշխատիլ , ըսաւ Մարկոսին , ես պատասխանատու եմ քու յաջողութեանդ : » Ելիզաբէթ սաստիկ կարմրեցաւ , Պետրոսի լաւ կարծիքները հաճելի էին իրեն , և նա չափազանցօրէն բան մը ըսած չէր . օրիորդը զուարթաբար Մարկոսին դարձաւ , « Դու կը տեսնես որ պարոնը , բաղմարուեստեան դպրոցին աշակերտը , կը կարծէ որ մենք երկուքնիս կրնանք գործը լմնցընել , հիմայ բանը այն է որ իւր բարեսէր վկայութիւնը արդարացընենք : » Եւ սեղանին վրայ դիզուած դիտութեանց դիւրեքերը արդէն դէպ 'ի իւր եղբոր առջև կը դնէր . բայց Մարկոս աշխատելու սկսելով հանդերձ՝ խոթողադէմ և յուզեալ կը կենար : « Ստակի չգողութեան պատճառաւ 'ի դերն պիտի ելնեմ , կը կրկնէր . պատրաստական դպրոցի մէջ վեց ամսուան խեղճ թոշակ մը չունենալուս՝ իմ ասպարէզէս պիտի վրիպիմ , պատճառ , վասն զի խարդախ մարդ մը հայրս խաբեց , վասն զի հայրս , ուշախարդախ մարդ մը հայրս խաբեց , վասն զի հայրս , ուշախարդախ մարդ մը հայրս խաբեց , վասն զի հայրս , ուշախարդախ մարդ մը հայրս խաբեց , վասն զի հայրս , ուշախարդախ մարդ մը հայրս խաբեց , վասն զի հայրս , ուշախարդախ մարդ մը հայրս խաբեց : »

Ելիզաբէթ ճիգ կը թափէր չը պատասխանելու , նա բնականապէս հեղաբարոյ չէր , սովորաբար խիստ կը դատէր , բայց փորձառութեամբ՝ մինչև շուրթերուն ծայրը եկած՝ դառն խօսքերը զսպել սորված էր : Պետրոս ուսերը վեր կ'ընէր , բայց նորէն իր ընթերցումը կը շարունակէր :

Հէնրի սրտմտութենէ կրակ կտրած՝ իւր յուզմունքը չը կըցաւ սանձահարել , յարձակեցաւ Մարկոսին վրայ , և կ'ուզէր զարնել անոր . « Զը պիտի ներեմ քեզ , որ հօրս վրայ այսպէս խօսիս , կը պոռար . նա իրեն հաճելի երեցած բանին զբաղելու իրաւունքն ունէր , և խիստ բարի ըլլալուն համար էր՝ որ միտքէն չանցուց , թէ մէկը կրնար զինքը կողոպտել , վատ է

նա , որ այս բանիս համար՝ զան կը մեղադրէ , զան որ . . . : »

— « Մեռած է այս բանիս պատճառաւ , » ըսաւ ծանրութեամբ Ելիզաբէթ սրտին յուզմունքէն դողացող մանուկը՝ իւր բազկաց մէջ առնելով , և սաստիկ խանդաղատանօք անոր ճակատը համբուրելով :

Մարկոս փոքր ինչ ամչնալով՝ նորէն իր գործին սկսաւ :

Հէնրի քրոջը ծունկերուն վրայ նստած՝ անոր ականջին կը փսփսար , « Կը յիշես , տակաւին ութ օր յառաջ , նա տեսնէր հաւքեց մեզի . . . և որչափ կը խնդար կրակին վառուիլը տեսնելով . խիստ բարի էր նա , և մենք գոհ էինք իրմէ : » Փոքրիկ մանուկը կ'արտասուէր , իւր դրովալիը հեղհոյն՝ իւր հօրը բարութեանց հաղուագիւտ յիշատակացը յարած էր . դիւրազաց և փափուկ սիրտ մ'ունենալուն , մնացեալ ամէն բանը մոռցած էր :

Ելիզաբէթ բան մը մոռցած չէր , այլ իւր հօր առաքինութիւնները և պակասութիւնները դիտէր զանազանել . նա հպարտութիւն կ'զգար անոր նկատմամբ , անոր գիտական մեծ համբաւին , և ուսման մասին ունեցած մաքուր սիրոյն համար , սէր մը՝ զոր իւր սրտին մէջ ալ կը կրէր . ասկէ զատ իր բնական զգուշաւորութիւնը կ'օգնէր իրեն հասկնալ այն տեսակ մը կողիացումը՝ զոր Պ . տը Պանվիլ փնտռած էր միշտ :

Մարկոս , ընդհակառակն այնչափ իրմէ տարբեր բնաւորութենէ մը բան մը չէր հասկնար . բայց Պետրոս հասկնալուն համար չէր ներէր անոր : Երկու եղբարք լուրթեամբ իրենց գործը կը շարունակէին , ինչ ատեն Ելիզաբէթ Հէնրին արտասուածոր կը տանէր , նա տակաւին մանկան վերմակին ծայրերը՝ անկողնոյն տակ կը դնէր , ինչպէս փոքրիկ տղոց կ'ընեն Հէնրի փափուկ առողջութիւն , մ'ունենալուն՝ ներելի էր այս տեսակ փոքրիկ խնամքները :

Երբ Ելիզաբէթ նորէն սրահը մտաւ , իւր սովորական հարցափորձը սկսելու ատեն՝ Մարկոս դէպ 'ի անոր ծռուելով , « Հէնրին կը քնանայ » հարցուց փոքր ինչ տմարդութեամբ :

— Ո՛չ տակաւին: — Այլ ցաւիմ զան լացընել տալուս համար, իր միմուար երէց եղբայրը:

Էլիզաբէթ պատասխան չը տաւաւ, միայն անոր երեսը նայեցաւ, ապա սկսաւ դասերը հարցընել և օդնել իւր եղբորը մեծ եռանդեամբ մը. « Իմ բարի Մարկոսս » ըսելով սրտին մէջէն:

Ափսոս, Էլիզաբէթի եռանդը չէր կարող Մարկոսի տկարութեան թերին լնուլ: Արդէն աշխատանքին պահանջած ճիւղերէն խոնջեցած, աշխատանք՝ որմէ համ մը չէր առնուր, վերակացուն դժբաղդ խորհրդոյն մէջ՝ ներողութիւն դտած էր իւր ծուլութեան և սնունդ՝ իւր վհատութեան: Ամէն անգամ՝ որ զան կը նեղէր Էլիզաբէթ աշխատելու, ամէն անգամ՝ որ անցած շարաթներուն և քննութեան որչափ ժամանակ մնացած ըլլալուն հաշիւը կ'ընէր, եղբորը համբերութիւնը կը հատնէր և վհատութեան մէջ կ'իյնար, միշտ կրկնելով թէ՛ իւր աշխատութիւնը բանի մը չը ծառայէր:

« Ես պիտի մերժուիմ, ինչպէս կ'ուզէք որ մէկը ուրիշ կերպ ըլլայ. ես պատրաստուած չեմ, ուրիշները մասնաւոր դասեր պիտի ընդունին, մուրացկանները Սէն-Սիր մանկու յոյսը չեն կրնար ունենալ:

Էլիզաբէթ այս վերջին խօսքին վրայ՝ բարկութեամբ մը յարձակեցաւ սղոսելով. « Որմէ՞ բան մը ուզած ես դու երբէք: » Երկնից կամարին տակ արարած մը չը կայ, որու փուլ մը կամ երախտիք մը պարտական ըլլանք: Մեն մուրացկան չենք, ինչպէս Պ. Բոչիլտ իւր պալատին մէջ. մէկ խօսքով աղքատ ենք մենք: Քննութեան դալով՝ որ ընդ հուպ պիտի անցունէի ես, առանց և ոչ մէկ զիւր մը բանալու. — և Էլիզաբէթ սեւ զանին վրայ դանդաղները մէկքի կը հրէր, — դու պետք էիր ամենալ անյաջողութեան մը հնարաւորութիւնը միայն ընդունելով: Պանիլի մը Սէն-Սիրէն մերժուի, իմ հօրս զաւակը տեսական թուաբանութեան մէջ սխալի: » Էլիզաբէթ կանգ առաւ, աչքերը կը փայլատայէին, այնպէս շեղակ կը

կենար, այնչափ համարձակ դէմք մ'ունէր, սաստիկ բարկութեան և արհամարհանքէն՝ ձայնը այնչափ կը դողդղար, որ Մարկոս առանց պատասխանելու գլուխը վար ծոց, իր լուութեան վրայ նոյն իսկ ինքը զարմանալով: Բայց Էլիզաբէթ իւր երէց եղբոր վրայ ունեցած ազդեցութեանը՝ տխուր հարուած մը տուած էր, նա թոյլ տուած էր նմա՝ աղօտ կերպով ընդնշմարել այն արհամարհանքը, զոր շատ անգամ նուաճած էր, արդէն կ'զգար երիտասարդը իր նուաստացած ըլլալը քրոջը մտաւորական բարձր կարողութեան առջև, և ի խոր խոցուած էր իւր քրոջ դառն խօսքերէն՝ որոնցմով զինքը նախատած էր: Էլիզաբէթ օր ըստ օրէ աւելի լաւ կը հասկնար, որ իր այնչափ փութածան զբաղմանց վախճանը ապարդիւն պիտի ելնէին, վասն զի Մարկոսը՝ ոչ միայն անհոգ և ծոյլ կը տեսնէր, այլ և անփոյթ և վէս, ուշ գործի կ'սկսէր և կանուխ կը վերջացընէր, չէր աշխատէր կամ գէշ կ'աշխատէր: Երիտասարդուհին դառնապէս իւր բարկութիւնը կը մեղադրէր խրովի:

« Ասոր ինչ կ'ըսես, Պետրոս, հարցուց նա իւր կրտսեր եղբորը, երբ երկուքնին փոքրիկ կանթեղին լուսովը կ'աշխատէին, ընթերցելու համար Մարկոսին վերադարձը սպասելով: Այլ կարծես թէ ամէն բանէ զրկուելով՝ կրնանք Սէնթ-Պարպի համար Մարկոսի թոշակը վճարել: — Ինչ բանէ կրնանք զմեզ զրկել հարցուց Պետրոս, որ խիստ դառն կեանք մը կը սեպէր այն պղտիկ բնակարանին մէջ անցուած կեանքը: — Արդ՝ նայ մէկը շարունակ հացով և գետնախնձորով ալ ապրիլ, ըսաւ Էլիզաբէթ: — Հէնրին ալ կրնայ ապրիլ: » Էլիզաբէթ կը վարանէր: Պետրոս կրկնեց, « Գու զքեզ անոր համար ամէն բանէ զրկես իսկ, նորէն չպիտի յաջողինք, նա միտքը դրած է բան մը չընել, և աշխարհիս ամէն պատրաստական դպրոցները փոփոխութիւն մը պիտի չընեն անոր վրայ: Նա տան և ութ տարեկան է, միայն երբ մերժուի, պիտի սկսի նորէն, և աս իրեն դատ մը պիտի ըլլայ. . . » Էլիզաբէթ սաստիկ կարմրեցաւ. « Գու զքեզ պիտի ուղղէի մերժուելով քու առա-

ջին քննութեանդ մէջ, » հարցուց նա ազգու ձայնով մը :
« Պետրոս սկսաւ խնդալ. «՛հ, ես, ուրիշ խօսք, ըսաւ նա,
ես սխալի աշխատիմ : »

ՊԼՈՒՆ ԺԶ.

ԱՆԿԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ

Էլիզաբէթի բոլոր ջանքերը և աղերսները անօգուտ էին,
նա կարող չէր Մարկոսը աշխատութեան տաքցընել :

Այս անկարողութեան զգացումը ցաւալի բան մ'է, և մաս-
նաւորապէս դառն՝ մեծ հոգիներու համար : Էլիզաբէթ զիտէր
կամքի տէր ըլլալ : Տակաւին խիստ դեռահաս եղած ժամանակ
անդամ, ստէպ դժուարին վաստակոցը հետ միացուցած էր իր
գործունէութիւնը, և յաջողած էր : Տարիէ մ'աւելի էր,
որ աղքատութեան դէմ կը պատերազմէր, տխրութեան և
առանձնութեան դէմ կուռեւէն ետքը, իւր ընթացիցը ամէն
մէկ քայլին մէջ, զգացած էր նա իւր զէնքերը փորձելով,
թէ կուռելու և յաղթելու ոյժը ունէր : Էլիզաբէթ
առաջին անգամ ինքզինքը անյաղթելի արդիւքի մը առջև տես-
նելով՝ բոլորովին կը զայրանար և կը վշտանար : Նա տեսած
էր իւր աչաց առջև, Աստուծոյ ձեռքով՝ իւր հօր և մօր հար-
ուածուիլը, որոնցմէ՝ ո՛չ իւր կսկիծը և ո՛չ խանդաղատանքը
կարող եղան հարուածը հեռացընել : Այլ ուղղակի Աստուծմէ
կ'ուղար այն, որու առջև Էլիզաբէթ գլուխը խոնարհեցուցած
էր : Առանց զԱստուած սիրելու, առանց զայն ճանչնալու,
էր : Առանց զԱստուած սիրելու, առանց զայն ճանչնալու,
այնչա՛ր արգար հոգի մը և բարձր միտք մ'ունէր, որ Ամենա-
կարողին կամաց չէր գիմարեր. բնաւ : Բայց Մարկոսին անփու-
թութիւնը Աստուծոյ գործը չէր, Աստուած անոր սէտք եղած

կարողութիւնները պարզեա՛ծ էր, աղէկը ու գէշը հաւատարապէս
երիտասարդին դիմացն էին : »

Մէկ կողմանէ անընդհատ և առաքինի աշխատութիւնը,
գործունէայ և պատուաւոր ընթացքը. միւս կողմանէ ըշուաւ
գոյութեան մ'անփութութիւնը, որու յարակից կը գտնուին
նուաստութիւններ, վատութիւններ և ձախողութիւններ : Մար-
կոս դէպ 'ի չար ճանբան միտելու երեւոյթները կը ցուցնէր :
Իւր քրոջ յանդիմանական ազդարարութիւնները անարդիւն կը
մնային, և կարծես իւր ձախող ընտրութիւնը կը դաժալիժէին
խիկ : Էլիզաբէթ ոչ ևս կ'արտասուէր, վիրաւորեալ սրտերու
այս սիփովմը հեռացած էր իրմէ, բայց գիշերը, երբ ամէնքը
կը քնանային իւր շուրջը, երբ իւր երէց եղբայրը անկարգ ան-
ցուցած օրուան մը իրիկունը հանդիստ կը ննջէր : Երիտասարդ
աղջիկը իւր անկողնոյն մէջ նստած, կամ ծանր ծանր իւր
սենեակին մէջ ձեւեւելով, յաջողութեան հաւանականութիւնները
կը կշռէր, աչքին առջև կը բերէր բոլոր անհանգստութեանց
պատճառները, միշտ մի և նոյն արգելքին զալով զարնուելով.

« Մարկոս, Մարկոս, ինչպէ՛ս կրնաս այսչափ ծոյլ և ան-
հոգ ըլլալ, » կը յեղեղէր նա երբեմն բարձրաձայն :

Այս տխուր տքնութեանց միջոցին, քաջասիրտ երիտասար-
դուհին կը սորվէր ճանչնալ իւր անկարողութիւնը. նոյնպէս
իր սիրելի ուսումներէն աւելի բարձր գիտութեան մը նախնա-
կան սկզբունքները ճանչնալ սկսած էր. այսինքն նա կը սորվէր
փնտռել զԱստուած : Արդէն կարի տառապած էր, այլ կանգուն
կեցած էր տառապանայ առջև, առանց իւր բնական սէգու-
թենէն բան մը կորսնցնելու, այժմ ինքզինքը տկար կ'զղար,
և անկարող մարդկային հոգւոյ մը վրայ ներգործելու : Այն
եղբայրը՝ զոր այնչափ կը սիրէր, իր և իրեններուն ապագան հա-
ճութեամբ վտանդի մէջ կը դնէր : Էլիզաբէթ անկարող էր չար-
եաց դարման տանիլ. բնական վստահութեամբ մը ուղղակի դիմեց
դէպ 'ի սրտերու բարձրագոյն Տիրոջ :

Էլիզաբէթ զօրեղ գատողութեան տէր ըլլալով՝ երեւոյթներով
զո՛հ չէր ըլլար, իւր եղբօր վրայ բանեցուցած աղբեցութիւնը

տակաւ առ տակաւ ձեռքէն կը փախէր. և Մարկոս ոչ բաւական յանդուգն էր, և ոչ բաւական իմաստուն, կենաց ասպարէզին մէջ ինքզինքնին ուղղութիւն մը տալու համար: Ելիզաբէթ փոխանակ իւր տկարութեան դառն զղայման գէմ մաքառելու, փոխանակ այնուհետեւ անողոտ ջանքեր փորձելու, Մարկոսէն ընդունելու համար այն վստահութիւնը՝ զոր կը մերժէր, և այն աշխատութիւնը՝ զոր պարագաները կը պահանջէին. նա դարձաւ առ Աստուած, որու նկատմամբ մինչև ցայն վայր անտարբեր կեցած էր: Ինչ որ առանձնութիւնը, ցաւը և աղքատութիւնը կարող եղած չէին կատարել, եղբայրական վիրաւորեալ խանդալատները Ելիզաբէթի հոգւոյն մէջ ներդործեց: Նա սորվեցաւ Մարկոսի համար աղօթել, տակաւին ինքզինքնին համար աղօթել չը դիտցած. և նորամուտ շաղկին առաջին քայլին՝ անախտալ լոյսեր և այնչափ խորին խաղաղութիւն մը ընկերացած էին, որ կ'զգար նա ամէն օր հեշտիւ միտիւր աւելի շուտ քալելու, և աւելի հաստատապէս առ Աստուած մօտենալու համար: « Մեզի հայր մը պէտք էր, կ'ըսէր նա իւրովի, Աստուած սխտի բլլայ մեր հայրը: »

Աստուած կ'ուզէր երիտասարդ օրիորդին վայրենի անկախութենէ նոր զոհ մ'ընդունիլ: Աստուած կ'ուզէր որ Ելիզաբէթ սորվէր մարդոց իրարու վրայ կռթնելու կարեւոր հարկը: Ելիզաբէթ սկսաւ քիչ քիչ հասկնալ թէ Մարկոս ոչ միայն չէր աշխատեր, այլ և ուսման համար կորսուած ժամանակը գէշ կերպով կը դորձածէր: Արբոյ անձուկ հաշուեցոյցին մէջ զուարճութեան և քմահաճ յօժարութեանց համար բան մը պահուած չէր: Ելիզաբէթ իր մասին ունեցած 1500 լիբայի տոկոսովը՝ երբէր մաքէն սխտի չ'անցունէր ժապաւեն մը կամ անօգուտ թուղթի մը կտոր դնելու: Երեք երիտասարդները տակաւին իրենց խնամակալին օրինական պահպանութեան տակն էին, աննշան դումար մը միայն կ'ընդունէին, որ հազիւ գրիչ և տետրակ դնելու կը բաւէր:

Այս միջոցին Ելիզաբէթ կը գիտէր որ Մարկոս նոր հաղուստ մը գնած էր, անոր սենեակին մէջէն սիկարի ծայրեր կը զրտնէր, Մարկոս շատ անգամ տակաւին իրիկուն չեղած իւր սենեակը կը մտնէր, և իր քոյրը զարմացմամբ կը գիտէր որ ցա-

րանին մէջէն շատ զիրքեր աներեւոյթ եղած էին:

Ելիզաբէթ կ'ամչնար այս յայտնութիւններէն և կը կարմրէր: Իրեն այնպէս կը թուէր թէ զՄարկոս կը լրտեսէ. բայց աւջըկան մը յատուկ եղած տղիտութեամբ՝ կը սարսափէր, մտածելով այն անծանօթ վտանգը, որ կ'սպառնար իւր եղբոր վրայ: Նա շարունակ զան կը մտածէր, բայց Ելիզաբէթ իւր քաջասրտութեամբ, չէր համարձակեր իր անհանգստութեանց վրայ բերան բանալ: Մարկոս ամէն առթիւ կը խուսափէր զգուշութեամբ անոր հետ առանձին մնալէ, և այս բաւական դիւրին դործ մ'էր այն փոքրիկ յարկին մէջ, ուր չորս տղաք միշտ սրահին մէջ մէկտեղ կը գտնուէին, մինակ մէկ կանթեղի մը առջև և մէկ կրակարանի մը շուրջը:

Ամէն իրիկուն, երբ Մարկոս իւր մաթեմատիքի դործը կը լմնացնէր, ըստ դիպաց եղած խնդիրի մը հարցմանց պատասխանէին ետքը, զոր Ելիզաբէթ՝ իւր խիղճը հանդարտեցնելու համար կ'ընէր անոր, Մարկոս իր սենեակը կը քաշուէր: Ելիզաբէթ անօգուտ տեղը վառուած մոմի մը համար բան մը չէր ըսեր ալ, աղէկ գիտէր որ այն մամը շուտ մը պիտի մաքէր: Մարիանէ երբեք զանց չէր ըներ ըսելու. « Այս իրիկուն դռնապանը՝ կէս դիշեր երկու ժամ անցնելէն ետքը, Մարկոսին դուռը բացաւ: »

Պետրոս գիտէր միթէ իւր եղբոր ուր երթալը: Անոնք մի և նոյն սենեակին մէջ կը բնակէին, մի և նոյն ժամուն դպրոցէն կը մեկնէին: Երբ Պետրոս երբեմն բացակայ ըլլար տունէն, թէև դուռ ուրեք կը պատահէր այս, քանզի նա անխոնջ եռանդեամբ կ'աշխատէր, չէր հարցուններ անգամ թէ ուր կ'երթար Մարկոս. բայց Ելիզաբէթ վստահութիւն ունէր իր կրտսեր եղբոր վրայ, և ամենին խոստովանութիւն մը չէր փնտրէր անորմէ:

Եղբոր և քրոջ իրարու նկատմամբ բռնած բնական զգուշաւորութիւնը՝ աննուաճելի արդելք մը կը դնէր, ոչ միայն իրարու սիրտ բանջուր մասին. այլ և ի միտին անցուցած կեանքի մը անմեղ հետաքրքրութեան մասին:

Ելիզաբէթ Մարկոսի նկատմամբ իւր ունեցած անհանգստու-

Թեանց վրայօք բան մը խօսեցած չէր Պետրոսին : Այս վերջինը եթէ իր քրոջ անհանդստութեանց հաղորդ իսկ ըլլար , բան մը չէր ըսեր բնաւ :

Էլիզաբէթ համակերպեցաւ , կանխաւ դիտէր թէ անօգուտ էր իւր եղբարց խնամակալին բան մը ըսել : Բարի նօտարը շատ զբաղեալ էր . իսկզբանէ յայտնած էր նա իւր որոշումը , թէ որքոյց գրամական գործերու մասին՝ իր աշխատութիւնները պիտի նուիրէր : « Իսկ մնացեալը օրիորդ Էլիզաբէթ ինձմէ առեւի աղէկ պիտի ընէ , » ըսած էր նա երեք զպրօցական աշակերտներուն :

Մինչ ցայն վայր օրիորդ Էլիզաբէթ կասկած մը յղացած չէր . որչափ որ ներկայիս մէջ նոյն իսկ իւր վրայ ունեցած վստահութիւնը կորսնցուցած էր բայց խնամակալէն բան մը յուսալու սխալմունքն ալ ունեցած չէր :

Ատենը ուշ էր , ցուրտ կ'ընէր , Էլիզաբէթ ցփսի մը վրան առած կը զրէր տակաւին կէս մարած խորոյկին առջև , երբեմն կանգ կ'առնուր իւր զրածները աչքէ անցունելու համար . ապա նորէն զրիչը ձեռք կ'առնուր , որ արագապէս թուղթին վրայ կը սահէր . նամակը գոգցես լննցած էր , իւր առջև դրուած պահարանին հասցէն գրուեցաւ :

Ինչ ատեն Էլիզաբէթ կարծես թէ տակաւին կը վարանէր . բանալիով մեղմօրէն դրան բացուելը իրեն սարսուռ պատճառեց :

Նա վայրկեան մը ուշ դրաւ , աչօտ լոյս մը դրան տակ երեցաւ , զաշտագողի ոտքի ձայն մը կը լսուէր . Մարկոսն էր որ ներս կը մտնէր , և կէս դիշեր կէս ժամ անցած էր : Էլիզաբէթ քանի մը տող ևս յաւելցուց իւր նամակին մէջ , և զայն ծալլելով պահարանին մէջ դրաւ :

Հետեւեալ օրը՝ ժամը ութին , սոյն կարևոր նամակը թղթատունն էր :

Էլիզաբէթ իւր գործոց բացարձակ ազատութենէն կը հրաժարէր , կ'զղար թէ իր անկախութիւնը վտանդի մէջ էր : Նա զնշելով իր հպարտութիւնը և իր ժառանգական ոխը . զրած էր իւր մօրեղբօր Պ . Տըլահէի , իմացընելով նմա պարզ

և զրեթէ կոշտ համարձակութեամբ մը իրենց վիճակը , որ ամէն մէկ խօսքին մէջ կը մատնէր Պ . տը Պանվիլի աղջիկը բռնադատող ծայրադոյն պէտքը : Անցեալ դառնութեանց հաւառակ , և իր քրոջ զաւակներուն վիճակին վրայ՝ անոր ցուցած անտարբերութեան միտ չը դնելով , Էլիզաբէթ եղբօրը մասին ունեցած կարեկցութենէն և մտատանջութիւններէն առաջնորդուած , որոշած էր վերջապէս աշխարհիս մէջ ունեցած մի միայն աղբականին օգնութեանը դիմել :

ՊԼՈՒՆ ԺԷ .

ԱՅՅԵԼՈՒ ՄԸ

Տասն և հինգ օր անցած էր . տակաւին Էլիզաբէթ պատասխան ընդունած չէր իւր մօրեղբօրմէն : Այս քանիս համար դառն սրտմտութիւն մը կը ցուցունէր զաղանի սփոփումով մը խառն : « Ինչ որ կըցայ ըրի , բայց ոչ որ ճշմութեան հասաւ մեզ , պէտք պիտի ըլլայ ինքզինքնիս մենք ինքնին հոգալ : » Վայրկեան մը իւր արիութիւնը կորսնցնելէն յետոյ , վերստին սիրտ կ'առնուր , բայց չարիքը օր ըստ օրէ կը մեծնար : Մարկոս խիստ ուշ ներս կը մտնէր , և հազիւ թէ կ'աշխատէր . երկու եղբարց ուսման եռամեայ յայտագիրը՝ այնպիսի հակապատկեր մը կը ներկայացընէին , որ նոյն իսկ ծերունի խնամակալը՝ զայն Էլիզաբէթի զրկելով , անոր տակը սոյն նշանաւոր դիտողութիւնը կը յաւելուր . « Ձեր ուշադրութիւնը կը հրաւիրեմ Մարկոսի ընթացքին վրայ : »

Խեղճ Էլիզաբէթի մի միայն մտատանջութիւնն էր Մարկոսի ծուլութիւնը : Հէնրի օրէ օր կը կազդուէր , լաւ կ'աշխատէր և ընտանեաց մէջ նորահաս քրոջ մը տեղ կը բռնէր , երկու երիցադոյն եղբարց մէջ եղած փոքր ինչ ցուրտ և փոքր

ինչ զղոյշ յաբարերութեանց մէջ զուարթութիւն և քաղցրաբարոյութիւն յառաջ բերելով: Պետրոս ճշգրտապէս, քաջասիրտ և աշխատասէր էր, թէև իր ընկերներուն սիրելի եղած չէր, բայց իւր վարժապետները երբեք օր մը զինքը յանդիմանած չէին, և ամէն գրութեանց մէջ առաջին մրցանակը կ'ընդունէր: Բայց ո՛հ Մարկոս, Ելիզաբէթ քանի որ անոր վրայ կը մտածէր, սիրտը կը ճմլուէր. և նա զրեթէ բոլոր օրը անոր վրայ կը խորհէր: Աւելի իսկ կ'ընէր, այսինքն անդադար Աստուծոյ կ'աղօթէր: Նա կ'զգար թէ Մարկոսին վրայ սպակածը սկզբունք մ'էր, այսինքն անոր ծուլութեան և բնական անհոգութեան յաղթելու զօրաւոր սկզբունքը: « Ա'խ ուժ էր թէ սորվէր նա զԱստուած սիրել. » կ'ըսէր իւրօրին օրինորդը, նոյն իսկ ինքը սորված էր սիրել զԱստուած, իւր եղբօր համար՝ անոր օգնութիւնը հայցելով:

Երբ կէսօրէն ետքը ամէն տղաք դպրոցն էին, Ելիզաբէթ տնական գործերը լնցուցած էր, և իւր փոքրիկ յարկը մաքրութեամբ կը փայլէր: Գուլայով և զանկապանով լեցուն կողով մը իւր առջև դրած էր, և արգէն դարունը եկած ըլլալով՝ պատուհանը բաց էր. Ելիզաբէթ թերթ մ'ալ թուղթ ծունկերուն վրայ դրած՝ մերթ ասեղը կը թողուր, քանի մը դրահաշիւի գործողութիւն ընելու համար. ապա նորէն իւր ընդհատեալ գործը կ'սկսէր: Ելիզաբէթ կը անոնէր որ՝ դուրս պաներու կարկտաքը, և մաթեմատիքի ուսումը լաւ կերպով իրարու կը համաձայնէին: « Ասիկայ զգեստի մը կամ շապիկի մը վրայ կապերտ դնելու չը նմանիր, կ'ըսէր նա. դուլպայ գործերը խորհիլ կը պահանջէ, բացուած ծակերը իրարու ետև նորոգած ժամանակդ՝ խնդիր մ'ալ կ'որոճաս, որու առաջարկութիւններն ալ նոյնպէս իրարու մէջ կը շղթայուին. դուլպան և հաշիւը մի և նոյն ատեն կը վերջանան: »

Գուռը զարնուեցաւ. Մարիանէ դուրս ելած ըլլալով՝ Ելիզաբէթ այս տարածամ այցելութեան վրայ քիչ մը զարմացած ոտք ելաւ երթալ գուռը բանալու: Առտու՝ տնական պիտոյքներ ծախողները դալ երթալէն վերջը, ժամը տասնութիւն և

ժամը չորս ու կէսին, տղայոց դուռը զարնելը կը լսուէր. և ասիէ զատ՝ դրան հնչուն զանդակը, որ քանի մը շաբաթ յառաջ երիտասարդ մեքենագործի մը ձեռքով կախուած էր, շաբաթը անգամ մը իսկ չէր զարնուէր: Ելիզաբէթ տակաւին ձեռքը դռնափակին վրայէն վերցուցած չէր, երբ ներկայացաւ իրեն քսանութէն երեսուն տարեկան երիտասարդ մը. մեծահասակ և նուրբ, հանդարտ դէմքով և վայելուչ հասակաւ:

« Անշուշտ սխալ եկաք, Պարոն, ըսաւ Ելիզաբէթ առանց քայլ մ'առնելու. զձեզ ճանչնալու պատիւը չունիմ: »

— Օրինորդ տը Պանվիլը դուք չէք, հարցուց այցելուն առանց այլայլելու:

Ելիզաբէթ զլիսով նշան մ'ըրաւ:

« Ես Բընէ Սիւրպախն եմ, » և որովհետեւ երիտասարդուհին չէր երևեր թէ հասկցաւ, « Պ. Տըլահէի խորթ որդին եմ, » յաւելցուց նա ոչ առանց անհամբերութեան ցոյցի մը:

Ելիզաբէթ քայլ մը ետ քաշուեցաւ, իբր թէ թոյլ կ'ուտար, որ Պ. Սիւրպախն ներս մտնէ. և թեթեւ կերպով մը բարեկեց զան: Այս պատգամաւորութիւնը կը զարմացընէր զինքը. ինչո՞ւ իւր մօրեղբայրը ինքը դալու տեղ՝ զրկած էր իւր խորթ որդին, որու վրայ երբեք տեղեկութիւն չունէր Ելիզաբէթ, նա հարուստ էր, ճանքորդութիւնը ինչ փոյթ էր անոր:

Այցելուն ոչ ևս կ'աճապարէր Ելիզաբէթի հետ խօսակցիլ. « Նա թղթակալին մէջէն նամակ մը հանելով՝ օրինորդին յանձնեց, նա զայն կարգաւու միջոցին՝ երիտասարդը, պատուհանին մօտենալով՝ կը դիտէր բոլոր հորիզոնը կազմող տանիքները, ծխնեւայղները, նեղ և մթին փողոցները: »

Ելիզաբէթ սեղանին մօտ՝ ոտքի վրայ նամակը կը կարդար, « Սիրելի քեռորդիս, կը գրէր Պ. Տըլահէ, ծեր և հիւանդոտ եմ, ասիէ զատ կը վախում անձնասէր ըլլալէ, երբ ձեր բարեկամը Պ. Լավրէն ինծի գրեց, այնքան երկար ատեն է, որ չեմ համարձակիր այդ բանին վրայ մտածել. (Ելիզաբէթ սարսուաց) տրամադիր էի Բարիզ ճանքորդութիւն մ'ընել զձեզ տեսնելու համար: Ժամանակը անցաւ յօգացաւորութիւնը զիս չը

թողուց , երբ ձեր նամակը հասաւ , երկու ձեռքերս ալ բռնուաւմ էին , և այս էր պատճառը , որ թող չը տուաւ ինձ՝ ձեզ պատասխանել . թէև հիմայ ոտք ելած եմ , բայց ընէ Սիւրպախ՝ իմ երկրորդ կնոջս որդին Բարիզ դալուն համար , խոստացաւ ինձ զձեզ և ձեր եղբայրները տեսնել : Բնէ խօսելէն աւելի կը գործէ , ինչ որ ինծի դրած էք դիտէ , և կարծեմ ինձմէ աւելի կարող է ձեզ օգնել : Գոնէ աւելի երկար ժամանակէ 'ի վեր է , որ երիտասարդութիւնս անցուցած եմ , թէև այժմ անոր չափ մոռցած չըլլամ զայն : Այս ամառ պիտի գաք զիս տեսնելու և զիրար պիտի ճանչնանք : Ձեր մայրը շատ կը սիրէի , ան ալ զիս կը սիրէր իր ամուսնութենէ յառաջ : Միթէ դուք անոր կը նմանիք , Բնէ ինձ պիտի ըսէ այս բանս : »

Էլիզաբէթ նամակը կարդալու ատեն՝ ստէպ կը շիկնէր , կը կարմրէր իմանալով որ առ մօրեղբայրն ըրած կոչումէն յառաջ՝ ուրիշ կոչում մ'եղեր էր : « Խեղճ Պ . Լավրէ , կ'ըսէր նա իւրովի , նա մեր վրայ դիպեր է : » Ամառնար իմանալով որ Պ . Սիւրպախ ինչպէս կը կոչէր զան մտովին , այս ծանրարարոյ , յանգուգն և աղքու նայուածքով մարդը , արդէն իմացած էր Մարկոսի տկարութիւնները , և քրոջը քիչ ազդեցութիւն ունենալը անոր վրայ :

Նամակին մէջ յայտնուած իրողութեանց մասին՝ Էլիզաբէթին բարեսէր արամադրութիւնը իւր այցելուին համար՝ նամակին մէջ դրուածներով աւելցած չէր , իւր մօրեղբօր դէմ կը բարկանար՝ յօգացաւութիւն ունենալուն , Բնէ Սիւրպախի դէմ կը բարկանար՝ Բարիզ դալուն համար . նոյն իսկ ինքզինքին դէմ կը բարկանար , ընտանեկան դժուարութեանց և տխրութեանց ծածկուած քողը վեր հանելուն համար : Արդ կատարեալ հպարտութեամբ մը դարձաւ դէպ 'ի Սիւրպախ , որ պատուահանին առջեւէն հեռացած չէր :

« Ներէ , պարոն , ըսաւ Էլիզաբէթ չոր ու ցամաք ձայնով մը , մօրեղբօրս նամակը երկայն է . և վարժուած չեմ իւր գիրը կարդալ : »

Բնէ՝ մօրուքին տակէն կը խնդար , իր խիստ կերպարանքին տակ՝ ծաղու սաստիկ զղացում մը կը պահէր , և խօսակցութեան սկզբնաւորութենէն պայքար մը կ'սպասէր : Նա Բարիզ եկած էր և Պ . Տըլահէի Էլիզաբէթի ձիրքին և տաղանդին վրայ բանաւոր կասկածանօք և անվստահութեամբ տուած յանձնարարութիւնը ստանձած էր , զորս Պ . Լավրէ իւր նամակին մէջ երկարօրէն ներբողած էր : « Կ'ըսեն թէ Էլիզաբէթ իւր եղբայրները՝ դպրոցի վարժապետի մը պէս՝ քննութեանց պատրաստելու վիճակին մէջ է . » դրած էր Պ . Լավրէ :

Այս գիտնական աղջիկը , որ կանանց նկատմամբ անպատշաճ ուսմանց ինքզինքը տուած էր , հիմայ կ'ստիպուէր ինքզինքը յաղթուած խոստովանիլ . իւր եղբարքը իր ազդեցութենէն ազատ կը մնային , « շատ բնական էր այս , » կ'ըսէր իւրովի Պ . Սիւրպախ : Պէտք էր իր մօրեղբայրը իրեն օգնութեան դար , « երբ ինքը չը կրցաւ գալ , հայրս զիս զրկեց , » կը յաւելուր երիտասարդը . որ ականայ թողած էր մեծ դարբնոցները , զորս իւր հօրուն հետ միութեամբ կը կառավարէին , բայց ճիշդը խօսելով այս վիճակին մէջ իր հօրուն չէր կրնար գործոց վրայ հսկել : Պ . Սիւրպախ ոտքերէն մինչև գլուխը կը նկատէր Էլիզաբէթ . կը զարմանար իր զգուշաւորութեան հակառակ՝ զնա այնչափ պարզ գտնելուն , և փոքրիկ սրահին մէջ կատարեալ բարեկարգութեան թաղաւորելը տեսնելուն վրայ , մաթէմաթիքոս աղջկան վրայ իր դաղափարները շփոթուած էին :

« Պատիւ իսկ չունէի գիտնալ ձեր անունը , » ըսաւ Էլիզաբէթ , այցելուին լուծենէն փոքր ինչ առնուած : »

Բնէ յարգանօք բարեկց զնա : « Տասն և հինգ տարի կայ , որ ձեր տիկին մօրը և Պ . Տըլահէի մէջ տեղը բոլորովին յարաբերութիւնը դադրած էր , ըսաւ նա . Պ . Տըլահէ երկար ժամանակ այրի մալէն յետոյ , իմ որբեակի մօրս հետ ամուսնացաւ : Անտոն մենք թողուցինք Ալլասը , ուր հայրս տարազագործ էր : Պ . Տըլահէ զիս մեծցուց , և հիմայ զործի մէջ անոր զովորն եմ :

— Հիմայ կը հասկնամ : »

Էլիզաբէթ սկսաւ ժպտիլ : « Ներեցէք ինձ՝ ձեզ հարցընելու , թէ մօրեղբայրս զաւակ ունի , չեմ գիտեր ամէնը որ չափ են , » յաւելցուց նա փոքր ինչ տխրութեամբ :

— Ես եմ իւր զաւակը , ըսաւ Բընէ պարզութեամբ , ու ինչ զաւակ չունի :

— Արդ ուրեմն , իմ տոհմիկս , կրկնեց Էլիզաբէթ , այս ընտանեկան անունը առանց ամենեին անոր զգուշութիւնը նուազեցընելու , շատ զբաղեալ էք , ձեր դարբնոցներուն մէջ :

— Հատ զբաղած եմ , բայց կրնամ երբեմն բացակայ ըլլալ : » Բընէ որ քիչ մը յառաջ կ'աճապարէր խօսակցութեան վերջ տալու , հիմայ այնչափ փոյթ չէր ցուցընէր այս մասին , բայց երբ դուռը զարնուեցաւ , Էլիզաբէթ ոտք ելաւ : « Ահաւասիկ եղբայրներս , » ըսաւ նա :

Բարէ , ըստ սովորականին , Մարկոս եկած չէր , նախ Պետրոս ներս մտաւ , Հէնրիկ՝ որ շուտ չէր կրնար քալել , Պետրոսէն մէկ վայրկեան ուշ եկաւ : Էլիզաբէթ քանի մը խօսքով Պ . Սիւրպախի այցելութեան պատճառը անոնց հասկցուց : Այցելուն միշտ գէպ 'ի դուռը կը նայէր . « Ձեր երէց եղբայրը չեկաւ , » հարցուց նա վերջապէս :

Էլիզաբէթ և Պետրոս իսկոյն կարմրեցան :

« Կարծեմ հիմայ կ'ուզայ , » ըսաւ Պետրոս :

— Կ'ուզէք երթանք դիմաւորենք զան . կ'ուզեմ ձեր միջոցաւ ծանօթանալ անոր հետ :

Բընէ արդէն ոտք ելած էր , Պետրոս չէր գիտեր ինչ պատասխանէ : « Գուցէ չը պատահինք անոր . . . ապահով չեմ . . . կը մըմաւր ցած ձայնով :

— Կ'աշխատինք գտնել զան : »

Պ . Սիւրպախ արդէն նախասենեակէն էր , այնպիսի մէկու մը կերպարանքն ունէր նա՝ որ իր ձեռնարկութիւնը 'ի գլուխ հանելու սովորած է :

Պետրոս լաւ դատողութիւն ունէր , հասկցաւ որ անոր տեսութիւնը բաւական երկար ատեն տևած էր , և թէ Էլիզաբէթի ու Բընէի մէջ եղած տեսութիւնը՝ ընտանի կերպարանք

մ'առած չէր բնաւ : « Եթէ կ'ըսէր նա իւրովի չը պատահինք Մարկոսին , երկու չարեաց փոքրագոյնս ընտրելով՝ ժամանակ պիտի ունենամ իրաց վիճակին վրայ իրեն տեղեկութիւն տալու , թէ և իր ամեն անձկութեամբ դժեղակ բան մ'է այս , բայց Էլիզաբէթ չը գիտէր թէ մեք իւր կ'երթանք : »

ՊԼՈՒՆ ԺԸ .

ԲԱՐՆԱՍՄ ՄԸ

Երիտասարդ դարբնապետը Պետրոսի քով աւելի լաւ յաջողած էր , քան թէ իւր քրոջ քով , դպրոցական աշակերտին զգուշաւորութիւնը իւր համարձակութեանը վնաս մը չը հասցուց : Բընէ Սիւրպախ բան մը հարցուցած չէր , բայց այս պատահեաց վրայ ցուցուցած յայտնի հողածութիւնը , և « իւր հօր անունով , » անոնց օգտակար ըլլալու փափաքը , ու այն կարծիքը՝ զոր Պետրոս ունեցաւ անոր վրայ , թէ զաշխարհ և զմարդիկ կը ճանչնայ Բընէ , ասոնք բաւական պիտի ըլլային անոր բերանէն դադտնիքներ առնելու , եթէ Մարկոս յետին ծայր վտանգաւոր վիճակի մէջ գտնուած իսկ չըլլար : Հատ մը ժուռ գալէն ետքը՝ Մարկոսը չգտան , բայց Բընէ Սիւրպախ գիտէր որ նա չէր աշխատեր , և քննութեան պատրաստուելու միշտ կը յամառէր : Պետրոս յայտնեց նոյնպէս այն մանր մունր հաշտոյ ցուցակները , որոնք խիստ դժուարին գիրքի մը մէջ գրած էին իւր եղբայրը՝ իւր այն ընկերակիցներուն առջև , որք ստակ փոխ տուած էին անոր : Երիտասարդ վաճառականը յոնքը պաւտեց : « Ինչպէս կը կարծէր վճարել այս պարտքերը , » հարցուց նա բուռն կերպով մը : Պետրոս ուսերը թոթվեց . « Այդ բանը չը մտածեց նա , կը մըմաւր իւր

ակռաներուն մէջէն : — Սաակ փոխ առնուլ, առանց զիտնալու թէ պիտի կրնայ զան վճարել, տեսակ մը զողովուրն է այս, ըսաւ Պ . Սիւրպախ խստութեամբ : — Ես ալ այդ կարծիքէն եմ : » բայց Պետրոս Մարկոսի մասին քիչ մը վշտացած էր :

Բընէ մտախոհելով, « կորսնցնելու ժամանակ չունիմ, ըսաւ, ուր պիտի գտնեմ ձեր եղբայրը : — Ահա ագիկ, փողոցին միւս ծայրէն կ'ուզայ, » պոռայ Պետրոս : Դէպ 'ի տուն մօտեցած էին, ուր կը մօտէր նաև Մարկոս ճաշելու համար : Իւր չարութեան և տկարութեան հակառակ՝ երբեք կերակուրի ժամերը չէր անցուններ, նա ագիկ զիտէր որ բոլոր օրուան մէջ՝ ընտանիքին կերակուրէն աւելի սուղի կը նստէր պանդոկի մը մէջ եղած դոյն կերակուրը, Մարկոս թէև վտանգաւոր զաւրի վայրի մը վրայ կը գտնուէր, այլ սակայն տակաւին ոչ բանաւորութիւնը և ոչ բարոյական զգացումը կորսնցուցած էր :

Պ . Սիւրպախ մտադրութեամբ երիտասարդը կը դիտէր, այս վերջինը անտեղեակ էր տակաւին այն քննութեան՝ որու ենթարկուած էր : Մարկոս սիրուն դէմք մ'ունէր, համարձակ և քաղցր էր, դանդաղ խօսուած մ'ունէր, քիչ մը վարանեալ նայուածքով. որովք մտադիր զննողի աչքին կը զարնէին իւր բարուց թերութիւնները : Բայց Բընէ զան քննութեան տակ առնելով՝ դիւրաւ կը հասկնար, որ Էլիզաբէթ իւր երէց եղբոր վրայ յարատե խանդաղատանք ցուցըցած էր, զոր Պետրոս ամէն պարտադրութեամբ յայտնած էր նմա : « Ես Էլիզաբէթին տեղը ըլլայի, իրիկունը՝ չը լուծած խնդիրներովը և չը սորված դասերովը՝ զինքը դուրս կը հանէի որ երթայ ժուռ դայ, այլ նա այդպէս չընէր, նորէն սկիզբ կ'ընէ, կարծես թէ չը տեսնէր, որ նա ամենեւին իւր պարտքը չէ կատարած. եթէ Էլիզ մը բան գիտէ, այն ալ Էլիզաբէթին բուռն ճգանք արդիւնքն է : « Մարկոս, կոչեց պատանին Պետրոս, երբ իւր եղբայրը առանց զինքը տեսնելու տունը մտնելու վրայ էր. ահա սիկ Պ . Սիւրպախ, մեր Պ . Տըլահէ մօրեղբոր որդին, որ բարեհաճեցաւ իւր կողմէն գալ զմեզ տեսնելու : — Մօրեղբայրս հիւանդ է, » հարցուց Մարկոս բնական աղնութեամբ և պար-

զուլթեամբ մը՝ դառնալով դէպ 'ի օտարականը : « Գէշ ըսաւ ձեր ամենէն աւելի քաղաքավար է, » ըսաւ իւրովի Բընէ, և ձեռքը Մարկոսին երկնցուց : Երեքնին մէկ տուն մտան : Պ . Սիւրպախ կանգ առաւ, « Դուք հիմայ պիտի ճաշէք, ըսաւ, ես քիչ մը ետքը կ'ուզամ զձեզ կը գտնեմ, եթէ կ'ուզէք կ'երթանք ծառուղիները պտոյտ մ'ընելու : »

— Բարիզ եկած էիք, աղաղակեց Մարկոս, մենք ձեզ ամէն բան կրնանք ցուցունել . . . : » Բընէ թեթեւ կերպով մը ժպտեցաւ. « Ես Բարիզ մեծցած եմ, այս իրիկուն կը տեսնուինք, » ըսաւ և արագապէս հեռացաւ : « Զը համարձակեցայ ճաշի հրաւիրել, » ըսաւ Մարկոս նեղացած դէմքով մը. եթէ մենք ստիպուած ենք նետրգաւոր միս և զետնախնձոր ուտել, պէտք է որ առանձին ուտենք :

— Ար կարծես թէ գետնասունի պիտի սպասէր գտնել, » կ'ըսէր հեգնելով մը Պետրոս . բայց 'ի սրտէ համամիտ էր Մարկոսին, և անոր պէս մի և նոյն նեղութիւնը կ'զգար : Էլիզաբէթի բռնած չափաւորական ընթացքը՝ չէր ներեր ափ յափոյ հիւրեր ընդունիլ : Երկու եղբայրներէն ոչ մէկը և ոչ միւսը՝ տան տիրուհւոյն ոչ հասակին և ոչ գիրքին վրայ կը խորհէին :

Բընէ Սիւրպախ այդ բանին վրայ խորհած էր, և երբ նորէն եկաւ Մարկոսը գտնելու, չը մտաւ նաև սրահը :

Պետրոս խեղճի և դատողութեան տէր պատանի մ'ըլլալով, անոնց քով չգնաց : « Ես պիտի աշխատիմ, » ըսաւ Մարկոսին, որ կ'ստիպէր զինքը իրենց հետ ընկերանալու : Առանց Էլիզաբէթի ազդարարութիւնը՝ և Պ . Սիւրպախի Բարիզ դաւուն պատճառները զիտնալու, խեղճ տղան բնագլխամբ մը կը զարհուրէր այն հարցումներէն, զորս՝ իւր մօրեղբոր փոխանորդը կրնար ընել, արդէն Բընէի ազդու նայուածքէն ալ վախացած էր : « Սակայն ամէն բան հասկնալէ ետքը աշխարհ ճանչցող մարդ մ'է այս, պիտի ըսէ ինծի համար Բընէ, վար իջնալու ատեն կը խորհէր իւրովի Մարկոս, և իմ վիճակս պիտի հասկնայ : « Խեղճ Մարկոս, որ ինքզինքը աշխարհ ճանչցող

կը կարծէր : Պտոյտը և տեսակցութիւնը երկար ատեն տե-
ցին . երբ երկու ճամնոք նորէն ընակութեան մօտեցան , Բընէ
ճանչցած էր Մարկոսը , կը մեղադրէր զան , բայց կը սիրէր .
թէն պատանին զգաստացընելու դիտաւորութիւն մը յայտնած
չէր բնաւ : Բնութեան տկարութիւնը յայտնապէս ամենէն ծա-
նըր չարիքն էր , և այս ապիկարութիւնը դրուած էր խիստ
փորձութեան մը տակ՝ այն դժուար կեանքով՝ որու ենթակայ
եղած էին չորս որբերը : Պ . Սիւրպախի կողմէ արժանիք
մ'էր տկարութիւնը ճանչնալ . և ներողամիտ ըլլալ անոր ,
իւր բնաւորութեամբ անյողոգդ էր և խիստ , այլ սակայն 'ի-
մանկութենէ ընդունած էր քրիստոնէական սկզբունքները , և
թէ անողորբելի ուղղութեամբ մը միշտ 'ի դօրծ կը դնէր զանոնք .
միւսնոյն ատեն բարեգութ զրացումներ ալ քաղած էր , որով
ուրիշները իր բուն անձէն աւելի նուազ խստութեամբ 'կը դա-
տէր , « Այս տղուն պէտք եղածը հաստատուն վիճակ մ'է , »
կ'ըսէր նա իւրովի . մտիկ ընելով խեղճ Մարկոսի տաղնապալի
և խառնաշփոթ՝ այլ միշտ անկեղծ խոստովանութիւնները . այդ
հաստատուն վիճակը՝ Աստուծոյ օրէնքին մէջ պիտի գտնէ մի-
այն : » Բընէ Սիւրպախ մի միայն իւր ընթացքով զան կը խրա-
տէր . Մարկոսէն բաժնուած ատեն՝ սեղմեց անոր ձեռքը :
« Նախ պէտք է քու վիզդ կրած աղօրիքի երկանը վերցընել , ըսաւ
նա , չես կրնար ինքզինքդ ուղղել և նորէն աշխատութեան ըս-
կսիլ պարտուցդ տուած հոգերով մէկտեղ . Ճշդիւ պարտուցդ
հաշիւը ըրէ և գումարը ինձ խօսէ : »

Մարկոս սաստիկ կարմրեցաւ , ամչնալով և գողցես վշտա-
նալով Բընէի առաջարկութենէ , իր վիճակին դարմանուելուն
հեռանկարը որչափ հրապուրելի ալ ըլլար : Պ . Սիւրպախ
տեսաւ երիտասարդին մեծանձն զգացումը , և այս բանիս հա-
մար շատ սիրեց զան : « Իմ հօրս կողմանէ է այս , ըսաւ
Բընէ . առանց ընտանեաց մէջ եղած պաղուծեան նայելու ,
ձեր խնամակարը պիտի ըլլար նա , ինչպէս որ իր պարտքն է :
Մնաս բարեաւ , վաղը կը տեսնուինք : »
Թէն Բընէ բաժնուեցաւ անկէ , բայց Մարկոս իւր սենեակը

մտնելով՝ դրեթէ բոլոր գիշերը մտախոհութեամբ անցուց , ար-
մուկները սեղանին կռնցուցած՝ կը ջանար միտքը բերել ամե-
նափոքր փոխառութիւնները , և զանոնք կը նշանակէր կարգա-
թերթ մը թուղթի վրայ : Ամէնը դրեղէն յետոյ , երբ գումա-
րեց , երիտասարդը սարսուեցաւ գիշերային խոր լուծեան մէջ :
« Հարիւր ֆրանքէն աւելի չէի կարծեր պարտքս , » կը մըմը-
ռար նա կիսաձայն : Իւր առջև եղած հաշիւը գրեթէ հինգ
հարիւր ֆրանքի կը հասնէր : « Եւ այնչափ ալ զիրք ծախեցի ,
որչափ Պ . Սիւրպախ պիտի պախարակէ զիս : » Եթէ Պ .
Սիւրպախ Մարկոսին տեղ եղած ըլլար՝ նախ և յառաջ ինք-
զինքը պիտի մեղադրէր . այլ սակայն խեղճ տղուն արիւթիւնը
և զեղջը մինչև հոն հասած չէին :

Բընէ Մարկոսի պարտուց ցուցակը առնելով՝ բան մը չըսաւ ,
թղթապանակին մէջ դնելով զայն , նախընթաց օրուան պէս
Մարկոսը իւր հետ տարաւ , այս անգամ համակառքը նստե-
լով Պուլոնը անտառը իջան : « Ինչու մասնաւոր կառք մը
չը հեծմք , » ըսաւ Մարկոս անխոհեմութեամբ : Պ . Սիւր-
պախ գլուխը շարժեց , « Համակառքը ինծի համար աղէկ է , »
պատասխանեց ժպտելով , բայց հետզհետէ աւելի որոշ կը հաս-
կընար թէ ինչպէս Մարկոս այս պարտքերը ըրած էր :

Մասնաւոր և առանձին ուղիի մը մէջ կը գտնուէին , Բընէ
Մարկոսին առած թուղթը գրպանէն հանեց . « Ամէն պարտ-
քդ այս է , հարցուց նա : — Բոլոր միտքս եկածը այս է ,
թոթովեց երիտասարդը , սաստիկ շփոթեալ , երբէք դրած չէի
զանոնք : — Եթէ բան մը մոռցած ես , ինչպէս պիտի վճարես
զայն : — Աւելի ուշ , երբ աստիճան առնում , ըսաւ Մարկոս
... : — Երբ պիտի ըլլաս սպայ : Նախ գու գեռ Սէն-Սիւրի
մէջ չես , հոն երկու տարի պիտի անցընես , փոխառուք այն-
քան երկար ատեն չես սպասեր . . . : Ստակին տոկոսը չես
վճարեր , » ցուելուց Բընէ յանկարծական կասկածանօր Մար-
կոս կարմրեցաւ և ըսաւ , « Իմ ընկերներս վաշխառու չեն : »
Երիտասարդ վաճառականը կրկնեց . « Լաւ խորհէ , բան մը
չը մոռնաս , այս վայրկեանը միայն ունիս յիշելու : » Մար-

կոս միտքին առջև բերելով իւր բոլոր ընկերաց անունը՝
« Շատ աղէկ զիտեմ որ ամէնը այս է , » պատասխանեց :
— ուրեմն ահա աղիկ , » և ընէ պարտուց ճիշդ հաշուեցոյցը
Մարկոսին կ'երկնցընէր : Ես , քու պատուոյդ վրայ վստահեմ ,
որ շաբթուս վերջը չը հասած՝ պիտի վճարուի ամէնը :

— Այո , թոթովեց Մարկոս : — Եւ երբ միտքդ հանդարտի ,
պիտի աշխատես : — Այո , կրկնեց Մարկոս : — Քուկիններուդ՝
ինչպէս նաև քու ապագայդ , կախում ունի հիմակուան որո-
շումէդ , շարայարեց ընէ . այսինքն դու դէպ 'ի քոյրդ և եղ-
բայրներդ՝ պարտաւորութիւններ ունիս , և անոնց համար պի-
տի աշխատես : » Մարկոս երբեմն երիցութեան իրաւունք վրայ
խորհած էր . այլ երբէք իւր պարտուց վրայ խորհած չէր .
ընէի համոզիչ ձայնը , երախտագիտութիւնը , պակասաբեր ,
նորանշան յուզմունք մը պատճառեցին անոր . կը կարծէր թէ
ուրիշ մարդ մը եղած էր : « Պիտի աշխատիմ , » պատասխա-
նեց նա : — Տեսնենք , ես քեզ կը հաւատամ . և ընէ անոր
ձեռքը սեղմեց : Վաղը զքեզ պիտի չը տեսնեմ , երբ պիտի
ըլլայ ձեր քննութիւնը : — Ութ օրէն : » Մարկոսին ձայնը կը դող-
դրէր , և իւր նոր որոշումներուն ազատ լուսով՝ կորսնցու-
ցած ժամանակին յարգը կ'զգար :

Ընէ շուրթերը խածաւ , « Ըսելու բան չկայ , պէտք է
մինչև ցայն վայր սպասել , յանկարծ կ'ըսէր իւրովի . նա պիտի
մերժուի և վշտանայ , իր քոյրը պիտի տխրի . դուցէ շատ
խիստ ըլլայ նա , Մարկոս իմ վրաս վստահեցաւ , ես զան պի-
տի քաջալերեմ կամ հետս պիտի տանիմ , հայրս դո՛հ պիտի
ըլլայ եթէ տանիմ : »

Ընէ Սիւրպախի գիշերը այլ և այլ առևտրական գրութիւն-
ներով անցուց , որք իր երկար բացակայութիւնովը հարկաւոր
եղած էին : Նա քիչ շատ ճանչցած էր Էլիզաբէթը , և տե-
սած էր անոր վրայ զօրաւոր հոգի , ուղիղ խելք և անողոք
խիղճ մը : Տեսած էր նաև որ ծաղկահաս օրիորդին անգիտու-
թիւնը՝ ինչպէս նաև իր հեռատես խանդաղատանքը՝ Մարկոսին
վարբը շրջապատող անհանգստութեանց և մթութեան բեռին

տակ : կը ճնշուէին : Այն սրտի գրաւումը , որ օրիորդ տը
Պանվիլ ներշնչած էր ընէի՝ իւր եղբօր վրայ կը ցոլանար ,
և այս երկու զգացումը՝ Պ . Տըլահէի վերաբերեալ պարտաւո-
րութեան զաղափարին հետ կը միանային : Իւր կենաց մէջ
գուցէ առաջին անգամ էր , որ երիտասարդ վաճառականը՝ այս-
պէս դիւրաւ իր գործերը և պէտքերը մէկ կողմ կը դնէր .
նա իւր խորթ հօր քեռորդուոյն օգնութիւն ընելու որոշում
ըրած էր , և չէր հարցընէր իւրովի թէ Պ . Տըլահէի քրոջ
աղջիկը՝ իր որոշման մէջ ազդեցութիւն մ'ունեցած էր մի՞թէ :

ՓԼՈՒԽ ԺԹ .

ԱՆՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆ

Մարկոս հիմայ եռանդեամբ կ'աշխատէր , նա կը նշմարէր
ստէպ որ մտադրութեան ունակութիւնը կորսուած , և ծուլու-
թիւնը իւր հետքերը թողուցած էր , բայց ծայրագոյն ջանքի մը
համար իր բոլոր ոյժը միացուցած էր : Ընէ որ ազատած էր
Պարկոս իր նեղութենէն , հիմայ կը քաջալերէր զան իւր ջան-
քին մէջ : Մարկոս սաստիկ սէր մը կ'զգար երիտասարդ եր-
կաթագործ — վարպետին նկատմամբ , որ սոյն սէրը օր ըստ օրէ
աճելու վրայ էր : Ընէի հաճոյանալու և անոր համարման
արժանանալու համար , Մարկոս կ'աշխատէր , որ երբէք այնպէս
աշխատած չէր իր պարտուց և իւրայնոց երջանկութեան թեւա-
դրութեամբ :

Էլիզաբէթ չէր նախանձեր , այլ խորին երախտագիտութիւն
մը կ'զգար Պ . Սիւրպախի նկատմամբ : Պ . Սիւրպախ յաջո-
ղած էր Մարկոսի սրտին մէջ արժանապատուութեան զգացումը
զարթուցանել , որու համար Էլիզաբէթ 'ի ղուր աշխատած էր
մինչ ցայն կէտ : Իւր պակասութիւնները խոստովանելով՝ կրած

նուստութեան հակառակ, և ատեն ատեն կրած պատկառանքին միտ չդնելով՝ Մարկոս ինքզինքին առջև բարձրացած էր. և այն ծանրութիւնը, որ զինքը կը նուստացընէր աներևութացած էր: Ոչ ևս գլուխը կախած, ձեռքերը դրպանը, գլխարկը աչերուն վրայ, մարդկային տեսութենէ փախչող մէկու մը պէս կը քալէր. այժմ անխոնջ վարժուհին ոչ ևս կը դանդաղէր իւր աշակերտին անհոգութենէն: Բոլոր օրը Մարկոս իւր դասերուն վրայէն կ'անցնէր, կամ կ'աշխատէր խնդիրներ լուծելու: Էլիզաբէթ շարունակ իւր եղբարց քովէն չէր զատուեր. տնական գործերը գրեթէ հրաշիւք կը կատարուէին: Բընէ Սիւրպախ շատ անգամ անոնց կերակրոյ պարզ սեղանին սեղանակից ըլլալով՝ ընտանի եղած էր անոնց, և Էլիզաբէթ եղբայրէ մը աւելի կը յարգէր զան: Իրիկունները Բընէ անձամբ կ'աշխատցընէր Մարկոսը:

Ամէն մարդ մի և նոյն նպատակին կը միտէր, մի և նոյն եռանդեամբ, բայց ամէն մէկը մի և նոյն անձկութիւնը կը կրէր սրտին խորը: Բընէ Սիւրպախ և Պետրոս համոզուած էին, թէ Մարկոս պիտի մերժուէր, Էլիզաբէթ թէև վախ ունէր այս բանիս վրայ, բայց մերթ կը քաջալերուէր վերստին ուսմանց ծրագիրը կարդալով, իրեն սաստիկ պարզ կը թուէր, որ փոքր ինչ յարապէս ջանքը՝ բաւական պիտի ըլլար Մարկոսին, միջակ աստիճանի մը հասնելու: Խեղճ քոյրը իւր պահանջութեան մէջ զիջում ըրած էր: Մարկոս իր լըջօրէն աշխատելուն վրայ այնչափ զարմացած էր, և այնչափ դոհ էր իր խիղճը հանգստութեան մէջ դրալուն, որ քսան անգամ օրը ինքնին կ'ըսէր. « Ա՛խ, ո՛րչափ աղէկ կ'ըլլար, եթէ դիպուածով քննութիւնս յաջողութեամբ անցունեմ: »

Ափսոս, այս դիպուածները սովորաբար անոնց կը պատահին, որք արժանաւորութիւն ունին. ապօր համար Մարկոս ընդունելիներուն մէջ չը դասուեցաւ: « Եւ ընտրուողք ամէն տարուանէ աւելի բազմաթիւ են, վասն զի սպայներու պէտք կայ. » կ'ըսէր Պետրոս դառն կերպով մը: Մեծ վստահութիւն զգացած էին ընդունուողներու այս անսովոր թիւին վրայ:

Երկու եղբարք Մարկոսի դպրոցէն դուրս ելնելուն կ'պատէին, և ակնարկ մը բաւական եղած էր իրենց՝ ճշմարտութիւնը հասկնալու համար: Մարկոս ծանրաքայլ դպրոցէն դուրս կ'ելնէր, աչերը վար ծռած, և փեղոյրը մինչև աչերը իջեցուցած, որք Բընէ Սիւրպախի դալէն 'ի վեր անհետացած էին: Երկու կրտսեր եղբարք ծանր քայլերով դէպ 'ի տուն ուղղեցան, Էլիզաբէթ զանոնք կ'սպասէր, տիւուր, բայց ոչ անհանդիստ: Պէրճին օրը հարցաքննութիւններ ընելով՝ վերահասու եղած էր, որ Մարկոս ոչ միայն մաթեմատիքէն պիտի մերժուէր, այլ գրեթէ քննութեան ուրիշ ամէն մասերէն ալ: Էլիզաբէթ բռնի ժպտեցաւ, Հէնրիին դրկելու համար ծռուելու ատեն, որու աչերը արցունքով լեցուած էին: Պետրոս առանց բան մ'ըսելու փոքր սրահը մտած էր, և պատուհանին պատշգամբին կը կռնէր: « Եթէ ես ըլլայի Մարկոսին տեղը, տունը ոտք չը պիտի կռնէի, » կը մըմար նա:

Յանկարծական սարսուռ մ'անցաւ Էլիզաբէթի հոգւոյն մէջէն: « Ո՛ւր է Մարկոսը, հարցուց նա յուզմամբ, իւր տղիւք ըութեան մէջ մինակ թողուցիք զան, իմ ողորմելի Մարկոսս: » Եւ նա արդէն քայլ մ'առած էր դէպ 'ի դուռը երթալ զան փնտռելու համար, Պետրոս կեցուց զնա, իւր քրոջ անյող դողդէ խանդաղատանքը՝ սաստկապէս յուղեց զինքը: « Գուն ինձմէ աւելի կ'արժեն, » ըսաւ նա, կարծես թէ յայտնի ճշմարտութենէ մ'ստիպուած՝ այս խոստովանութիւնը կ'ընէր նա, « Եւ Պ. Սիւրպախն նաև Մարկոսին հետ է: »

Էլիզաբէթ հանգչեցաւ. միայն թեթեւ հառաչանք մը շուրթերէն դուրս ելաւ, բայց սկսած էր նա Բընէի վրայ վստահութիւն ունենալ:

Բընէ ևս Էլիզաբէթի վրայ կը վստահէր: Նա Մարկոսը Սէն գետին ափուները տարած էր, և երկուքը մէկ դետափանց երկայնութեանը կ'երթային առանց գիտնալու թէ ուր կ'երթան, առանց նպատակի կը քալէին: Մարկոսին վրայ խոր լուսութիւն կը տիբէր, իւր ընկերը կը թողուր զան որ մտախոհէ: « Նա կը տառապի, բայց պէտք ունի տառապելու, » կ'ըսէր իւրովի

Բընէ իւր խիստ ուղղամտութեամբը, « արժան է որ տառապի : Զո՛ւտով մը պիտի մոռնայ այս պղտիկութիւնը , » կը մտախոհէր իրաւամբ Պ . Սիւրպախ , որ իր կեանքին մէջ երբեք բան մը մոռցած չէր :

Յանկարծ Մարկոս կայնեցաւ , դէպ 'ի գետը կը նայէր , « Արդեօք ինքզինքս ասոր մէջ նետեմ , » ըսաւ նա դէպ 'ի Բընէի դառնալով : Լողալ գիտե՞ս , » հարցուց նա անկարեկից դէմքով մը : Մարկոս ուսերը թոթվեց : « Անօգուտ բան է , » կը մըմնջէր ատամանցը մէջէն : « Ուրեմն կ'ուզես խղզուիլ , և այս աւելի տկարութեան նշան մը պիտի ըլլայ : » Մարկոս պատասխան չը տուաւ , լուռութեամբ և աննպատակ պտոյտը շարունակեց :

Ապա Բընէ կանգ առաւ , « Քոյրդ առանձին և տխուր է հիմայ , ըսաւ նա , դու կը պարտաւորիս և կրնաս զնա մխիթարել : » « Էլիզաբէթ , » այս անունը լսելուն պէս երիտասարդը , բոլոր իր սրտին դառնութիւնը դուրս տուաւ : « Էլիզաբէթն է , զոր չեմ համարձակիր նորէն տեսնել , նորա պատճառաւ է , որ չեմ ուզեր կրկին տուն երթալ , նա երբեք չը վհատեցաւ , չէր գիտեր թէ ինչ բան է ծուլութիւնը . նա միշտ պատրաստ էր զիս աշխատեցնելու , յառաջ մղելու , օգնելու . . . : Նա աղէկ ըսած էր ինձ թէ թուաբանութեան դասէն պիտի մերժուէի , ո՛հ Պանվիլ մը : » Եւ անզօր զայրոյթով մը բուռերը կը սեղմէր :

« Նա կը ճանչնայ իւր պարտքը և կը սիրէ զքեզ , » պատասխանեց Բընէ : Ծանր ձայնով մը իւր թեւ Մարկոսին թեւին մէջ անցնելով :

Խեղճ տղան , գլուխը դարձնելով կ'ուլար , Պ . Սիւրպախ չը տեսնելու զարկաւ անոր լայր , հիմայ իրենց ուղին փոխելով՝ դէպ 'ի Սէն-Ժագի արուարձանը կ'երթային :

Առաւօտեան պայծառ երկինքը , յանկարծ ամպերով ծածկուեցաւ , տաք անձրեւի մը խոշոր կաթիլներ սկսան ծանրութեամբ վար իյնալ , Մարկոս հանց իւր գլխարկը , որպէս զի կրակ կտրած ճակատը զովանայ , և առանց զխանալու Պ . Սիւր-

պախի թեւին վրայ կը կռթնէր :

Հետզհետէ իւր յուզմունքը կը հանդարտէր , « Բընէի հաստատուն կամքը և ազդու բնաւորութիւնը , անոր վրայ իրենց իշխանութիւնը ' ի գործ կը դնէին . իր բարեկամին քով , ինչպէս որ կը կոչէր զան , ինքզինքը պաշտպանուած և զօրաւոր կ'զդար : « Եթէ պէտք ըլլայ , իմ ձեռքերովս պիտի աշխատիմ , կը խորհէր նա . բայց կեանքիս մէջ ուրիշ քննութիւն մը պիտի չը տամ : » Ինչ որ ցած ձայնով կ'ուխտէր , չէր համարձակեր բարձրաձայն ըսել :

Բընէ Սիւրպախ այլազգ կը խորհէր , նա Մարկոսի այս անկարգ ճեմին ընկերացած էր , որպէս զի խաղաղելու ժամանակ տայ անոր , վերջապէս կ'ընկերանար նաեւ 'ի դարձին , որ օգնութեան հասնի անոր՝ այն դժնդակ տեսակցութեան մէջ՝ որու կ'սպասէր նոյնպէս օրիորդ տը Պանվիլի ալ՝ կ'սպասէր : Փոքրիկ սրահը մտնելուն պէս , Մարկոս դեռ խօսք մը չըսած՝ Բընէ՛ որ սովորաբար զգուշաւոր մէկն էր , դէպ 'ի Էլիզաբէթին մօտեցաւ , Մարկոսը ձեզ կը բերեմ , օրիորդ , ըսաւ նա , բայց անոր ներկայութիւնը երկար ժամանակի համար պիտի չըլլայ , վաղը Հօթ-Մարնը . Մարկոս ինծի հետ պիտի գայ , արձակուրդի միջոցին մէկ տեղ պիտի աշխատինք , երբեմն թող պիտի տամ , որ որսորդութեան երթայ . վերադարձին՝ դուք պիտի տեսնէք ձեր աշակերտը ուսման աշխատելու պատրաստ , ստոյգ չէ Մարկոս : »

Մարկոս հաւանութեան նշան մ'ըրաւ , նա սպաւորութեամբ մօտիկ ըրած էր Բընէի առաջարկութեան , կամ աւելի լաւ ըսելով անոր որոշման : Մարկոս ներս մտած ատեն չէր համարձակեր աչերը վեր վերցընել և Էլիզաբէթին նայիլ , բայց կ'զդար իւր քրոջ ձեռքը ուսին վրայ , և անոր իւր ճակատը համբուրելը : Կը գիտէր իւր քոյրը , և չէր կարգար անոր դէմքին վրայ՝ այն սոսկալի արհամարհանաց յայտարարութիւնը , զոր անդամ մը տեսած ըլլալով՝ բնաւ մոռցած չէր :

Էլիզաբէթի արտեանաց ծայրը արցունք մը կ'երերէր , առաջին անգամն էր որ նա իւր ձեռքը Պ . Սիւրպախի երկնցուց ,

« Դնորհակալ եմ, » ըսաւ, « և իւր նայուածքը՝ խորին յարգանաց յայտարարութեամբ մը Մարկոսին վրայ դարձուց : Բընէ Էլիզաբէթի երկնցուցած ձեռքը սեղմելով, դուրս ելաւ : Նա Մարկոսի՝ իւր քրոջ հետ ունենալիք տեսակցութենէն ոչ այլ ևս կը վախճար : »

Թէև Էլիզաբէթ մօր մը անսպառ համբերութիւնը չունէր, բայց կարեկից, վշտակից և մոխթարիչ սիրտ մ'ունենալը, իւր գէմքին վրայ նկարուած էր : Երբ նա Պ. Սիւրպախի մեկնելէն ետքը՝ նորէն գրկեց Մարկոսը, « Հանգիստ եղի՛ր, ըսաւ կիսաձայն, Աստուծոյ օգնութեամբ, վերտոին կարգի կը մտնենք : »

ԳԼՈՒԾ Ի.

ՃԱՆՔՈՐԴԵՐ

Մարկոս՝ Բընէ Սիւրպախի հետ ֆորթ կ'երթար : Բընէ երկնջողութեամբ կը հարցըներ Էլիզաբէթի : Թէ ինչո՞ւ իւր եղբոր հետ չէր ընկերանար Շամբանեա երթալու միւս եղբայրները ալ հետը առնելով : Հայրս մեծ փափաք ունի զձեզ տեսնելու, ըսաւ Բընէ : Ժեր և հիւանդոտ է, կը տառակուսիմ որ կարենայ Բարիզ գալ, չէք ուզէր զան ուրախացընել :

Էլիզաբէթ զարմացմամբ իւր աչերը Բընէի վրայ դարձուց : Որքոց դանձային վիճակը ճանբորդութեան աւելորդ ծախսոյ չը բաւէր : « Իմ մասին բացարձակապէս անկարելի է Բարիզը բաւէր : » Իմ մասին : Բընէ կը թախանձէր, բայց չէր հաթողու, « ըսաւ նա : Բընէ կը թախանձէր, բայց չէր հաթողու մարձակեր ըսել, թէ դպրոցական արձակուրդէն խնայութեամբ աւելցած ստակը ճանբորդութեան ծախսը կը ծածկէր : Բընէ իւր ամէն բանաւորութեան հակառակ՝ անտեղեակ էր աղքատութեան վշտաց մասին, չէր դիտեր թէ Էլիզաբէթ մի միայն

երկու շօջաղեատ և մէկ զլմարկ ունէր : « Գէթ Հէնրիէն չը կրնամ գալ : » — Ես զքեզ չեմ թողուր, » Եւ մանուկը դէպ 'ի Էլիզաբէթին կը վաղէր : « Հապա Պետրոսը, » Հրաւերը սրտէն չէր ելնէր : Վասն զի Պ. Սիւրպախ ցուրտ ու ցամաք աշակերտին նկատմամբ շատ սէր չունէր, թէև մէկը՝ զնա յանդիմանելու բան մը չունէր, բայց կարծես թէ այս պատանին ոչ զօք կը սիրէր :

Պետրոս արհամարհանօք ժպտեցաւ : Ի ներքուստ չէր հաւանէր Մարկոսի ճանբորդութեան, և իւր եղբոր նկատմամբ ցուցուած այնչափ սաստիկ սէրը՝ անիրաւ կը դանէր : Բնաւորութեան տկարութիւնը, ծուլութիւնը և անխոհմտութիւնը վարձատրել է այս : այս կերպով կը քաջալերեն զան իւր անհաճոյ ընթացից մէջ շարունակելու, որու համաժող չէր նա : « Ես աշխատելու պատրաստութիւններ ունիմ, » ըսաւ Պետրոս պաղ կերպով մը : Իւր պահապան հրեշտակը անոր շուրթերուն վրայ արգիլեց հետեւալ խօսքերը, զոր պիտի ըսէր : « Զեմ ուզեր մերժուելու վտանգին ենթարկուիլ : »

Վերջապէս Մարկոս առանձին մեկնեցաւ, Բընէ առանց հասկընալու, թէ այս արագահաս ճանբորդութիւնը՝ Էլիզաբէթի որչափ յոգնութիւն պատճառած էր : Այս փոքրիկ գերդաստանին առտնին խնայութեան համար, Էլիզաբէթ միշտ Մարիանէին լուացած բարակ ճերմակեղէնները կ'ողորկէր : (repasser) Ուստի յանկարծ պէտք եղաւ գիշեր ատեն՝ Մարկոսի դուզնաքեայ ճերմակեղէնները կարգի դնել, վասն զի ութ տասն օրէ 'ի վեր շարունակ Մարկոսի սերտողութիւններէն գրաւեալ, թողած էր որ իր գործերը դիզուին : մինչդեռ Մարիանէ տաշտին առջև կայնած՝ մրմալով ճերմակեղէնները կը լուար : Էլիզաբէթ ևս Մարկոսի բոլոր զգեստները կը կարկէր : |

Երբ երթալու օրը հասաւ, այնքան պակաս բաներ տեսնուեցաւ՝ որ Էլիզաբէթ կանչեց Մարկոսը, ինչ ատեն նա իր դիւքերը կարգի դնելու կ'ըրաղէր : « Ինձ նայէ, ըսաւ, դու ամբողջ մէկ ձեռք հաղուստի պէտք ունիս, դնա՛ զդեստապա՛ ճառի մը : Ժամանակ չունիս կորսնցնելու : Նոյն միջոցին ճան-

բորդութեան պէտք ըլլալիք ստակն ալ տուաւ անոր : « Խեղճ քոյրս, ինքզինքդ կը կործանես, ըսաւ Մարկոս փոքր ինչ տըխրութեամբ, այսպիսի լաւ ճանբորդութիւն մ'ընելու արժանի չեմ ես (քանի որ իւր ճանբորդութեան վրայ կը խորհէր, չէր կրնար իր ժպիտը զսպել) : Բայց Բընէ ուղեց այս բանս, նա քեզի հետ թօսելէն յառաջ, իբրեւ որոշեալ դործ մը իմ ճանբորդութեանս վրայ ինձ բան մ'ըսած չէր : Կը թուի ինձ թէ երբ անոր քով մէկ ամիս անցունեմ, բոլոր կեանքիս մէջ արիութիւն պիտի ունենամ : »

Էլիզաբէթ հեռացաւ Մարկոսին քովէն. այն աղջիկը՝ որ իւր արիութեամբ ուրիշները կը քաջալերէր, հիմայ կ'զգար թէ ինքը քաջալերութեան կարօտ էր : Նա Շամբաներ երթալու համար սնոտի իղձեր կը տածէր, բայց կ'զգար իւրովի ճնշեալ, մեկուսացեալ և լքեալ, վասն զի անցելոյն տխրութիւնները՝ միահամուռ իր ուսերուն վրայ կը ծանրանային : Նա կարի կողովը մէկդի դնելով, « Հիմայ կ'ուզամ Մարիանէ, դու զգեստները ծալլէ լմնցնուր : » ըսաւ և իւր սենեակը մտաւ : Ըստ աւետարանի « սենեակին դուռը գոցելով, » հոն, Աստուծոյ պատուանդանին առջև թողուց իւր վիշտերուն և վհատութեան բեռը, և նորէն իւր խաչը ձեռք առաւ անվճատ զայն դէպ 'ի յառաջ տանելու համար : Անդրէն խաղաղութիւնը և արիութիւնը իւր հոգւոյն մէջ թափանցեց, կը ժպտէր, երբ Մարկոս և Պ. Սիւրպալիսի երթաք բարեաւ կ'ըսէր : « Պարոն, նամակ մը չը գրեցի մօրեղբօրս, ըսաւ Էլիզաբէթ Բընէի, վախճալով թէ զինքը կը ձանձրացընեմ, դուք ըսէք իրեն մեր շնորհակալութիւնները : » Պարզ նայուածք մը՝ Սիւրպալիսի մասին ունեցած երախտագիտութիւնը կը յայտնէր :

Բընէ հարկ սեպեց ծաղկահաս օրիորդին երկնցնել իւր ձեռքը : « Դու ինձ նամակ պիտի գրես. Մարկոս, » ըսաւ Էլիզաբէթ հեղնական : Ժպիտով մը, վասն զի նամակ գրելու մասին՝ Մարկոսին ծուլութիւնը ընտանիքին մէջ խնամաւոր էր : Բընէ անոր համար խոստացաւ առանց վարանելու, « Նա ձեզի պիտի գրէ, » ըսաւ բայարձակապէս : Մարկոս կը խնդար,

« Կարծեմ թէ պիտի գրեմ հիմայ, վասն զի Բընէ ըսաւ. » և այս կերպով կ'ապահովցներ իւր քոյրը :

Երբ երկու ճանբորդները շոգեկառք մտան, փոքրիկ ընտանիքը սովորականէն աւելի հանգիստ եղաւ : Էլիզաբէթ Մարկոսի՝ իւր հետ չը տարած Սէն-Սիւրի քննութեան զիբքերը պահելով, սկսաւ իւր մասնաւոր ուսման աշխատիլ. սակայն այնչափ ճիգ կը թափէր, որու մասին ինքն իսկ կը զարմանար : Ստէպ մտովին Պօրժի մէջ կը շրջադայէր, և մեծ եղաւ ուրախութիւնը, երբ Մարկոսէն նամակ մ'ընդունեցաւ : Իւր երէց եղբօր խոշոր գիրերով նամակին վերնագիրը տեսնելով. « Տակաւին տղայ է նա, » ըսաւ իւրովի : Եւ ճիշդը խօսելով՝ նա դառն տըխրութեամբ մը իւր հոգւոյն խորը կ'զգար, թէ կան մարգիկ որ տղայ կը մնան իրենց բոլոր կենաց մէջ :

« Բընէ հոն, ամէնուն զխաւորն է, » կը գրէր Մարկոս : Մօրեղբօրս վրայէն յօգացաւութիւնը միշտ պակաս չէ, և չեմ գիտեր թէ երբեք նա սիրած է իւր դարբնոյնները և հնոյնները Բընէի սիրածին պէս : Հարս մամաս բարի կ'ին մ'է, մետաքսի պէս ճերմակ մազերով, զորս ամէնքն ալ հիւսած և գգակին տակ դրած է, ինչպէս Բընէի մազերն ալ պիտի ըլլան իւր ծերութեան ատեն . . . : »

— « Կը յուսամ թէ նա գգակ պիտի չը հագնի, » ըսաւ խնդալով Հէնրի, որ իւր քրոջը ետեի կողմէն կը կարգար նամակը : « Մօրեղբայրս և հարս մամաս բոլոր օրը պարտեղին մէջ կ'անցունեն, թէ և ծառերուն և ծաղիկներուն տերեւները այս միջոցիս բոլորովին սեցած են ծովէն, որ երկրիս տեսարանը քիչ մը կ'աւրէ : Բընէ ծովը հոգ չըներ, նա ձի հեծած մէկ գործարանէն միւսը կ'երթայ, անվրէպ ամէն գործաւորներ իրեն կը հնազանդին, այս բանս կը հաւաստեմ քեզ : Մօրեղբայրս կը ծիծաղէր ըսելով, « Ահա նորէն կատուն եկաւ, մուկերը ոչ ևս սեղանին տակ պիտի պարեն : » Մօրեղբայրս իմ մասիս շատ բարեսիրտ է, ինծի ձի մը տուաւ, կամ լաւ ևս է ըսել փոխ տուաւ Բընէի հետ ընկերանալու համար : Կ'ըսեն թէ անտառը շատ զեղեցիկ է, անշուշտ որ

սորողութեան եղանակին մէջ պիտի տեսնեմ զայն : Հիմայ օրը վեց ժամ կ'աշխատիմ : (Այս խօսքիս վրայ Հէնրի իւր խոշոր աչերը բանալով՝ Էլիզաբէթին կը նայէր խնդալով) :

Իրիկունը ընէ իմ աշխատութիւնս կը քննէ : Ափսոս ինձ, որ այնչափ ժամանակ զուր տեղը անցուցի : Նա ըսաւ ինձ, որ յունուարի մէջ պէտք է որ իմ քննութիւնս անցունեմ. թէեւ հաստատ կերպով միտքս գրած էի մէյ մ'ալ քննութեան չ'ենթարկուիլ բնաւ : Եթէ իրօք այս բանս տեղի պիտի ունենայ վերջապէս, ափսոս որ դէթ Հէնրիի հետ չեկար հոս, կրնայինք մինչեւ այն սոսկալի ժամանակը կենալ հոս : Ես առաջով եմ որ մօրեղբայրս զքեզ չը տեսնելով ցաւեցաւ . առջի զիշեր, տիկին Տըլահէ ահնայը հանելով այսպէս խօսեցաւ . « Ես չեմ հասկնար այս բանս, Պ . Տըլահէ սիրով յանձնառու պիտի ըլլար ամէնուն ճանբորդութեան ստակը վճարել, » ընէ խնդաց այս խօսքիս վրայ : Նաեւ քու մականունովդ անուանդ յիշուիլն ալ լսեցի . . . : » Բայց այնչափ կամաց կը խօսէր, որ մնացեալը չը հասկցայ : Ա'երեակայեմ թէ սապէս խօսեցած ըլլայ : « Տակաւին դուք չէք ճանչնար օրիորդ տը Պանվիլը, միթէ կը կարծէք թէ մէկը կրնա՞ր նմա այս կերպ առաջարկութիւն մ'ընել : » Ճիշդ այս էր Պ . Սիւրպալսի ըսածը :

Էլիզաբէթ նամակը ծալեց, լուութեամբ նորէն իւր գործը սկսաւ, և սովորականէն աւելի շուտ իւր ասեղովը կը գործէր : « Բաւական չէր որ պարտաւորեցայ Մարկոսին պարտուց վճարմանը յանձնառու ըլլալ, կը խորհէր նա, պէտք էր որ մեր զուարճութեան ծախքերն ալ ընել տայի, օր մը պիտի դայ որ այս հինգ հարիւր ֆրանքը պիտի վճարեմ : » Էլիզաբէթ մտքի մեծ կորովութեան և քրիստոնէական խոնարհութեան մը պէտք ունեցած էր հաւանելու համար, որ իւր մօրեղբայրը Մարկոսի պարտքերը վճարէ : « Այսպէս աւելի աղէկ կ'ըլլայ, » ըսելով ապահովուցած էր ընէ : Էլիզաբէթ կը հաւատար անոր : Թէեւ Մարկոսին համար աղէկ էր, իր պակասութեան ամէն ծանրութիւնը զգալը, բայց Էլիզաբէթ իւր անմեղութեան

մէջ անոր պատիժէն ընդարձակ մաս մը կը կրէր :

Մարկոս իւր քրոջմէն քանի մը տողով դուռած նամակ մը միայն ընդունեց . նա Մարկոսի առ ընէ ունեցած տարա պայման վստահութենէն կը վախնար : « Իւր նամակները ամէ նուն կը ցուցընէ, » կ'ըսէր Էլիզաբէթ խրովի : Բայց Հէնրի միշտ պատրաստ էր շուտ շուտ դրելու, քրոջը պակասը կը լեցընէր ըստուար նամակագրութեամբ մը . « Միտքդ բեր թէ ես գրեթէ դո՛հ պիտի լինիմ, երբ նորէն դասերը սկսին, կը զրէր նա սեպտեմբերի մէջ, ինչ ատեն Մարկոս իւր աշխատութիւններէն հանգչած՝ հրացան ի ձեռին անտաւը կը շրջագայէր :

« Հոս արձակուրդի օրերը զուարճալի չէ, Պետրոս սաստիկ կ'աշխատի, և երբ չաշխատի՝ դուլիը կը ցաւի : Էլիզաբէթ գրեթէ գուրս չը կրնար ելնել, Մարիանէ հիւանդ է . և քոյրս կ'ընէ ամէն տնական գործերը, իր էն ամենէն աւելի դժուար եկողը՝ կարծեմ շուկայ երթալն է . կ'ուզէի ես ալ իրեն հետ ընկերանալ, բայց նա չուզեց զիս : Աւառ ու՛ կ'օղովը ձեռքը այնչափ կանուխ դուրս կ'ելնէ, որ հաւաստի եմ թէ շատ անգամ շուկան բացուած չ'ըլլար : »

Մարկոս իւր փոքր եղբոր նամակը պահեց . իւր քրոջ կողով ի ձեռին՝ շուկայ երթալու պարտաւորուած ըլլալը լսելով, կը տրտմէր Մարկոս՝ Պանվիլի երէց որդին : Պետրոս և Հէնրի փորձ փորձած էին դիտողութիւն մ'ընելու . « Ինչո՞ւ տնական գործոց համար կին մը չե՞ս բռներ, » ըսած էր Պետրոս : — Հիւանդ Մարիանէն առողջ Մարիանէն աւելի սուղի կը նստի, պատասխանեց Էլիզաբէթ : Ուրիշը իրեն ծառայեցընելու համար՝ կարողութիւն ունենալ պէտք է վճարելու : » Պատաճառաբանութիւնը անդիմադրելի էր : Մարկոսի նեղութիւնները՝ պարտքերու մասին, Պետրոսի բնական երկիւղը աւելցուցած էին : Երկու եղբարը կը քաշուէին իրենց վերմակներուն տակ, կամ իրենց աշխատութեանց կ'ըրաղէին, երբ կ'իմանային խիստ կանուխ սանդուղին դրան կամաց մը զոյուլիլը : « Աւագիկ Էլիզաբէթ նորէն այն անիծեալ շուկան կ'երթայ, կ'ըսէր Պետրոս խրովի, և իր ջանքը կը կրկնապատկէր :

ՓԼՈՒԽ ԻԱ.

ԳԺՈՒԱՐԻՆ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐ

Այդպիսի շարքերը գուշակող հոգւոյ բնազդութեան մէկուն միջոցաւ էր անշուշտ, որ Ելիզաբէթ վհատութիւն մը կ'զգար Մարկոսի մեկնած վայրկենին: Եւս միշտ արիութեամբ տարած էր այն նեղութեանց, զորս Աստուած արժան դատած էր անոր վրայ բեռնաւորելու: Եւ որ աւելի հազաւագիտուն է, նա անհամբերութեամբ կամ ինքզինքին վրայ խորունկ մը տածութիւն ներով չէր ծանրացըներ իւր վիշտերը, այլ նսեմաստուեր հովիտ մը կը մտնէր, որու սարսափը իր բոլոր արիութիւնը փորձի տակ պիտի դնէր: Մարկոս 'ի Ֆորժ ապահով էր և երջանիկ, կ'աշխատէր, և իւր քոյրը կը յուսար թէ նա կարող պիտի ըլլայ Պ. Սիւրպախի քով քաղել այն սկզբունքները, զորս պատրաստ էր Ելիզաբէթ իւր արեան գնով անոր մտքին մէջ քանդակել: Հէնրիի առողջութիւնը լաւ վիճակի մէջ էր, նա միշտ զուարթ էր: Ասոնք էին հորիզոնին վրայ երեցած լուստոր կէտերը: Ելիզաբէթ ակնաբիշ իւր նայուածքը դէպ 'ի անոր կ'ուղղէր, և փառք կ'ուտար Աստուծոյ: Ուրիշ ամէն բաները տխուր կերպարանք մ'ունէին իրեն համար:

Մարիանէ շարունակ հիւանդ էր, և յայտնապէս իւր առողջութիւնը կը նուազէր: Այն երիտասարդ բժիշկը, զոր հոգեվարք դրացուհւոյն քով տեսնելով՝ անձամբ կանչած էր Ելիզաբէթ, և որու վրայ վստահութիւն ունէր, երբ օր մը հարցուց անոր Մարիանէի վիճակին վրայ, տխրութեամբ զրուիք օրեց բժիշկը: « Կործանուած կազմութիւն մ'է այս, կ'ըսէր նա, և ոչ մէկ դործարանը ուղղակի հիւանդ է, այլ նա կը մարի կ'երթայ իւղասպառ հին ճրագի մը պէս: » Ելիզաբէթ կը հաւաքէր, և դառնապէս կը ցաւէր իւր պառաւ բարեկա-

մուհիին վրայ, զոր իւր ձեռքէն կորսնցնելու վրայ էր, և խղճի խայթի խառն տխրութեամբ մը կանխաւ կ'արտասուէր անոր վրայ: Մարիանէ իւր ընտանեաց ծառայութեան մէջ սպառած էր իւր ոյժը, իւր ընտանեաց կործանումն ր պատճառ, որ զՄարիանէն թշուառացուցած էր: Երկար ժամանակի մը մէջ խնայողութեամբ աւելցուցած ստակը, Վ. տը Պանվիլի քովն էր, զոր իւր սեպահական հարստութեա պէս, իւր բարեկամ կարծած սեղանաւորին վստահացած էր նա, և Մարիանէին ստակն ալ անհաւատարիմ աւանդապահին սրանկութեամբ մէջը խաղացած էր, տիկին տը Պանվիլի հարստ ժառանգութեան պէս: Մարիանէ իւր եօթանասուն տարեան հասակին մէջ աղքատ էր, ինչպէս աղքատ էր քսան տալիան հասակին մէջ՝ երբ նոր եկած էր իւր աղքատիկ զիւղէ:

Պառաւ կնոջ մի միայն ունեցած ամբողջ հարստութիւն՝ ժամացոյց մ'էր, զոր Ելիզաբէթի ծննդեան առթիւ Պ. տը Պանվիլ տուած էր իրեն: « Պ. Հէնրիին պիտի թողուվ զայն, կ'ըսէր նա շատ անգամ, միւս ամէնքը ժամացոյց ունին երկար ատենէ 'ի վեր: Ասկէ զատ, ես տղայքը կը սիրեմ: » Հիւանդ ըլլալէն 'ի վեր և հիմայ որ մահը հսկայաքայլ կը յառաջանար, նա խիստ ստէպ կը կրկնէր. « Գրամացոյցս իմ փոքրիկ Հէնրիիս պիտի թողում, » նա կը ցուցըներ անոր ինչպէս պէտք էր զայն լարել, ժամը քանիին, և ցուրտ եղած իրիկունը ինչպէս փափուկ բարձի վրայ դնել պէտք է զայն: Մարիանէ այնչափ զբաղեալ էր անով, որ Ելիզաբէթ երբեմն խնդալով կը յանդիմանէր զնա կուռքի պէս ժամացոյցին վրայ խնթնալուն համար: « Եթէ կուռք մ'ունենայի . . . , - կ'ըսէր պառաւ սպասուհին մայրական ակնարկ մը ձգելով Ելիզաբէթին վրայ, և իր նայուածքովը կ'աւելցնէր. - դուն պիտի ըլլայիր այդ կուռքը: Աղէկ գիտեմ թէ Աստուած կուռք չ'ուզէր, ես կը ջանամ անոր կամքը կատարել. . . ասկէ աւելի ուրիշ բան չեմ ուզեր ընել: » Մարիանէ ախրութեամբ իւր նիհար ձեռքերը և անկար բազումները կը դիտէր: « Տակաւին ուտելու ախորժակս տկարացած չէ, այս է գէշը, կ'ըսէր սպասուհին բժշկին,

և կ'ստիպէր դադարեցնել իւր անօգուտ այցելութիւնները : « Թողուցիք զիս հանդիստ մնանիլ, զույցէ աւելի շուտ լմնայ ամէն բան : » Բայց Ելիզաբէթ և երիտասարդ բժիշկը՝ իրարու միտք դիւրաւ կը հասկնային, և բժիշկը քանի մը օրէն վերստին դաւով՝ թէ և տակաւին ողջ՝ այլ հետզհետէ տկարացած վճակի մէջ կը գտնէր զան : Ուրիշ նոր մտատանջութիւն կը խռովէր պառաւր . « Ես բերել տուի այս երիտասարդը հոս, կը խորհէր նա, իմ պատճառաւ է որ այս տունն ոտք կոխեց, հապա եթէ Ելիզաբէթին համար կ'ուզայ նա ոս : Մենք երկուքնիս ալ զառանցեալ ծերեր ենք, Պ . Տըլսէ և ես . Պ . Տըլսէ զրկեց իրեն տեղ իւր խորթ որդիին, ես ալ, ո՞վ մտքէն կ'անցնէր, թէ բժիշկի մը, ան ալ երտասարդ բժիշկի մը պէտք պիտի ունենամ : Երանի թէ իմ ծիւղի Լըպըրթօնս հոս ըլլար : » Մարիանէ կը յուսար միշտ Ելիզաբէթ ամուսնացեալ տեսնել, « Բայց լաւ ամուսնացեալ, ըսէր նա, երկնքէն պիտի տեսնեմ զայն : »

Ելիզաբէթ իւր ծանր աշխատութեան տակ կը գեղնէր և կընիհարնար, միանգամայն որդիական անձնանոթութեամբ մը զիշեր ցորեկ կը մթիթարէր Մարիանէն . տնական ամէն պարտքերը ինք մինակ կը կատարէր, և հետզհետէ ընտանիքին ծախքերը կը նուաղեցնէր, որպէս զի երկար ժամանակեայ հիւանդի մը ծախքը հոգայ : Հիմայ միսը քիչ անգամ կ'երևէր սեղանին վրայ, և երբ սկստաւակ մը կ'երակուր բերէր սեղանը, Ելիզաբէթ միշտ կ'ստիպէր իւր եղբայրները՝ որ անկէ մէկ մեծ կըսոր մ'առնուն . ինքը շատ անգամ պատառ մը հայցով կ'անցունէր : Պետրոս ոչ ևս կը դանդաղէր, միայն երբեմն սեղանէն ելնելու ատեն՝ կ'ըսէր ակռաներուն տակէն . « Կ'ուզանէն ելնելու ատեն՝ կ'ըսէր ակռաներուն տակէն . « Կ'ուզանէն ելնելու ատեն՝ կ'ըսէր ակռաներուն տակէն . « Կ'ուզանէն ելնելու ատեն՝ կ'ըսէր ակռաներուն տակէն . »

Ելիզաբէթ ևս երբեմն կը խորհէր, թէ Մարիոս իւր ընտանեաց վերջին ծայր չբաւորութիւնը չէր մոռնար Տըլսէի ընտանեաց մէջ վայելած երջանկութեան միջոցին : Մարիոս առտուն մը նամակ դրած էր Ելիզաբէթին . « Չեմ գիտեր ինչպէս ընեմ, սիրելի Ելիզաբէթս, օրական դործս լմնցնելու ետքը

գրսի կ'երթամ . Բընէ ձեզի չափ ներողամիտ չէ, ասոր վրայ կըրնաք հաւատարի ըլլալ, բայց անշամ մը երբ ինքզինքս անտառը գտնեմ՝ չգիտեմ թէ ժամը քանի է . մեծ ամեծ ծառերու մէջէն արեւը չտեսնուիր, և միանգամայն արեւու լոյսին համեմատ կարող չեմ ընթացքս կարգադրել : Երկու օր ետէ ետե խիստ ուշ տուն դացի ընթերլու, այս բանիս վրայ տիկին Տըլսէ ներգացաւ, որ իր ըսածին նայելով՝ մօրեղբորս յօդացաւութեան պատճառաւ մեծ ճշդութիւն կ'ուզէր պահել : Այն ատենէն ի վեր խոժու գէմքով կը նայի ինձ : Իմ գալէս յառաջ անշուշտ դիտես թէ ժամացոյցս քովս չէր, երկար ատենէն ի վեր է որ զայն դրաւի դրած էի վաթսուն ֆրանքի համար զըրաւատունը : Եթէ դիպուածը բերէ աւելորդ ստակ ունենաս, (այս ամիս ես հող չ'ըլլալով՝ անշուշտ ինձի համար ծախք չեղաւ,) դուցէ կարող ըլլաս ժամացոյցս դրաւէն հանել : Ընկալազիրը ճերմակեղինացս պահարանին մէջն է, շատ անգամ ուղեցի զայն ծախել, բայց չը համարձակեցայ, վասն զի մայրըս ինձ տուած էր այն ժամացոյցը . դու Մարիանէն զրկէ հոն, հեռու տեղ մը չէ, պտոյտ մ'ընելու պէս կ'ընայ երթալ : Թղթաբերով կ'ընաք զրկել ինձ ժամացոյցը, կը յուսամ թէ չէք յապաղեր զրկելու : »

Ելիզաբէթ սոյն նամակս ընդունած ատեն՝ արդէն Մարիանէ ութ օրէն ի վեր հիւանդ պառկած էր . ճիշդ վաթսուն ֆրանք կար դարանը . բայց պէտք է տասն և հինգ օր անով ապրիլ, և միանգամայն հիւանդ պառկին պէտքերը հոգալ :

Ելիզաբէթ առանց վարանելու, իսկ ոյն տասն տարիէն ի վեր վիզը կրած ժամացոյցը հանեց, զոր իւր մայրը տուած էր իրեն ըսելով, « Գու ուրիշ մատղաշ աշխիկներու չես նմանիր, դու դոհար չես սիրեր, միայն այս ժամացոյցը ընտրեցի իբրեւ ճշմարիտ դոհար . ժամացոյց մը օգտակար բան է, և զայն սիրուն կը գտնեմ : » Յիրաւի խեղճ մայրը զրակոնտիկոն յօրինող արհեստագէտի և քանդակագործի ճաշակը ունէր այս զարդարուն ժամացոյցի մասին : Ելիզաբէթ կը սիրէր իւր ժամացոյցը, և Մարիոսի զրկելու համար արկղիկի մը մէջ գնելու ատեն՝ կը-

Հառաչէր : Նա անձամբ տոմսակով մը թղթատուն տարաւ ,
գրելով Մարկոսին այսպէս , « Թէեւ վաթսուն ֆրանք ունիմ ,
բայց մինչև սեպտեմբեր 22 ապրելու համար այս ստակէն աւելի
բան մը չ'ունինք : Մարիանէի հիւանդութիւնը քեզի համար ըւ-
լալիք ծախքէն աւելի սուղի կը նստի : Ասկէ զատ սիրելի բա-
րեկամս , կը մոռնաս դու , թէ այն ծախսոյ գումարը՝ որ քու
ճանրորդութեանդ համար մխտուեցաւ , քու հոս ուտելիքէդ շատ
աւելի էր : Աստի կը զրկեմ քեզի իմ ժամացոյցս , վասն զի չը
կրցայ քուկինք գրաւէն հանել . զգուշութեամբ գործածէ զայն ,
այս ժամացոյցը նոյնպէս մեր մօր մէկ ընծան է , զոր մինչև
հիմայ վիզէս հանած չէի : Մարիանէ հիմայ ալ չը կրնար
սնական պէտքերը հոգալ , և ոչ ալ կրնայ յուս. դալ : Բժիշկը
ըսաւ որ այսուհետև նա չը կրնար ոտք ելնել : » Մարկոս Էլի-
զարէթին նամակը կարդալով սաստիկ կարմրեցաւ , բայց ժա-
մացոյցը գրգռնը դրաւ : Տիկին Տըլահէ անմիջապէս դիտեց
զայն , բարեմիտ կէն մ'ըլլալով՝ և ընելու մեծ դործ մ'ալ
չ'ունենալով՝ մտադիր հետաքրքրութեամբ կը զննէր իւր շուրջը
անշաճ դարձածը . « Ինչ սիրուն ժամացոյց ունիս դու Մար-
իան , կնոջ մը ժամացոյցի պէս դրակոնտիկոնով զարդարուած ,
ստուգիւ գոհար մ'է այս : Արթեմ ձեր հոս եկած ատեն չ'ու-
նէիր զայն : Արեւիկէ է զայն՝ ի մօտուստ տեսնել : » Եւ երբ
տիկին Տըլահէ պիտի շարունակէր իւր խօսակցութիւնը , Բընէ
որ լրագիր կը կարգար , աչերը վեր վերցընելով՝ Մարկոսին
նայեցաւ , որ նորէն ժամացոյցը գրպանը կը դնէր նեղացած
դէմքով մը : « Օրիորդ տը Պանվիլի ժամացոյցն է , » ըսաւ
Բընէ հաստատական կերպով մը : Մարկոս պատասխան չը տուաւ ,
բայց աիկին Տըլահէ լռեց , և հասկցաւ թէ իւր որդին կ'ու-
զէր խօսակցութեան վերջ տալ :

Արշափ որ Էլիզաբէթի ժամացոյցը ֆորժի մէջ յանկարծ տես-
նուիլը՝ զարմացում մը պատճառած էր , անոր աներեւութանալը՝ Բա-
րիզի մէջ ալ անտես եղած չէր : Երբ Էլիզաբէթ օր մը Մա-
րիանէին վերմակը շտկելու համար՝ անոր անկողնոյն վրայ
ծռուած էր , վիզը եղած սե յարաւանը թափ մը ճարմանք

դին կառչելով , և փոքրիկ հարկին մը միայն , որու մէջ տիկին
տը Պանվիլի մազը կար , դօտիէն դուրս ելաւ կախուեցաւ : Էլիզա-
բէթ կարմրելով նորէն հարկին իւր տեղը դրաւ : Հիւանդ՝ պառաւը
աչերը նորա վրայ յառած կը նայէր , « Ժամացոյցիդ ապակին
կտրեցիր , հարցոց Մարիանէ , — ոչ , ըսաւ Էլիզաբէթ : —
Միթէ մեծ զոպանալը , տասն ֆրանքի կը շինեն զայն : — Ամե-
նէին բան մը կտրած չեմ , խելքդ միտքդ ժամացոյցներու վրայ
է միշտ , Մարիանէ , դուն քու ժամացոյցդ նայէ , ինչ կը վե-
րաբերի քեզ իմ ժամացոյցս : » Պառաւ կնոջ գոյնը նետեց ,
« Ես չեմ խառնուիր քուկինիդ , » մրմնաց նա : Էլիզաբէթ
ամհնալով իւր ցոցուցած սրտնեղութենէն , ծռուեցաւ հիւան-
դին բարձին վրայ . « Իմիս զրկեցի Պ. Մարկոսին , որ միշտ
ուշ կը մնայ եղեր հայիս — Իրենը ռը է , հարցոց Մարիանէ :
— Գրաւատունն է : »

Նոյն իրիկուն , Մարիանէ ցած ձայնով երկար խօսակցու-
թիւն մ'ունեցաւ Հէնրիին հետ . ատեն ատեն Մարիանէ ձայնը
կ'ընդհատէր , և կը կենար որ շունչ առնու : Փոքրիկ մանուկը
ստիկամով անոր երեզը կը նայէր , որ շարունակ կը խօսէր ,
և Հէնրի չէր համարձակեր սենեակէն դուրս ելնել : Հետեւալ
օրը Մարիանէ մեռած էր , Հէնրի հեծկտալով կը կրկնէր ,
« Նա ըսաւ ինձ թէ իր ժամացոյցը Մարկոսին պիտի տայ ,
վասն զի նա ֆորժի մէջ ժամացոյցի պէտք ունէր , որպէս զի
Մարկոսն ալ Էլիզաբէթին ժամացոյցը ետ դարձնէ : Իւր ամէն
ըսածը արէկ չը հասկցայ , նա շատ կամայ կը խօսէր , և
չէր համարձակէի նորէն կրկնել տալ իւր ըսածը , բայց վեր-
ջին ըսածը այս էր ինձ : »

Բարեբաղդաբար Էլիզաբէթ միւս խօսքերը ըսած էր : Գիշե-
րային խոր լուութեան մէջ , ծաղկահաւ օրիորդը երբ հոգեվարք
Մարիանէն իւր թեւոց մէջ առած էր , նա ըսած էր , « Տի-
րոջ և Տիկնոջ լաւ ծառայեցի , և անոնցմէ ետքը ձեզի :
Ինչպէս որ պէտք էր չը ծառայեցի Աստուծոյ , բայց նա իւր
որդւոյն Յիսուսի սիրոյն համար պիտի ներէ ինձ , ինչպէս որ
դուք ըսած էք : Ես նմա կ'ապաւինիմ , նա պիտի զթայ ինձ ,

էս կ'երթամ, իմ Տիրոջ և Տիրնոջ հետ 'ի միասին ձեզ կ'ըստպասեմ: » Էլիզաբէթ Մարիանէին աչերը փակեց, և պառաւ սպասուհւոյն անկողնոյն քով առանձնութեան դառն զղացումը, ինչպէս յառաջագոյն ճաշակած էր իւր հօր և մօր մահուան առթիւ, հիմայ նորէն իւր ամէն անձկութեամբ՝ անոր վրայ յարձակեցաւ: « Կարծես թէ հարիւր տարեկանես, » ըսաւ Պետրոս, երբ իւր քոյրը զնայ արթնցուց զան, իմացընելու համար թէ Մարիանէ իւր վերջին շունչը փչած է: « Գնահ պառկէ, » էս կ'ստպասեմ, և ինչ որ պէտք է ընել՝ կ'ընեմ: » Ասիկայ մեծ զոհողութիւն մ'էր Պետրոսի համար: Էլիզաբէթ, թէև առ Մարիանէ ունեցած պարտաւորութիւնները կատարելով հալած մաշած էր, բայց ներքին միւրթարութիւն մը զգալով, ծուռեցաւ իւր եղբայրը համբուրել, Պետրոս չդիտնալով իւր քրոջ համբուրելուն պատճառը՝ վախճաւ, և ճակատը քրտինքով ծածկուեցաւ: Էլիզաբէթ ցաւօք սրտի և սաստիկ 'անհանգստութեամբ իւր սենեակը մտաւ:

Մարդս ոչ բաւական կը խռովի, և ոչ բաւական շուտ կը խռովի, այսպէս խօսեցած է ինձ մէկը, որ շատ կը տանջուէր, և ասիկայ ստոյգ խօսք մը պիտի ըլլայ, եթէ այդ կուրութիւնը շատ անգամ Աստուծոյ ողորմութեան դործը եղած չ'ըլլար, որ մեզի կ'ուտայ այսօրուան ծանրութիւնը տանիլ և ոչ վաղուանը: Էլիզաբէթ Պետրոսին վրայ անհանգիստ եղած չէր, Մարիոսի իրեն պատճառած հոգեբով՝ և Մարիանէի պէտք եղած խնամքներովը բոլորովին դբաղած ըլլալով: Երեք եղբարց ամենէն զուշաւորը և ցուրտը՝ իրմէ կամաւ կղզիացած էր, իւր աշխատութեան մասին տուած ամէն օգնութիւն մերժելով: Պետրոս դբահաշիւի ծանր ուսման սկսած էր: Մարիոս իրմէ աւելի մեծ, Սէն-Սիւր մանեկէ մերժուած էր, ինք աւելի պզտիկ, սակայն սաստիկ կը փափաքէր բազմաբուստեան դըպրոցին մէջ յաջողիլ: Նա համարձակ այս պատճառը չէր յայտնէր, բայց յառաջ բերած պատճառն ալ նոյնպէս թշնամական էր իւր նախատեսութեան մէջ: « Պէտք է ժամանակին յանձնել ինքզինքը մերժուելու համար, » կ'ըսէր և կ'աշխա-

տէր: Նոյն իսկ Էլիզաբէթ չէր զիտեր թէ նա ինչ եռանդեամբ կ'աշխատէր, վասն զի իւր օժանդակութիւնը և համակրութիւնը մերժած էր բոլորովին: Յառաջադիմութեան այն մեծ կարողութիւնը որ ծագկահաս օրիորդը իւր հօրմէն ստացեր էր, Պետրոսի ևս հանգամանքն էր այն, սակայն « իւր յիմարական աշխատութեանց » ժամանակները, (Էլիզաբէթ Թրէյլի մէջ ըրած մամբամթիքի ուսման այս անունը կ'ուտար) քսան և մէկ տարեկան էր, ֆիզիքական և մտաւոր կարողութիւնները իրենց կատարելութեան հասած էին, բնականապէս խիստ մեծ կարողութիւններ: Պետրոս տակաւին տասն և ութ տարեկան չըկար, բարձրահասակ և նուրբ կազմուածքով: Օրիորդի մը երեսի գոյնը՝ զոր պահած էր միշտ 'ի մեծ վիշտ իւր սրտին, ստէպ կը փոխուէր յանկարծակի, քիչ կ'ուտէր, և մանաւանդ մէկ ամիսէ ի վեր՝ իրենց սեղանը ելած կերակուրը՝ հազիւ այդ պատանեաց ակործակիւն կը բաւէր: Ընդոտ արթննալէ վերջը, այն սգալի դիչերը մեռելոյն ըրած պահպանութեամբ՝ ջշային դրդուութիւն մ'ունեցաւ, որ չափազանց աշխատութեանց յամաբայլ գործը՝ կատարեալ ըրաւ լիմցուց: Պետրոս իր վրայ առած էր այս պահպանութեան պաշտօնը, Էլիզաբէթին օգտակար ըլլալու համար, զոր վաստակէ և յոգնութենէ ճնշման կէտը հասած կը տեսներ: Երբ Պետրոս աւտուան ժամը ութին Մարիանէի սենեակէն դուրս ելաւ, Հէնրիի ձայնը լսելով՝ որ զինքը կը կանչէր ներս մտնել չը համարձակելով, քալելու ատեն կ'երեւէր նա, և թիկնաթուի մը վրայ ինկաւ գլուխը ձեռաց մէջ: Հէնրի բոլորովին սարսափահար զնայ Էլիզաբէթը փնտռելու: « Բան մը չէ, » ըսաւ Պետրոս միշտ ինքզինքը բռնելով, գլուխը կը դառնայ, փնտռել տուր պարոնը. . . : » Երիտասարդ բժիշկը ըսել կ'ուզէր, որ Մարիանէն կը դարձանէր, բայց անունը միտքը չէր դար: Իւր աչերը տնկուած և նսեմացած էին: Էլիզաբէթ վերցուց տարաւ զան մինչև անկողինը, ապա Հէնրիի դրիկեց բժիշկը փնտռելու: « Ըսէ՛ անոր թէ Մարիանէն մեռաւ, » և Պետրոս հիւանդ է: Հէնրի բոլորովին ահաբեկ այս յանձնարարութենէ, — Շատ հիւանդ է » հար-

ցույց, նոյն առաջադրանքն առնելու վրայ եղած և
« Կը յուսամ թէ ոչ, շուտ դնա »

Բարեւ, Պետրոս խնամ հիւանդ էր : Ելիզաբէթ մի միայն
անոր վրայ դիտել թէ և սաստիկ, այլ անցաւոր ցաւ մը կը
տեսնէր : Բժիշկը չափազանց աշխատութեան հետեւութիւն ըլ-
լալը իմացաւ : « Ուղեղը դալարուած է, կը մրմռար նա,
ինչպէս ոտքը և ձեռքը կը դալարուի, բացարձակ հանդիստը
միայն կրնայ դան դարմանել : » Կարծես թէ Պետրոս իւր ան-
կողնոյն քով ինչ որ կ'ըսէին չէր իմանար : Նա անկողնոյն
վրայ տարածուած՝ լոյսը չը տեսնելու համար երեսի բարձովը
դուլիւր ծածկած էր : Յանկարծ գլուխը վեր վերցուց և իւր
դիմացը բժիշկը և քոյրը տեսաւ : « Ոչ ևս դիտեմ թիւ մը
դրել, ըսաւ նա սարսափահար դէմքով մը, բոլոր սորվածս
մոռցայ : — Վերստին կ'ուշաբերիս, վերստին կ'ուշաբերիս : »
Եւ բժիշկը կը ջանար հիւանդին դուլիւր նորէն երեսի բարձին
վրայ տեղաւորել : « Բայց Վիրգիլիոսի քերթուածներէն առը մ'ալ
չեմ յիշեր, ապուշ մը դարձեր եմ : » Եւ սարսափը Պետրոսի դէմ-
քին վրայ նկարուած էր, որ յայտնապէս բուռն ճիգ մը կ'ընէր յի-
շողութիւնը վերստին ձեռք բերելու, զոր յանկարծ կորուսած
էր : « Երբէք բան մը միտքդ պիտի չը դայ, մինչև չը թո-
ղուս որ ուղեղդ հանգչի, » ըսաւ վերջապէս բժիշկը նեղու-
տութեամբ մը, և ցաւը ամօքելու համար Պետրոսին դեղ մը
տուտաւ խմելու : Գոգաղղաբար թմրեցուցիչ դեղերը չ'ազդեցին
անոր, փոխանակ զոն քնացընելու՝ աւելի կը դրդուէին :
Լըպըրթոն ծերունի բժիշկը այս դեղը չը պիտի տար բնաւ,
բայց երիտասարդ բժիշկը՝ Պետրոսը լաւ չէր ճանչնար : Ելի-
զաբէթ հիւանդ դարմանելու մասին՝ բնածին ազդումէ աւելի
բարի կամեցողութիւն և քաջասրտութիւն ունէր : Բայց սակայն
միւս եղբարց վրայ ունեցած իշխողութեան պէս՝ Պետրոսին
վրայ նոյն իշխողութիւնը չ'ունէր : Թաթեւ զաւանջանք մը՝ որ
չէր ընդհատէր բնաւ, եկաւ դիտոյն ցաւոյն վրայ աւելցաւ :
և երբ բժիշկը հետեւեալ առտու նորէն եկաւ, դոտաւ Ելիզա-
բէթը՝ այտերը ներս քաշուած, նայուածքը վշտադին, ձեռ-

քերը դեղնած, ոտքի վրայ այն անկողնոյն քով, որմէ՝ առջի
իրիկուն ըրած այցելութենէն 'ի վեր՝ բաժնուած չէր : Նա
մտիկ կ'ընէր Պետրոսին, որ շարունակ իւր բանդադուշանաց
մէջ՝ գրահաշիւի հաւասարութեան կանոններ կը կրկնէր :
Բժիշկը վայրկի մը ականջ դրաւ, և իւր կարծածին չափ մոռցած
չէ գիտցածները, ըսաւ ժպտելով, խնդիրները ճիշդ են, բայց
չենք կրնար թողուլ որ այսպէս շարունակէ, պէտք է զան
բացարձակապէս հանդարտեցընել : ապա թէ ոչ ուղեղին կը-
զարնէ, և անատեն . . . : — Եւ անատեն պիտի մեռնի, »
ըսաւ Ելիզաբէթ ցաւալի բացադանչութեամբ մը, բժիշկը որ
թէ և մարդկային ցաւերը 'ի մօտուստ նկատելով՝ անոնց ընան-
լացած էր, սոյն միջոցին 'ի խորոց սրտէ զգացուեցաւ : « Կը-
ճանչնա՞ք հիւանդ խնամող կին մը, » հարցուց նա :

Ելիզաբէթ ոչ զոք կը ճանչնար, թէ հարուստ և թէ աղ-
քատ, երկու տարիէն աւելի էր՝ որ նա փոքրիկ շրջանակի մը
մէջ այնչափ սահմանափակ կ'ապրէր, որ և ոչ մէկուն հետ
նոր յարաբերութիւն հաստատած էր : Պ. տը Պանվիլ քիչ
բարեկամ թողուցած էր, հարուստ և երջանիկ եղած ատենը
նոյն իսկ՝ իրեն հաւասար մարդիկ անոր տունը չէին յաճախեր,
և անոր զաւակաց այսչափ աղքատութիւնը ոչ ոք դիտէր :
« Ես ձեզի դործունեայ կին մը պիտի դրկեմ, » ըսաւ երիտա-
սարդ բժիշկը, և Մարիանէի նկատմամբ՝ պէտք եղած վերջին
սրբաբարութիւններն յանձն առաւ կատարել : Ելիզաբէթ վեր-
ջապէս բեռի տակ ճնշուած էր :

Ելիզաբէթ կը նկատէր Պետրոսը, որու բաղնիք մը տուած
էին : Նախընթաց իրիկունէն 'ի վեր՝ հիւանդ նայող կինը
եկած էր պաշտօնը վարելու համար : Հիւանդը տակաւին իւր
աչերը նոր գոցած էր, այն մեծ և սովորաբար այնքան փայլուն
աչերը, հիմայ մթադեմեալ բանդադուշանաց մէջ, երեք օրէ
'ի վեր դէթ անդամ մը իրենց արտեանաց տակ սքօղեալ չէին :
Պառաւ հիւանդապահ կինը կամայ մը վարաբոյրները գոցեց,
ասիկայ բարի կին մ'էր, քիչ մը շատախօս, բայց որոյց մա-
սին մայրական գթասրտութեամբ լի, այնպիսի գթասրտութիւն

մը՝ զոր նա չէր համարձակէր Ելիզաբէթին առջև յայտնել : « Այս օրիորդը պատկառելի է, » ըսաւ նա մտերմաբար երիտաւորդ բժիշկին , որ այն բարեսիրտ կնոջ գործածած խոշոր բաւին վրայ սկսաւ խնդալ , թէն է սրտէ համակարծիք էր , վասն զի ինքն ևս պատկառելի կը գտնէր Ելիզաբէթը : Պետրոս կը քնանար, փոքր յարկին մէջ լուռութիւնը կը թագաւորէր , փողոցին աղմուկները՝ տան մինչև հինգերորդ դըստիկոնը շատ քիչ կը հասնէին , պատուհանը վարագոյրներուն տակէն կիսովին բացուած էր : Ելիզաբէթ անկողնոյն ստորոտը նստած՝ կ'աղօթէր :

Նա գլուխը ծռած էր , իւր ձեռաց միոյն մէջ կռթնցնելով , նա ոչ ևս հիւանդին կը նայէր որ ամենեւին տեղէն չէր շարժէր : Ժամերուն սահիլը չէր իմանար նա : Հենրիին դպրոցէն վերադարձած էր : Ստէպ հիւանդապահ կինը լուռութեամբ դըրան առջև կ'երևէր : Մի և նոյն լուռութիւնը շարունակ փոքրիկ սենեակին մէջ կը տիրէր : Հուսկ յետոյ Ելիզաբէթ աչերը վեր վերցուց, Պետրոս արթնցեր իրեն կը նայէր պայծառ նայառածքով մը : Նա առ երեսու զուարթ գէմքով մը դէպ 'ի անոր դձուեցաւ , բայց սիրտը սաստկապէս կը տրոփէր : « Ա՛լ քան մը չեմ փնտռեր , » ըսաւ Պետրոս , տկար , բայց յստակ ձայնով մը . ձայն մը որ հեռուն կը լսուէր, երբ աւելի զօրաւոր գործարաններ անկարող վիճակի մէջ կը մնային : Ելիզաբէթ կարծես թէ չէր հասկնար : « Ո՛չ ևս բան մնացած է հոն , ըսաւ , շարժումով մը գլուխը ցուցնելով , ցաւը միայն մնացած է , մէկդի թողուցի մրցումը , ալ ճիգ չեմ ընէր : » Եւ աչերը գոցեց , կարծես թէ իւր այն աննուաճելի կամքը՝ հիւսկ Աստուծոյ վճիռը ընդունելու պատրաստ էր , թողլով որ մտային կարողութիւնները՝ զոր չարաչար գործած էր , հանդէս չին : Ելիզաբէթ վայրկեան մը ևս լուռութեամբ զան գիտեց , ապա ինքզինքը իւր թիկնաթուին վրայ նետեց , և սկսաւ շնորհակալ ըլլալ այն Աստուծոյն . որ կենաց կամ մահու յաղթած էր :

ՓԼՈՒՆԻ ԻՔՃ .

ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ

Ելիզաբէթ կրցածին չափ ուշացուցած էր Պետրոսի հիւանդութեան վրայ դժբաղդ լուրերը հաղորդել 'ի ֆօրժ : Նա դիտէր թէ Մարկոս երջանիկ էր , ապահով էր անոր վրայ : Գուցէ նա Պետրոսին հիւանդութիւնը իմանալով՝ միտքը կը դնէր Բարիզ վերադառնալ , որու ներկայութիւնը մի միայն Ելիզաբէթի առաւապանքը և ծախքը պիտի աւելցնէր : Ելիզաբէթ յոգնութեան և տխրութեան այն կէտին հասած էր՝ ուր մարդս ամէն փոփոխութենէ կը վախնայ , և միայն քիչ մը հանդարտութիւն կը փնտռէ լուռութեամբ տառապելու համար : Բայց Մարկոս հանդարտութեան պատճառ մը չէր :

Սակայն նամակ գրած էր Ելիզաբէթ կարելի եղածին չափ դժբաղդութիւնը մեղմացնելով՝ առանց ճշմարտութիւնը այլայլելու : Մարկոս թէն կը յուզուէր, բայց որոշում մը չէր կըրնար ընել , և չէր խորհեր իսկ Բընէի խորհուրդ հարցնել : Երբ մէկը քսան տարեկան չը կայ , դուն ուրեք իր յուզման կը տողայ , երբ անտառաց մէջ արշաւանքի մը ելնէ՝ ուսը հրացան և շուները ետեւը ձգած : Բընէ առանց բան մ'ըսելու գրած էր Հենրիին . « Ուրիշները խնամելուն պատճառաւ արդեօք քոյրդ հիւանդ է , կ'ըսէր նա նամակին վերջը , իւր գրութիւնը այլայլեալ կը թուի ինձ : »

Հենրիին պատասխանը չ'ուշարաւ , նա ուրախութեամբ և շնորհակալութեամբ նամակ գրեց , ըստ որում Պետրոսի վիճակը 'ի լաւ անդր փոխուած էր : « Նա աչերը դոցելով քնացաւ , ոչ ևս խենթ ու մենթ բաներ կը խօսի , առանց շարժումներ ընելու՝ իւր անկողնոյն մէջ հանդարտ կը կենայ : Ելիզաբէթ քիչ մը մնի ջուր խմուց , գլուխը սառոյց դրաւ . նա անոր քիչ մը մնի ջուր խմուց , գլուխը սառոյց դրաւ . նա խիստ հանդարտութեամբ Ելիզաբէթին կը նայի : Երէկ իւր սենեակը դացի , որ ասկէ յառաջ չէի համարձակեր երթալ ,

շատ կը վախնայի երբ կը տեսնէի որ բոլոր օրը հաշիւներ կը կրկնէր , լաւ կը սեպէի ականջներս խնուլ , քան թէ միշտ դանոնք մտիկ ընել :

« Հիւանդապահ կինը խիստ լաւ է , Պետրոսին քով եղած ատեն՝ բնաւ որ և իյէ ձայն մը չը հաներ , բայց խոհանոցը եղած ատեն՝ շարունակ կը խօսի : Գիշերը Ելիզաբէթ կը կենայ Պետրոսին քով , միայն քիչ մը ցորեկը կը քնանայ , բայց շատ քիչ , չափազանց կը յոգնի քոյրս , իւր կապոյտ աչերը հիւ մայ սեպած են , միթէ նորանշան բան չէ այս : Ելիզաբէթ Պետրոսին սրուակները դրուած սեղանին մէկ կողմը նստելով՝ Մարկոսին նամակ գրեց , անյարմար ըլլալով աեղը բնակաւ նապէս լաւ չը դուրեցաւ : Պէտք էր տեսնէիք առջի ատենները ինչգեղեցիկ օրինակներ կ'ուտար ինչ գրելու : » Հետեւեալ խօսքերով կը վերջանար իւր նամակը . « Միթէ քիչ ատենէն պիտի չը գմբ , պարոն Բընէ , զմեզ տեսներու : »

Պ . Սիւրպախ Մարկոսին սենեակը մտաւ , թղթաբերը առաւ կանուխ ֆօթ կը հասնէր , գործի վերաբերեալ ամէն նաւակները դրասեղանին վրայ կը մնային , Բընէ ամենէն յառաջ Հենրիի նամակը բացած էր : « Պետրոսը կարծածէ՞ք աւելի հիւանդ է , ըսաւ նա , և քոյրդ մահաւ չափ կը յոգնի զան խնամելու համար : » Փոքրիկ Հենրիին նամակը անոր երկընկնամբ Մարկոս նոր արթնցած էր , անհոգութեամբ մը՝ ձեռքը ցուց : Մարկոս նոր արթնցած էր , անհոգութեամբ մը՝ ձեռքը ցուց : Մարկոս նոր արթնցած էր , անհոգութեամբ մը՝ ձեռքը ցուց :

Պ . Սիւրպախը :

Ամէն սրտմտութեան զբաղումը աներեւութացաւ , երբ երի-

մտաւ : « Ելիզաբէթին նամակը լաւ կարդացած չէի , կամ թէ զայն լաւ հասկցած չէի , անկասկած եմ ասոր վրայ , իմ խեղճ Պետրոս , սիրելի Բընէ , պէտք է որ մեկնիմ , մ'արգելուք զիս , թէեւ բան մը չեմ կրնար ընել , բայց դէթ բժիշկը կանչելու և դեղ բերելու կ'երթամ . . . Հէնրիին անչափահաս է , ոչ ևս Մարիանէն կայ , Ելիզաբէթ մինակ է : »

Պ . Սիւրպախ մոռցած էր պառաւ սպասուհւոյն մեռնիլը , առանց իւր ուղեւուն աղաղակ մը թողուց , « Ստոյգ է , նա հիմայ Մարիանէն ալ չունի իւր քով , իրաւունք ունիս , Եսիրելի Մարկոս , պէտք է մեկնիլ , ես քեզի պիտի ընկերանամ : » Մարկոս իւր խոշոր աչերը բանալով , « Ես կրնամ միամիտ կսերթալ , » ըսաւ նա փոքր ինչ դառնութեամբ :

— Անշուշտ , անտարակոյս , ես քու պահպանութեանդ համար պիտի չը դամ , այլ կ'ուզեմ անձամբ Պետրոսին վիճակը զննել , վասն զի ընտանեաց մէջ առաջին անգամ քեզմէ յառաջ զան տեսայ և ճանչցայ :

— Ո՛չ , Ելիզաբէթն էր որ առաջին անգամ տեսաք , » դռնէն Մարկոս անխորհուրդ կերպով մը : Պ . Սիւրպախ անհամբերութեան շարժում մը ըրաւ : « Գնա՛ սպասուհիդ պատրաստէ , ճեպընթացով պիտի երթանք , խիստ կարեւոր պէտք եղածը առ միայն , կը յուսամ թէ պիտի վերադառնաս դպրոցական պարապոյ օրերդ հոս աւարտելու :

— Իմ ուզածս ալ այդ է , եթէ Պետրոս շուտով բժշկուի , բայց դպրոցին բացուելուն օրերը մօտենալու վրայ է , և մնացորդ օրերս կ'ուզեմ վայելել : » Եւ Մարկոս արդէն ապահովուած իր երկիւղները հաղորդելով , սուլեց շուներուն , որպէս զի կ'ըսէր , « իր մնաք բարեկեցութեան տանին ճաղարներուն : » Բընէ իմանալով այս բանս ուսերը վեր վերցուց : « Անկարելի բան է Ելիզաբէթը մինակ թողուլ այսպիսի մէկ ժամանակի մը մէջ այս տղուն հետ մէկ տեղ . » կը մրմնար Բընէ իւր շրթմէջէն : Երեկոյեան ժամը իննին՝ երկու ճանքորդները , թանց մէջէն : Երեկոյեան ժամը իննին՝ երկու ճանքորդները , թանց մէջէն : Երեկոյեան ժամը իննին՝ երկու ճանքորդները , թանց մէջէն : Երեկոյեան ժամը իննին՝ երկու ճանքորդները , թանց մէջէն :

զէն որ Պ. Սիւրպախ Մարկոսի հետ հոս ըլլար, անոնք պիտի չը թողուն զքեզ, որ բոլոր դիշերը արթուն կենաս. » կըսէր մանուկը : Էլիզաբէթ կը ժպտէր, « Այդ՝ Պ. Սիւրպախի վերաբերեալ բան չէ, » ըսաւ նա, « և հիւանդին սենեակը մտաւ : Հազիւ Էլիզաբէթ իւր խոնջեցած ըլլալը կ'զգար, ինչու որ Պետրոս աւելի լաւ վիճակի մէջ էր, ոչ ևս կը զառանցէր, և բժիշկը զո՛հ էր անորմէ : « Ես ձեզի արդէն ըսի, որ օր ունի առնելիք, կը կրկնէր նա, քիչ մը ետքը ճանբորդութիւն մ'ընել պէտք է, որով փոքր ինչ ունեցած մտանայն քաջայումները ալ կը փարատն. . . և անոր վրայ բընաւ մտաւոր հիւանդութեան հետքը պիտի չմնայ, » յաւելցոյց բժիշկը, Էլիզաբէթի աչեքուն մէջ խնդիր մը կարդալով : « Ծաղկահաս օրիորդը ապաղան և իւր դժուարութիւնները Աստուծոյ կը յարձնէր : Ոչ ոք գիտէր թէ Էլիզաբէթ՝ Պետրոսին հիւանդ անկողին իյնալէն 'ի վեր ինչպէս կ'ապրէր : Արդէն նա ծախել տուած էր եկամտից մէկ մուհակը : « Պետրոս առողջանալէն ետքը, ես պիտի աշխատիմ՝ կ'ըսէր նա իւրովի, մարդս աստուածային օգնութեամբ կարող է իւր հացը ճարել. » և իւր յոյսը այն հզօր օժանդակութեան վրայ դրած էր, այն փորձութեան միջոցին՝ արիութեամբ և գերմարդկային ոյժով դօրացած՝ որք նոյն ծանրութիւնը տուող Ամենակարողին շնորհիւ կը ծնին հաղիւտութեան քայլից տակ :

Աստուան ժամը եօթին, Էլիզաբէթ Պետրոսին սենեակէն դուրս կ'ելնէր, հիւանդապահ կ'ինը այն ատեն կ'ուզար անոր տեղը կը նստէր, և օրիորդը նախաճաշը պատրաստելէն երկու երեք ժամ յառաջ հանդիւր բաւական կը սեսէր : Հէնրի առտուան դործը կը լըմնցընէր, լրակաց դործունեութեամբ մը սրահը շտկելով : « Ես քու Հէնրուհի քոյրդ եմ, » կըսէր նա խնդալով երբեմն Էլիզաբէթին : Այս վերջինը՝ Հէնրուհի անուն փոքրիկ քոյր մը վրայ կը խորհէր, որ ժամանակաւ քանի մը ամիս իւր գրկաց մէջ բռնած էր : « Այս միջոցիս շատ պէտք ունէի քոյր մը, կ'ըսէր նա Հէնրիի աշակէն սեղմելով, դու անոր տեղը կը բռնես : »

Ժամը եօթին, Հէնրին տակաւին արթնցած չէր, Էլիզաբէթ պատուհանը կէս մը բանալով՝ ծռուեցաւ առաւօտեան զով օդը ծծելու : Սալարկին վրայ տան գիմացի կողմէն երկու հոգի կը քալէին, անոնք իրենց դործին աճապարելով երթող չէին երեւէր, այլ ծանրութեամբ պտոյտ կ'ընէին որպէս թէ մէկը կ'ըստպասէին : Էլիզաբէթ սարսուռ մը զգաց, Մարկոսն է այն, և Մարկոսին հետ. . . միթէ կարելի բան է. . . : Միւսն ալ ընէ Սիւրպախն է : « Բայց մ'ետ քաշուեցաւ առանց պատճառը գիտնալու, սիրտը ցնծութեամբ լեցուեցաւ, նուազում մը կ'զգար իւր վրայ. մանրերկրորդէ մը ետքը նորէն պատուհանին առջև կ'երթար իւր թաշկինակը շարժելով : Ճանբորդները իրենց աչքը ստեպ հինգերորդ դասիկոնը՝ կը դարձանէին, անոնք Էլիզաբէթը նշմարեցին : « Հիմայ վեր կ'ելնենք, » կը պոռար Մարկոս : Առաջին անգամ ընէ իւր ոտքը սանդուխին աստիճանայը վրայ դրաւ, բայց դրան առջև հասնելով կանգ առաւ, որ Մարկոս առջև անցնի : Էլիզաբէթ դունատ, նիհար և վատտակաբեկ դէմքով հոն կայնած էր, բայց իւր աչքը ուրախութեան ճառագայթներ կ'արձակէին : Աւելի լաւ է, կ'ըսէր նա, աղէկ քնացաւ : — Հապա դու, երբ քնացար, պոռաց Մարկոս. դէմքդ ուրուականի մը երես դարձեր է : Երկու ժամ է որ սալարկին երկայնութեամբ և լայնութեամբ կը ծռու դանք, վախնալով որ զքեզ կ'արթնցնենք, եթէ դիտեայի վեր կ'ելնէի, որ զքեզ անկողին պառկեցընեմ : — Այսչափ բարձրաձայն մի խօսիր, քնանալու պէտք ունի, ես ալ պառկելու կ'երթայի. վասն զի առտունները կը քնանամ : »

Էլիզաբէթ իւր եղբայրը և Պ. Սիւրպախը փոքրիկ սրահը հրամցուցած էր, շարժումով մը անոնց դուռը ցոյցոյց. « Հոն իմ սենեակիս մէջն է նա, Հէնրի իւր սենեակը կը պառկի, Մարկոս, և ես ալ Պետրոսին փոքրիկ խցիկը : » Էլիզաբէթ աշխարհ մուրացածի մը պէս կը խօսէր, ինչպէս որ բնական է սիրելի հիւանդ մը խնամող մէկու մը, տասն օրէ 'ի վեր, մի միայն Պետրոսին կեանքին վերաբերութեամբ՝ արտաքին կեանք կար Էլիզաբէթի համար : Ընէ Սիւրպախ կը

Հասկնար զայն , սակայն սիրտդ քիչ մը ցաւած էր : « Չայն մի հանէք , կը քնանայ . » միթէ այսչափ խօսք միայն կը գրտնէր Էլիզաբէթ իրենց ըսելու : Անոնց ներկայութեան վրայ զարմանք իսկ յայտնած չէր : Բընէ կը սխալէր , և առաջին անգամն էր որ անհամբեր և անիրաւ էր նա : Էլիզաբէթ շուտ մը գէտ 'ի անոր դարձաւ : « Շատ բարի էք դուք , » ըսաւ նա : Մարկոս քոյրը իւր սենեակը մտցուց : « Հիմայ գնա՛քնացիր , ըսաւ , Բընէ և ես քիչ մ'ատեն կը հսկենք : — Դուք գիշերը երկաթուղիին վրայ անցուցիր : — Դու տասն գիշեր անքուն անցուցիր : » Էլիզաբէթ չը պատասխանեց , գտած օգնութեան պատճառաւ յոգնած ըլլալը զգացած էր , և թիկնաթուղիին վրայ քունը կը տանէր : Տասն վայրկեան վերջը՝ անկողին մտնելով խորունկ կը քնանար : « Կը յուսամ թէ բարձրաձայն խօսելով պիտի չ'արթնցնեն զան . » կը մըմաւար իւր աչերը զոցելու ատեն :

ՊԼՈՒՆ ԻՔ.

ԽՆԴԻՐ ՄԸ

Էլիզաբէթ երկար ատեն քնացաւ , ճանբորդներու ներկայութենէ՛ բնազդմամբ մը սիրտը հանգստացած էր : Երբ արթնցաւ , երկար ատեն ննջելուն վրայ կ'ամչնար , նա արագահաս հագուեցաւ և վաղեց հիւանդին սենեակը Պետրոս աչերը բացած էր , ձեռքը Մարկոսի ձեռքին մէջ դրած՝ կը ժպտէր : Երկու եղբարց գէմքին վրայ՝ անմեղ մանկութեան խանդավառութիւնը նորէն կ'երեւար . մեկին անտարբերութիւնը միւսին ստահակութիւնը՝ վշտաց և նեղութեանց առջև անհետացած էին : Էլիզաբէթ՝ որ շատ անգամ դառնապէս ցաւած էր անոնց անհաշտ չմիութեան վրայ , սրտովին շնորհակալ կ'ըլլար Աստուծոյ՝ Պետրոսին անկողնոյն մօտեցած ժամանակը : « Աղէկ քնացայ , » ըսաւ Պետրոս մեղմբէն : « Դու բերել տուիր լաւագոյն բժիշկները : — Անոնք ինքնիրեն եկան , » մըմաւայ Էլիզաբէթ : Իւր սիրտը երախտազիտութեամբ կը զեղուր :

« Բընէ պանդուկը դնաց տեղաւորուելու , ըսաւ Մարկոս , շատ դործեր ունի , որք բոլոր օրը զինքը պիտի զբաղեցընեն , » ըսաւ ինձ նա :

Պ . Սիւրպախի գործերը անտարակոյս Ս . Յակոբայ արուարձանին մէջ կեդրոնացած էին , վասն զի երկու ժամէն ետքը արագոտն հինգերորդ դասիկոնը կ'ընէր : Հէնրին դուռը բացաւ . « Եթէ ինծի գրած չ'ըլլայիր , հոս տեղ անցած դարձածը չը պիտի գիտնայինք մենք , » ըսաւ նա Հէնրին , անոր ձեռքը կաթողին իւր ձեռքին մէջ սեղմելով : « Եթէ դուք առաջին անգամ նամակ չը գրէիր ինձ , երբեք չը պիտի համարձակէի գրել ձեզ , » պատասխանեց պարզութեամբ մը Հէնրի , վասն զի նա խիստ զարմացած էր Պ . Սիւրպախի նամակը ընդունելով :

Էլիզաբէթ սրահին մէջ ուշ մնացած նախաճաշը կը պատրաստէր : « Ես հիմայ ձեր բժիշկը տեսայ որ ուշիմ՝ կը թուի , ըսաւ Բընէ , նա վտանգը իբրեւ բոլորովին անցած բան մը կը համարի , բայց զինքը և զձեզ դո՛հ ընելու համար , ինչպէս նաեւ հայրս , կ'ուզէր կոչել իւր վարպետը՝ ի խորհրդակցութիւն , այսինքն Պերշէ բժիշկը : Թոյլ կ'ուտա՞ք որ ժամագիր ըլլայ անոր : »

Էլիզաբէթ անձկութեամբ մտիկ կ'ընէր : « Ապագային համար . . . նա ձեզի բան մը չ'ըսաւ ետքը . . . երբ պիտի առողջանայ : — Նա ինձ ըսաւ թէ Պետրոս հանգստի և զբօսանքի պէտք ունի , և թէ այս կերպով նա կարող պիտի ըլլայ իւր բոլոր ոյժը ինչպէս նաեւ իւր մտաւորական բոլոր զօրութիւնները նորէն գտնել :

Այս պարզ և կատարեալ պատասխանը խորին յուզմունք մը պատճառեց Էլիզաբէթին . շիտակ կոյնելու համար սեղանին կաթնեցաւ : Բընէ գէտ 'ի Էլիզաբէթ քայլ մ'ըրաւ , և բուռն զօրութեամբ ինքզինքը բռնեց : « Ժամը չորսին , անանկ չէ : » Էլիզաբէթ գլուխը ծռեց , և Բընէ թուաւ գնաց : Օրը տասն անգամ անցաւ դարձաւ տունին առջևէն , և կենալով կը նայէր հինգերորդ դասիկոնի պատուհանները , քանզի կ'երեւայ թէ իւր ճանբուն վրայ էր անոնց բնակութիւնը :

Երկու բժիշկները աճապարող մարդոյ պէս՝ եկան ճիշդ ժամուն հասան : Էլիզաբէթ կանխաւ խմացուցած էր Պետրոսին՝ անոնց զաւր կէս բերան, այնպիսի հանդարտ և գորովալիւր ձայնով մը : Ինչպէս որ բնականապէս կը խօսուի հիւանդներու հետ : Պետրոս թեթեւ ժպիտով մը աչերը գոցեց : « Բընէն է որ այսպէս կ'ուզէ : Թողունք որ ընէ , » ըսաւ Մարկոս . և Պետրոս քնացաւ :

Պետրոս տակաւին կը քնանար , երբ երեւելի բժիշկը սենեակէն ներս մտաւ , լուծեամբ հիւանդին գոգոյն դէմքը , և նիհար , փափուկ ու հիւանդութեան հակառակ ուշիմ կերպարանքը զննեց : Այս մը արթնցած աչերը բացաւ Պետրոս՝ և իր բժիշկը դիտեց : Այցելութիւնը սկսաւ մանրադնդին և կատարեալ կերպով . երիտասարդին թափանցող և ծանր նայուածքը յուզած էր բժիշկը : Երբ ամէն խնդիրներու վրայ խօսուեցաւ , մարմնոյն ամէն մասերը քննութեան տակ առնելով , դիտուն բժիշկը հիւանդը կնոջ մը պէս փաղաքշէլով՝ իւր ականջներուն վրայ տառկեցուց , ապա ծռուեցաւ դէպ 'ի անոր , « Գուն պիտի տարիս , և մեծնալով կատարեալ մարդ պիտի ըլլաս , » ըսաւ նա մեղմաձայն , և իսկոյն սենեակէն դուրս ելնելով՝ քանի մը վայրկեան իւր աշակերտին հետ խօսակցեցաւ , ապա անմիջապէս դէպ 'ի Էլիզաբէթին դարձաւ , որ պատուհանին քով անշարժ կեցած էր : « Պարոնք , ըսելով երիտասարդ բժիշկը ցոյց կ'ուտար , տրուելիք դարմանին վրայ մանրամասնօրէն պիտի խօսի ձեզի , որ շատ պարզ է , ես միայն այս կ'ըսեմ ձեզ , որ զան հանգիստ պահէք մինչև երեք ամիս , ապա ճանրորդութիւն մը թող ընէ , և մաքուր օդ շնչէ . բայց այնչափ ցուրտ տեղեր չ'երթայ , ինչու որ ձմեռը մօտենալու վրայ է , չ'ըլլայ որ դիրք մը ձեռք առնու , և երբ օդափոխութենէ վերադառնայ , եթէ ուղէ կրնայ նորէն ուսման պարտալիլ . եթէ այս կերպով չը կազդուրի , շատ պիտի զարմանամ : Ուրիշ բան պէտք չէ անոր , բայց միայն հանդիստ և լաւ կերակուր : » Մեկնեցաւ բժիշկը , իւր աշակերտին հետ ընկերանալով , այնչափ շուտով որ Էլիզաբէթ ժամանակ չ'ունեցաւ իւր շնորհա-

կալութիւնը յայտնել , և միանգամայն չը կրցաւ հարցնել երիտասարդ բժիշկին՝ թէ իրիկունը սովորութեան համաձայն նորէն պիտի գայ , խօսքը բերանը մնացած էր : Բժիշկը սանդուղէն վար իջած ատեն՝ կ'ըսէր , « Ես առաջին անգամն է որ կը տեսնեմ չը խօսող և չը լացող կին մը : »

Էլիզաբէթ թէպէտև չէր արտասուեր , բայց Աստուծոյ հետ կը խօսէր : Նա Պետրոսը նորէն քնացած գտաւ , ժպիտ մը իւր շրթանց վրայ՝ իւր տկարութեան հակառակ . բժիշկին խօսքերը իբրև անգին միջութարութիւն՝ անոր հոգւոյն մէջ թափանցած էին , և որովհետև ամէն հանգստութիւն հիւանդի մը քուն կը պատճառէ , Պետրոս գոցած էր աչերը և խաղաղութեամբ կը ննջէր : Իւր քոյրը եղբորը անկողնոյն ստորոտը նստած էր անոր պէս անշարժ , գլուխը իւր ձեռաց մէջ կռնցուցած փառք կ'ուտար Աստուծոյ : Սէզ աղքատութեան ամէն սովորական մտահոգութիւնները աներևութացած էին . քրոջը ունեցած փոքրիկ հարստութիւնը՝ եղբորը համար բժիշկին պահանջած եռամսեայ հանգստեան և զօրսանաց ապահովապէս կը բաւէր : Էլիզաբէթ մի միայն այս երեք ամիսը ձեռք ձգելու համար՝ պատրաստ էր իւր բոլոր կենաց մէջ աշխատիլ : Վայրկեան մը անգամ միտքէն չ'անցուց , թէ այս զոհողութիւնը հաւասարապէս կրնար ամէնուն վրայ ծանրանալ , և թէ արդարութիւն չէր իսկ , որ Պետրոսի փոքրիկ եկամուտը վճարէր այն ծախքերը , որոնց չէր կրնար բաւել իրեն դոյն եկամուտը : Բնազդմամբ Էլիզաբէթ միշտ ինքզինքը պատասխանատու կ'ըզար ամէնուն հանգստեան համար , այս պատճառաւ բնականապէս բեր իւր վրան կ'առնուր : Նա չէր գիտեր իսկ թէ՝ զոհողութիւն կ'ընէր , և իր անձը կը նուիրէր , ինչպէս մէկը իր զոյութեան համար՝ անհրաժեշտ եղող օդը կը ծծէ առանց զգալու :

Երբ Մարկոս ճաշի եկաւ , Բընէ Սիւրպախը իրեն հետ բերելով , զարմացմամբ ետ ետ քաշուեցաւ Էլիզաբէթը տեսնելով . « Առտուան դէմքը չ'ունիս , » պոռաց նա : — « Ո՛հ , բըժիշկը տեսայ , յէր բժիշկը , » և Էլիզաբէթ Բընէի դառնալով , պատմեց ինչ որ ըսած էր բժիշկը . իւր ձայնը փոքր ինչ կը դողդաղար :

Մարկոս նստեցուց իւր քոյրը : « Եւ այս ամէն բանին մէջ, ես դրաւ կը դնեմ, որ ճաշը պատրաստած ես . » ըսաւ նա քաղցր յանդիմանութեամբ մը : « Պէտք չէր զձեզ թողուլ որ անօթութենէ մեռնիք , Տիկին Ժիւբէն , բարի հիւանդապահ , թանէն զատ ուրիշ բան եփել չը գիտէր : » Ելիզաբէթ սեղանին ծածկոցը փակել լմնցնելէն ետքը կը խնդար : Հէնրի քրոջը վրայ վազեց և անոր ձեռքէն՝ սեղանին պնակները առնելով . « Իմ պաշտօնս է այս , » ըսաւ նա : Ելիզաբէթ վազեց փռուեցաւ աթոռի մը վրայ : Ինչ որ ընէք՝ պարապ է , երբէք իմ վրաս մեծ տիկնոջ մը ծուլութիւնը չը պիտի տեսնէք , » կ'ըսէր նա : « Ոչ , մեծ հոգի մ'ունիս դու , » կ'ըսէր իւրովի Բընէ :

Ճաշէն ետքն ալ իշխանութեան նոր ապացոյց մը տրուեցաւ իրեն : Ելիզաբէթ ստիպուեցաւ երթալ պառկիլ : « Կը կարծէք որ անկողնի մը մէջ քնանալու եկած ըլլամ հոս , » հարցուց Պ . Սիւրպախ ծանրութեամբ մը : Ելիզաբէթ կարմրեցաւ : « Չեմ գիտեր ինչու համար հոս եկաք , » պատասխանեց նա ձայնը ցածընելով , կարծես թէ խղճի խայթ մ'ունէր : « Ձեք գիտեր , կրկնեց Բընէ , Էհ լաւ , այս օրերս ձեզի պիտի իմացընեմ : » Եւ գնաց Պետրոսի անկողնոյն քով տեղաւորուեցաւ :

Երբէք այնչափ ճիշդ հիւանդապահ խնամակալ եղած չէր , և ոչ այնչափ հլու հիւանդ մը : Պետրոս աղէկ եղած առտեն՝ Բընէի ազդեցութեան դէմ դրած էր վրան հիւանդով հանդերձ , հիւանդութեանը մէջ ընտանեաց մնացեալ անդահանք , հիւանդութեանը մէջ ընտանեաց մնացեալ անդամաց պէս՝ ինքն ալ յաղթուեցաւ : Երբ նա կէս մը աչերը կը բանար , և կը տեսնէր երիտասարդ երկաթադործ վարպետին հանդարտ դէմքը , մտադիր աչերը , պարզ ճակատը . զոհուածութեան հաւաքանք մը հանելով՝ իւր անկողինը կը վերադառնար , հնազանդելով Բընէի մէկ ակնարկին , և կը քնանար իր փրկարարին : Մարկոս փորձ փորձեց գիշեր մը Պ . Սիւրպախին վերստին : Մարկոս փորձ փորձեց գիշեր մը Պ . Սիւրպախին տեղ կենալ , « որ խոշնէնքն պիտի հիւծի , » կ'ըսէր Ելիզաբէթ , ուրիշներուն ոյժը իրենին վրայ չը չափելով : Այս փորձը չը յաջողեցաւ , Պետրոս կ'ուզէր խօսակցիլ եղբօրը արթննալ չը յաջողեցաւ , Պետրոս կ'ուզէր խօսակցիլ եղբօրը արթննալ

ցած առտեն . Մարկոս կը քնանար , երբ Պետրոս ջուր կ'ուզէր : Բընէ նորէն իր առջի տեղը նստաւ , « ուրիշ կերպ չ'ունիք , » կ'ըսէր նա խնդալով : Ելիզաբէթ կը բողբոջէր : « Ուրիշ կերպ չ'ունիք , կը կրկնէր Բընէ , վասն զի ձեր կարծիքը ընդունելի չէ օրիորդ : » Հէնրի զարմացումէն աչերը կը բանար , քանզի քրոջը նկատմամբ՝ այսպիսի իշխանական ձև մը դործածուիլը տեսած չէր երբէք :

Պ . Սիւրպախ տակաւին գոհ չէր : Ամէն գիշեր հիւանդին սենեակը կ'անցընէր , բայց ցորեկը , Ելիզաբէթ իբրեւ դերիշխանուհի կը թագաւորէր հոն : Բընէ դործ ունէր կամ կը գտնէր , և իւր ներկայութեամբ ոչ զոք կը նեղէր : Ուստի այս համախումբ և միանգամայն առանձնակի կեանքէն տասն և հինգ օր վերջը՝ զարմացաւ Ելիզաբէթ , երբ տեսաւ որ Պ . Սիւրպախ Պետրոսին սենեակը կը մտնէր ցորեկ առտեն : Երիտասարդը ծուլեցաւ դէպ 'ի հիւանդին , որ հետզհետէ ոյժ կ'առնուր կը զուարթանար , և հետը վարուիլն ալ աւելի գիւրին կ'ըլլար . իւր անտարբեր բնավորութիւնը և բնական հանգաւորութիւնը՝ հզօրապէս իւր կ'ազդուրեցուն կ'օգնէին : « Տասն և հինգ օրուան մէջ կարող պիտի ըլլաս ճանբորդել , ըսաւ նա . և Մոնթրէօզ պիտի ուղևորիս : » Ժէնէվի լճին եզրը՝ ապահով անկիւն մ'ընտրել որոշած էին . օրերը կը կարճանային , հոկտեմբերի սկիզբն էր , պէտք էր ճանբորդութեան հոգը տանիլ : Պետրոս ժպտեցաւ : « Հիմայ ինչ ճանբորդութիւն ընեմ , առ առաւելն ես հիմայ կրնամ միայն իմ թանս ուտել , և մուցայ բոլոր լեռներուն անունը , թէն այս հոգ չէ , Ելիզաբէթին գործն է այն : » Բայց սակայն ուրախութենէն կը փայլէր իւր աչերը :

Ի ներքուստ Ելիզաբէթ Պետրոսէն աւելի՝ վախցած էր այն ճանբորդութենէն . Օրիորդը ոտք ելաւ , որպէս թէ Պ . Սիւրպախը առանձին իւր եղբօր քով թողլոյ համար , Բընէ անոր ետեէն սրահը դնաց :

« Անհանդիստ էք , հարցուց խստութեամբ : Անպատեհ բան է այս , » բայց Ելիզաբէթ իւր երկիւղը չէր ուրանար , « Պի-

տի չը վախճամ, երբ պէտքը ըլլայ մեկնիլ. » կ'ըսէր նա :

Էլիզաբէթ, — Բընէի ձայնը անպատում խաղաղատանաց կերպարանք կ'առնուր, — կը հաճի՞ք թոյլ տալ ինձ որ ձեզի ընկերանամ :

Սարսուեցաւ ծաղկահասակ օրիորդը, և երիտասարդին երեսը կը նայէր առանց բան մը հասկնալու :

« Կը հաճի՞ք իրաւունք տալ ինձ, որ միշտ ձեզ ընկերանամ, կը ինքեց Բընէ, որպէս զի Պետրոսի առողջանալու, Մարկոսը աշխատեցնելու, Հէնրիին մեծցընելու նկատմամբ ձեզ օգնեմ. կը հաճի՞ք իմ լծակեցս ըլլալ » :

Եւ երբ Էլիզաբէթ կը շինէր. « Առաջին անգամ՝ զձեզ տեսած օրէս 'ի վեր է, որ զձեզ սիրեցի, այն օրը՝ ուր այնչափ գէշ ընդունելութիւն ըրիք ինձ, » յաւելցուց Բընէ փոքր ինչ խէթով մը :

Էլիզաբէթ բնաւ չէր պատասխաներ, սովորաբար իւր այնչափ ազատ նայուածքը քողով մը ծածկուած էր, աչերը վար ծռած՝ կարծես թէ կը մտախոհէր : Ապա իսկոյն գէպ 'ի անոր նայելով, որ իրմէ ամենէն մեծ պարզեւ կը խնդրէր, որ արարած մը ուրիշ մէկ արարածի մը կարող է տալ. « Ձէի գիտեր որ ձեր վրայօք կը մտածէի ես, » ըսաւ օրիորդը պարզապէս : « Եւ ես, չէի գիտեր, որ մէկը կընայ այնչափ երջանիկ ըլլալ, » կը մըմաւար Պ. Սիրպախ :

ՓԼՈՒԽ ԻՊ .

ՄՐՅՈՒՄ ԵՒ ՅԱՂԹՈՒԹԻՒՆ

Երբ ժամէ 'ի վեր այսպէս կը խօսակցէին. թեև Մարկոս ներս մտած էր, Հէնրի երկու անգամ սրահին մէջէն անցած էր, Պետրոս հիւանդասլահ կինը կոչած էր, բայց այս ամէն

ընդհատութեան հակառակ՝ խօսակցութիւնը կը շարունակուէր : Բընէ կը պատմէր իւր բոլոր կեանքը այնպիսի սրտի զեղումով մը, որ ինքը անգամ կը զարմանար. « Հիմայ ըսաւ նա ոտք ելնելով, երբ դուք վերադառնաք Պետրոսին քով, պէտք է որ ես գրեմ մօրս, իմացընելու համար անոր իմ ուրախալի լուրս : » Էլիզաբէթ զարմացմամբ անոր նայեցաւ. « Խօսեցած չէիք ձեր մօրը » հարցուց նա : « Ձեզի խօսեցէն յառաջ. » Բընէի ձայնը յանդիմանութիւն կը ցոյցնէր : Էլիզաբէթ գլուխը շարժեց. « Մօրեղբայրս դո՛հ պիտի չ'ըլլայ, ըսաւ նա կէս ձայնով, վասն զի նա չէր սիրէր հայրս : »

Սարսուալու կարգը Բընէի եկաւ : Հասարակօրէն բարեսիրտ և հեղահամբոյր էր Պ. Տըլահէ, բայց դառն յիշատակ մը պահած էր այն մարդուն նկատմամբ, որ զինքը իւր քրոջմէն անջատած էր, և զնա երջանկացուցած չէր. և միանգամայն իւր զաւակները կործանելով ամէն բան լնացուցած էր : Տիկին Տըլահէ ամէն պարագայի մէջ իւր ամուսնոյն արձագանքն էր : Բընէ վայրկեան մը մտածեց :

« Փոխանակ նամակ գրելու՝ ես հիմայ ֆօրժ կ'երթամ, ըսաւ նա, երբ հոն ներկայ ըլլամ, ոչ ոք իմ երջանկութեան գէմ պիտի հակառակի : Եւ դուք ինձի յարմար առիթ պիտի տաք Պետրոսը ինամել, ըսաւ Էլիզաբէթ խնդալով : Ես պիտի վերադառնամ զան խնամելու մասին՝ ձեզ օգնելու : » Գիշերուան շոգեկառքով մեկնեցաւ Բընէ : Ինչ ատեն նա շոգեկառքին թեւերովը կը թռչէր, Էլիզաբէթ Պետրոսին քով դնաց և տեսաւ որ նա կը ննջէր, հիւանդը հսկելու միջոցին կը մտախոհէր, կ'աղթէր և իւր որոշումը կ'ընէր : Բընէ տակաւին չէր ճանչնար իւր սիրած կնոջ անյողդողդ կամքը :

Պ. Տըլահէ նոր իջած էր գրասենեկը, և սկսեւ էր նամակներուն ծրարը բանալ, ինչ ատեն դուռը բացուեցաւ. Բընէ երեցաւ սեմին վրայ : « Ո՛հ դու Էս, զաւակս, ըսաւ երկաթագործ ծերունի վարպետը ուրախալի ձայնով մը. լաւ, շատ լաւ, հիմայ նորէն գործերնուս մէջ կարգ կանոն պիտի մտնէ : Ինչո՞ւ նամակ չը գրեցիր, ինչպէս եկար կայարանէն, քու վրա-

վիճակին վրայ ամբաստանութիւններ կ'ընէր տիկին Տըլահէ . մի և նոյն ժամանակ ցաւ կը յայտնէր , օրիորդ Լիւսէի վրայ , ցաւ՝ զոր Բընէ չէր կրնար հասկնալ կ'ըսէր . վասն զի երբեք նա 'ի մօտուստ գիտած չէր ծաղկահասակ օրիորդը , Պ Տըլահէ յաջողեցաւ վերջապէս խօսքով մը և ակնարկով մը լռեցընել իւր կինը : « Եթէ գուք զո՛հ էք , ըսաւ տիկին Տըլահէ առանց գովամակութեան , պէտք է որ ես ալ զո՛հ ըլլամ : » Բընէ փաթ-
թուեցաւ մօրը և ժամանակ չը թողուց որ ուրիշ բան ըսէ : « Ա՛սպահովցընեմ զձեզ , որ պիտի սիրէք զնա , » կը կրկնէր որդին անյողդողդ վշտահոլութեամբ մը : Իւր մայրը իսկոյն յու-
զուեցաւ , վասն զի Բընէէն զատ ուրիշ զաւակ չ'ունէր : « Գու-
միշտ ինչ որ ուզած ես գիտնալով ուզած ես . ըսաւ մայրը , փոխադարձաբար զնա զրկելով : Պզտիկութեանդ ատեն , երբ վարդագոյն շաքարեղէն մը կ'ուզէիր , եթէ անոր նման շաքա-
րեղէն մը տային քեզ՝ և ճերմակ ըլլար , կը պոռայիր , և կ'ըս-
տիպուէին վարդագոյն մը ևս տալ քեզ : »

— Այս անգամ նոյն տեսակ բաներ չեմ խնդրեր , ըսաւ Բընէ ժպտելով , դժուարին պիտի ըլլար օրիորդ տը Պանվիլի նմանը դտնել , սպիտակ ըլլայ կամ վարդագոյն : » Բընէի սիրտը սփոփած էր , ըստ որում իւր մայրը շատ կը սիրէր , և Պ . Տըլահէն երախտագիտութեամբ կը յարդէր , կը փափաքէր հե-
տեաբար՝ որ իւր ամուսնութեան մասին՝ իրենց անկեղծ հաւա-
նութիւնը տան . « Երեք ամիս չը պիտի տեսէ և անոնք այն-
չափ պիտի սիրեն Էլիզաբէթը՝ որ պիտի չը կարենան բնա-
անորմէ բաժնուիլ . » այսպէս կը մտածէր Բընէ իւրովի :

Մեծ եղաւ ծնողաց զարմանքը , երբ իմացան որ Պ . Սիւր-
պախ նորէն կը պատրաստուի մեկնիլ : Արդէն Պ . Տըլահէ իւր
հողթափները հագած՝ յունական դգակը գլուխը դրած՝ կրա-
կարանին քով իւր թիկնաթուին վը այ նստած էր ծանր բեռէ
ազատուած մարդու մը պէս : « Պ . Սիւրպախ եկաւ , » կ'ըսէր
նա երկրորդական վարսետներուն , որոնք այլ և այլ գործոց
համար կ'ուղային խորհուրդ կը հարցընէին իրեն : Բայց Բընէ
յառաջ կը բերէր ըսելով , « Էլիզաբէթի հետ մեր առաջին խօ-

սակցութենէ քանի մը ժամ ետքը մեկնեցայ , ուստի կը պար-
տաւորիմ երթալ և ձեր հաճութիւնը յայտնել : » Իսկ Բընէի
մայրը հետաքրքրութեամբ կը հարցունէր . « Ուրեմն չե՞ս զի-
տեր երբ պիտի ամուսնանաս : » Արդէն տիկին Տըլահէ
խելքը միտքը հարսանեկան պատրաստութեանց վրայ կը շրջէր :

Բընէ սկսաւ խնդալով ըսել , « Որչափ որ կրնամ շուտ : »
— Հապա իւր եղբարքը ինչ պիտի ըլլան , երբ դուն հոս
դաս : » Պ . Սիւրպախ ոչ ևս կը խնդար : « Ամէն տեղ՝
ուր Էլիզաբէթ յարկ մը պիտի ունենայ , իւր եղբարքն ալ
իրենցը պիտի ունենան : — Խոստայա՞ր այդ բանը : » Պ . Տըլահէ
փոքր ինչ անհանդիստ կը թուէր : Բընէ ոտք ելաւ : « Անոնք
ինձմէ այսպիսի բան մը չ'ուզեցին , եթէ գուք տեսնէիք Էլի-
զաբէթը իւր եղբարց հետ , պիտի չը մտածէիք զանոնք իրարմէ
բաժնել : Ես զործարանները կ'երթամ , կ'ուզեմ ինձի հետ
հարկ իմ : » Բայց Պ . Տըլահէ իւր թիկնաթուին մէջ տեղա-
ւորուելով , « Գու մեկնե՞լդ ետքը՝ ես շատ ատեն պիտի ունե-
նամ հոն երթալու , ըսաւ նա , իմ հանդիստ ժամանակս՝ որ
երկար պիտի չը տեսէ : Թող որ վայելեմ : » Երկու ձեր ծնողք
զարմանալէ և գովամակելէ վերջը՝ նորէն գտան իրենց խաղա-
ղութիւնը և զուարթութիւնը , կարդաբարութիւններ ընելով
Բընէի , իւր կնոջ , « բոլոր եղբարց պարզին նկատմամբ , »
անտառին բերանը դանուած այն փոքրիկ և սիրուն տունը՝ որ
Պ . Տըլահէ նոր շինել տուած էր : « Ես կը կարծէի միշտ
թէ օրիորդ Լիւսէի համար սահմանուած էր այդ տունը , »
կը կրկնէր մերթ տիկին Տըլահէ : « Ի՛նչ ինչ կ'ըլլայ ,
օրիորդ տը Պանվիլի համար սահմանուած է եղեր . ընտրե-
լու իրաւունքը Բընէինն էր միշտ , » կը պատասխանէր իւր
ամուսինը : Այնուհետեւ այր և կին սկսան հեղձեալ
ամէն սենեակները զարդարելու մեծ խնդրոյն ձեռնամուխ ըլլալ :
Չկայ բան մը , որ զգացուած գովամակութիւն մը այնչափ մեղ-
մայրնելու կարող ըլլայ , որչափ ուրիշներու հաճոյք պատճառե-
լու փափաքը :

Բընէ մի միայն քառասուն ութ ժամ էր որ իր իր սիրտը բա-

ցած էր, և այդ քառասուն ութ ժամէն ՚ի վեր միայն խղուած էր յանկարծ այն քողը՝ որ կը ծածկէր Էլիզաբէթի աչքերէն իւր հոգւոյն մէջ պահուած զգացումը, և արդէն այնպէս կը թուէր իրեն՝ թէ Պ. Սիւրպախ իւր կենաց համար անհրաժեշտ էր: Էլիզաբէթ իւր եղբարց բան մը յայտնած չէր, Մարկոս կրնար կասկածներ ունենալ, բայց Բընէի անակնկալ բաժանումը վեր ՚ի վայր շրջեց իւր կարծիքները: « Գոյրս կրնայ մերժած ըլլալ զան, » կը խորհէր Մարկոս բարկութեամբ, բայց չէր համարձակեր այս մասին հարցում մ'ընել: Էլիզաբէթ ըսած չէր որ Պ. Սիւրպախ շուտ պիտի վերադառնայ:

Բընէ երեք օրէ ետքը հոն հասաւ, Էլիզաբէթի կարծեաց համեմատ. ոչ ոք կ'սպասէր նմա, իսկ ինքը Բընէի մեկնած վայրկեանէն ՚ի վեր կ'սպասէր շարունակ, և անոր բերած յաջող լուրերը ցոլացան շուտով իր պարկեշտ գէմքին վրայ, որ եկած ժամանակը՝ փոքրիկ սրահին պատուհաններէն մէկուն ասպակիին կ'ընծայէր զոտած էր զնա: « Հիմայ ուրիշ բան չը մտար մեզ, բայց միայն աճապարեւ, ըսաւ Բընէ իւր պատմութիւնը վերջացընելով. և իւր երկու ձեռաց մէջ բռնած էր նշանածին ձեռքերը. Պետրոս քիչ ատենէն ճանբորդելու կառող պիտի ըլլայ. և մենք հարսանեկան ճանբորդութիւնը Զուիցեր պիտի ընենք: »

— Բընէ, » Էլիզաբէթի ձայնը փոքր ինչ կը նուազէր, « Բընէ, չը պիտի ամուսնանամ, մինչև որ իմ պարտքս ամբողջօրէն չը կատարեմ. և երբ եղբարքս ինձմէ ոչ ևս պէտք ունենան իրենց յարմար վիճակ մը կազմելով: »

— Նաև Հէնրիին. » Պ. Սիւրպախ գործը կատակի կը տանէր, բայց մտաւորաբար փայլակ մը անոր սրտին մէջէն կ'անցնէր. Էլիզաբէթ չէր խնդար:

« Հէնրիին կ'ըսէք, չեմ գիտեր... շատ դեռահաս է... դույ՛ց կրնանք մեր երկուքնուս քով զան մեծցընել... Ֆորժի մէջ. » Էլիզաբէթ սաստիկ կը կարմրէր այսպէս խօսելու ատեն, բայց Մարկոսը և Պետրոսը չը պիտի թողում, մինչև որ մէկը

Սէն-Սիր և միւսը բաղմարուեստեան դպրոցը չը մտնէ. երանի թէ Աստուած այս շնորհքը ընէ մեզ, » յաւելցուց օրիորդը կիսաձայն:

« Եւ որչափ ժամանակ պէտք է այս ամէնուն համար. » հարցուց Բընէ, որ ոտք ելած էր և որու նայուածքը զսպուած բարկութիւն մը կը յայտնէր: Այս երկու զգուշաւոր և սեղ բնութիւնները, այս երկու հզօր կազմութիւնները, յայտնի պայքար մը սկսելու կէտին մէջն էին. Էլիզաբէթ, իր բոլոր արիասրտութեամբ հանդերձ՝ ողբալի նայուած մը նետեց իր նշանածին վրայ: « Որ ժամանակ որ Աստուած ուզէ, » ըսաւ օրիորդը քաղցրութեամբ:

Բընէ լռեց, այն խօսքերը՝ որ իւր շրթանց վրայ կ'ուղային, անվայել էին թէ իրեն և թէ Էլիզաբէթի, զայս զգալով՝ բռն ճիգով մը կը զսպէր իւր բարկութիւնը: « Հապս ես, » հարցուց նա վերջապէս:

— Սպասենք և յուսանք, ըսաւ Էլիզաբէթ: Մինչև հիմայ ես անյոյս սպասեցի: »

Այս քանի մը խօսքերը Բընէի աչաց առջև բերին որբոց բոլորովին անօգնական մնալը, և այն պարտաւորութիւնը՝ զոր Աստուած Էլիզաբէթի վրայ դրած էր, իրաւունք ունէր նա մինչև վերջը կատարելու զայն: Բընէ սկսաւ սենեակին լայնութեամբ և երկայնութեամբ ձեմել: « Կը քնանայ Պետրոս. » ըսելով Էլիզաբէթ ձեռքը թեթեւ կերպով մը Բընէի թեկն վրայ դրաւ, Բընէ կանգ առաւ և նստաւ, առանց խօսելու, և գլուխը ձեռքերուն մէջ: Էլիզաբէթ նորէն սկսաւ խօսիլ. « Իմ պարտքս է, Բընէ՛ դուն պիտի չ'ուզէիր, որ ես իմ պարտքս զանց ընելով՝ սկիզբ ընեմ մեր նոր կեանքը: Անոնք զիս միայն ունին: »

— Հապա ես, պոռայ Պ. Սիւրպախ, որ կարծես թէ միավանկ բաւերէ զատ ուրիշ բան չէր կրնար խօսիլ:

— Դու ինձի պիտի օգնես իմ պարտքս կատարելու մասին: » Բընէ ցատկելով մ'ուտք ելաւ: « Շարունակ պարտաւորութիւն, պոռայ նա, ինչ պարտք կ'ստիպէ զքեզ հոս կենալ

մինչև վերջը չը բաւէ , քանի որ Կարելի եղածին չափ նուազ պիտի երկարաձգես այդ ժամանակը այնպէս չէ :

— Ար խոստանամ այդ բանը » ըսաւ Էլիզաբէթ , և իւր նշանածը աւա ապահովութենէն դո՛հ եղաւ : « Նա զիս օր մը պիտի սիրէ , » կը խորհէր Բընէ ինքնովին : Բայց ոչ ոք զիտէր թէ Էլիզաբէթի սրտին մէջ այնպիսի սաստիկ խանդաղատանք մը ծածկուած էր , զոր չէր համարձակէր նոյն իսկ ինքզինքին խոստովանիլ :

ՊԼԱՌԻՆԻ ԻՆՆ .

ՊՈՐՇԻՆ ԼՐՈՒՄԸ

Երկու ամիսէն աւելի էր , որ Պետրոս և Էլիզաբէթ ՚ի Մօնթրէ հաստատուած էին , թոշակաւորներ ընդունող հանգիստ տան մը՝ կարգէ գուրս մաքուր երկու փոքրիկ սենեակներ՝ յառաջագոյն Բընէ Սիւրպալիսի հրամանաւ պատրաստուած էին . թէև նա իւր երջանիկ ամուսնութեան երկարաձգմանը հաւանութիւն տուած էր , բայց միանգամայն Էլիզաբէթի վրայ հոգատարութիւն ընելը զանց ըրած չէր : « Ձեմ վստահիր քու վրայ , կը դէր Բընէ իւր գործարանները վերադառնալէն վերջը . Մարկոս ինծի յայտնեց որ քու խնայութեան համար ձեռք առած միջոցներդ ամէն բանէ ետ կենալու վրայ կը կայանայ , այս պատճառաւ է որ քու կարողութեանցդ վրայ կը հսկեմ , կը վախճամ որ քու զաղափարներդ կէտ առ կէտ իմ Պետրոս բարեկամիս վրայ ՚ի դործ դնես , քանի որ նա առանձին քու քովդ է : Ըստ որում Ս . Յակոբի փողոցին սիրուն և փոքրիկ բնակարանը յաջողեցանք ուրիշի վարձու տալ մինչև պայմանաժամին լրանալը , ուստի ոչ ևս երկու տան վարձուց վրայ հոգ ունիս , և կրնաս լիճը զիտելով և Պետրոսին սիրտը շահելով ժամանակդ անցունել : »

Էլիզաբէթ նամակը ծալլած ժամանակը կը ժպտէր . յիշաւ , նա շահած կամ շահելու վրայ էր իր եղբոր քիչ մը կարծր սիրտը սիրոյ մասին , որու համար Էլիզաբէթ մինչև ցայն վայր լաւ ապահովուած չէր զգար ինքզինքը : Պետրոս « ամէն կիներէ աւելի » Էլիզաբէթի վրայ համարում ունէր , ինչպէս կ'ըսէր երբեմն վեհանախութեամբ : Մարկոսէն և Հէնրիէն աւելի լաւ կը ճանչնար այն անձնանուիրութիւնները՝ զորս Էլիզաբէթ իրենց համար ըրած էր . վասն զի կ'զգար թէ ինքը առանց քրոջ օգնութեան անկարող պիտի ըլլար զանոնք առանձին կատարել , բայց ասով հանդերձ ճշմարտապէս չէր սիրեր իր քոյրը , որովհետև ինքզինքէն զատ ոչ զոք կը սիրէր : Հիւանդութիւնը , տկարութիւնը և անկախ վիճակը սորվեցուցած էին իրեն՝ որ ուրիշներու պէտք ունի , մանաւանդ Էլիզաբէթ . քանզի միշտ ուրիշի հետ հաղորդակցութիւն ընելու տրամադիր չ'ըլլալով՝ մի միայն Էլիզաբէթի ներկայութեան և խնամոց կը տեսնար : Բարիկ կեցած ատեննին կը հասկնար Էլիզաբէթ առանց իր եղբոր բան մ'ըսելու , թէ նա միայն իր սիրոյն համար կ'ընդունէր Բընէի կամ Մարկոսի ծառայութիւնները իւր հիւանդութեան մէջ : Մօնթրէի մէջ կատարելապէս երջանիկ էր Պետրոս , չէ թէ հօն տեղի սքանչելի զեղեցկութիւնները զգալուն , զորս բնութիւնը կը սփռէր իւր աչերուն առջև , որոնցմէ հրապուրեալ Էլիզաբէթ երկար ժամեր կ'անցունէր դաշտերը և բլուրները նկատելով : Այլ որովհետև Պետրոս կ'զգար թէ ամէն օր իւր ոյժը կ'աւելնար , շաքարէ շաքար աւելի երկար շրջագայութիւններ կ'ընէր , մի և նոյն ատեն լուութեամբ իւր յիշողութեան տակաւ առ տակաւ վերադարձը , և խոնջեցած խելքին հետզհետէ զարգացումը ստուգելով : Սաստիկ ցուրտ չեղած ատեն՝ դէպքի լեռները կը վազէր , կամ լճին մէջ զբօսնելով կը թիափալէր : Երբեմն իր ժրութեան համար ըրած պտոյտներուն բռնութեամբ ընկեր կ'առնուր Էլիզաբէթը , և զան առանձին թողուցած ատեն՝ անանկ ուրախ դէմքով կը վերադառնար , և անանկ զուարթութեամբ կը խօսակցէր , որ Էլիզաբէթ սրտովին կ'օրհնէր զԱստուած :

ղարդարուած չէր , բայց հասարակ իմացականութիւն մը բաւական էր իւր ձեռնարկած աշխատութեան : « Յաջողութեան մասին գրեթէ ապահով ենք , եթէ չը խռովի քննիչներու առջև , կը դրէր Էլիզաբէթ առ ընէ , այլ հաստատապէս կը յուսամ թէ Պետրոս քննութեան մէջ յաղթանակը պիտի տանի . ուրախութիւն մ'է անոր հետ և անոր համար աշխատիլը : »

Ժամանակը հասած էր , որ այս ցնծութիւնը իւր վախճանին մօտենար : Երբ ընէ Սիւրպախ Բարիզ հասաւ երկու եղբարց քննութեան ներկայ գտնուելու համար . արմացաւ զարմացաւ տեսնելով Էլիզաբէթի տառապեալ կերպարանքը , նիհարութիւնը և դռնաւ գէմքը : « Երբ դուն Սէն-Սիւր և բազմաբնակեցեալ գարոցը ընդունուիս , այսինքն երբ ամուսնանաս , հիւանդ պիտի իյնաս պառկես , » ըսաւ նա յանդիմանական կերպով մը : Էլիզաբէթ սկսաւ խնդալ , և խոստովանեցաւ ըսելով . « Միայն քիչ մը յոյնած եմ : » Ընտանեկան հօգը , ձեռագործը , և երեք ելբարց գասերուն կրկնութեան պաշտօնը , քննութեանց կրկնակի պատրաստութեան մը տաղահալը , յիշաւ Էլիզաբէթի ուժամարտի ըրած էին : Ընէր բոլորովին նեղացաւ , երբ իմացաւ թէ սպասուհի մ'ալ չ'ունի :

« Միայն վարձուոր կ'ին մը առտու կ'ուզայ առտնին ծառայութեան համար , ըսաւ Հէնրին , և որովհետեւ Էլիզաբէթի պէս տան տիկին չէ , և արդէն երկու անգամ փոխելու պարտաւորեցանք (պարագայ մը որ ձանձրոյթ կ'ուտայ Էլիզաբէթի) անոր համար ամէն բան ինքը կ'ընէ : »

— Ահաասիկ հիմայ հասկցայ պատճառը , թէ ինչու իմ հարցմանցս չէր պատասխաներ նա , » ըսաւ Սիւրպախ , և մի և նոյն իրիկուն գրեց իւր մօրը , որ իրեն Շամբանեացի կ'ին մը զրկէ : « Անտառին տան համար պիտի կրթես զան , » ըսաւ Էլիզաբէթի : « Նա կը նեղանար ընէի դեմ որ առանց իրեն հետ խորհրդակցելու այսպիսի տնօրինութիւն մ'ըրած էր : Ասիկայ միջոց մ'էր օրիորդ տը Պանվիլի բերանը զոցելու , որ միշտ երջանկութիւնը իբրեւ երազ մը կ'ընդունարէր ապազգային մէջ , և որու վրայ չէր համարձակեր վստահիլ : »

Եղբայրասիրական գործը քիչ ատենէն պիտի լրանար , ութ օրէ 'ի վեր քննութիւնները վերջացած , և երկու եղբարց ընդունելի հրատարակուած էին . այս բանս ընէ կը հաստատէր քննիչէ մ'իմացած ըլլալը , թէ Պետրոս քննութիւնը փաստօր կերպով անցուցած էր . որու անձկանօք կ'սպասէին : Էնէ Էլիզաբէթ տակաւին առանձին մնար , պիտի կըէր երկար ժամանակ իր մտաւոր ծիւղիկները , բայց Պ Սիւրպախ ամէն տեղ հաղորդակցութիւն ունէր , և իւր բոլոր բարեկամները սաք հանած էր արդիւնքը հասկնալու համար :

Էլիզաբէթ պատուհանին քով կ'աշխատէր , ասեղին կանոնաւոր և միօրինակ շարժմամբ՝ իր սրանեղութիւնը հանգարտեցընել ջանալով : Ոտքի վրայ կայնած , աչերը իւր գործին յառած , կ'ուզէր օրուան վերջալոյսէն օգուտ քաղել , լմնցնելու համար բազմութիւ շարժմանէ 'ի վեր՝ մտաւոր աշխատութեանց պատճառաւ իւր կողովին մէջ կարկտելու համար դիմում ձեռնակելէն ներքէ : Էլիզաբէթ ատեն ատեն ակնարկ մը կը նետէր պատուհանէն դէպ 'ի փողոց , քանզի միշտ կ'սպասէր : Նա յանկարծ ընդունարեց ընէն , որ արագընթաց կը վազէր առանց իւր աչերը՝ ըստ սովորականին վերին դասիկներ վերցընելու , ներս մտաւ և շուտով փոխ վեր ելաւ : Էլիզաբէթ դուռը բացաւ , երբ ընէ ձեռքը զանգակին վրայ կը դնէր :

« Ընդունուեցան , » պոռայ ընէ :

— Երկո՞քն ալ :

— Երկուքն ալ , բայց յայտնի չէ տակաւին որ կարդին մէջ . * ընէ նորէն գոցեց դուռը , եթէ իր թեւով չ'օգնէր Էլիզաբէթի՝ նա չը պիտի կրնար սրահը իւր աթոռին վերադառնալ : Մինակ դռնուած միջոցին տեսած էր նա ընէի հասնիլը , և լուրթեամբ դուռն ելած էր անոր համար դուռը բանալու . Պ . Սիւրպախի բերած ուրախակի լուրը իւր եղբարց հաղորդած ատեն՝ ձայնը կը դողդղար , ինչ ատեն անոնք անհագութեամբ կը կարդային : Ընէ սպասած էր որ Էլիզաբէթ միայն կարող ըլլայ անձամբ աւետելու , անոր թողլով այդ լուրը իմացընելու ամբողջ հաճութիւնը :

* Դպրոցի քննութեանց համար՝ իրենց Կրթական պարտաւորութիւնն արդէն եղբայրներուն մէջ : —

« Գեղ կը պարտաւորինք այս երջանկութիւնը , պոռաղ Մարկոս . ես մանաւանդ , » յաւելցուց , անմիջապէս այնպիսի գորովալի ճանաչողութեամբ , որ զինքը շրջապատողներուն սիրելի կ'ըլլար : Պետրոսի աչերն ալ նոյն խօսքերը կը կրկնէին :

Աստուած օգնած էր Էլիզաբէթի իր վրայ դրած պարտաւորութիւնը 'ի կատար հանելու համար :

ՓԼԱՌԻՆ ԻԶ.

ՓԵՍԱՅԵՆ [ՊԱՐԳՆԻՐ]

Էլիզաբէթի իր եղբարց նկատմամբ ունեցած պարփքը լրացած էր . Բընէ Սիւրպաիսի կարգը եկած էր . Էլիզաբէթ այսպէս ըլլալը ճանչցաւ , « Մարկոսի և Պետրոսի գպրոց մանուկն ետքը , » կ'ըսէր նա : — Անոնց գպրոց մտնելէն յառաջ , կը պնդէր Բընէ , չի՞ս ուզեր որ անոնք ձեր ամուսնութեան կը պնդէր Բընէ , չի՞ս ուզեր որ անոնք ձեր ամուսնութեան ներկայ գտնուին : » Էլիզաբէթ զիջաւ : Արձակուրդը՝ լրանանքէն ութ օր յառաջ , Բընէի Պ . Տըլաճէի տեղ՝ Ֆորժէն Բարիզ դալէն մէկ տարի վերջը . այն միջոցին՝ որ իր եղբարքը իրենց նոր կեանքը պիտի սկսէին : Էլիզաբէթ հրապարակաւ արատասանեց իւր հանգիստաւոր ուխտը՝ զոր այն օրէն 'ի վեր իւր սրտին մէջ ընդունած էր , երբ ըսած էր Բընէի . « Ձէի գիտեր որ զձեզ կը սիրէի : »

Մարկոս եկեղեցիին մէջ իւր քոյրը կը գիտէր , որ ծանր և հանդարտ կերպարանք մ'ունէր երկայն քողին տակը : « Դիտած չէի թէ Էլիզաբէթ այսչափ գեղեցիկ եղած ըլլայ , » փրս-

փառց նա Պետրոսի ականջին :

— Իւր հոգին է , որ իւր դէմքին վրայ կը ճառագայթէ , » ըսաւ պարզութեամբ բաղմարուեստեանը , իբր թէ մաթեմաթիքի ճշմարտութիւն մը կը խօսէր :

« Վերջապէս հիմայ ապահով եմ վրաս , » ըսաւ Բընէ ցած ձայնով , յաղթանակաւ իւր կլինը սրբատունէն դուրս հանելով :

— Տասն ամիսէ 'ի վեր միթէ ապահով չէիր վրաս , ըսաւ նա , ես քու վրադ ապահով էի : »

Ամուսնութիւնը առանց աղմուկի կատարուած էր . Պ . Տըլաճէ յօգացաւորութիւն ունենալուն համար չէր կրցած Բարիզ երթալ , նոյնպէս Տիկին Տըլաճէ իւր ամուսնը մինակ չը թողլոյ համար , իւր որդւոյն ամուսնութեան ներկայ գտնուած չէր : Բընէ թէ հայրը և թէ մայրը ձգած էր՝ որ իրենց վերադարձի պատրաստութեամբ զբաղին , որոնց չուն տեղի պիտի ունենար երկու եղբարց գպրոց մտնելու հետեւալ օրը :

« Մինչև այն ժամանակ ինչ պիտի ընէք , հարցուցած էր տիկին Տըլաճէ , երբ իւր որդին դեռ Ֆորժէն մեկնած չէր :

— Ս . Յակոբոյ փողոցին փոքր տան մէջ 'ի միասին պիտի ապրինք , Բլաիս սպասուհին միայն ունենալով հետերնին և երբ իր մայրը կ'աղալակէր այս բանին դէմ , Պ . Սիւրպաիս կրկնեց ժպտելով , « Աինս յաւիտեան իր կեանքը 'ի միասին անցունելու համար հոս գալէն յառաջ , կ'ուզեմ քանի մը օր 'ի միասին անցունել այն կեանքը՝ զոր այնչափ քաջասիրտութեամբ չորս տարիի չափ տարաւ : »

Էլիզաբէթ պիտի խնդար թէ իմանալ որ Բընէ իւր հին կենացոյ մասնակցի ըլլալ կը մտածէր : Հինգերորդ գատիկոնի փոքրիկ բնակարանին մէջ՝ ոչ ևս ղեանախնձորները , ածուխի կտորները և ճրագի մոմերը նկատողութեան կ'առնուէր : Պ . Սիւրպաիս արդէն յայտնած էր , իւր կնոջ հետ փող մ'անգամ պիտի չ'ընդունէր : « Ամեն բանի մէջ չափաւորութիւն դամ պիտի չ'ընդունէր : » Ամեն բանի մէջ չափաւորութիւն պէտք է ըսած էր նա խնդալով , դանձ մը գտայ ես , անիկա ետքէն Բընէ չեմ ուզեր : » Աստի Էլիզաբէթի փոքրիկ

Հունիս , ըսաւ Բրնէ բռնած ձեռքը պաղնելով . ես կը հաստատեմ գարձեալ թէ անարդիւնք դրամագլուխ մ'է այն :

— Եւ ամէն ինչ որ կ'ուղէիր ինծի տալ , խիստ մեծ շահ մը պիտի բերէր :

— Ես չէի տուողը , այլ մայրսէր , պատասխանեց Բրնէ , ես ընելիք պարգևիս վրայ մտածած եմ , » և առանց իւր կարծիքը բացատրելու , վերադարձաւ իւր փոխադրութեան գործոյն :

Մեկնած էին 'ի ֆորժ , առանց Էլիզաբէթ կարող ըլլալու բան մ'իմանալ իւր կարասեաց ինչ ըլլալուն վրայ : « Երբ ծախուի , պիտի գիտնանք զայն , » կը պատասխանէր միշտ Պ . Սիւրպախ . և իւր կինը սովորաբար զան իւր գործոց մէջ ճիշդ և նոյն իսկ մանրակրկիտ ըլլալը կը տեսնէր , կը զարմանար սակաւ ինչ այն վստահութեան վրայ , զոր նա կը ցուցնէր վաճառման գրասենեակի պաշտօնատարներուն : Անտառի տունը պիտի չը կրնար ասիլ աւելի մէկ կտոր իսկ կարասի առնուլ :

Պ , և տիկին Տըլաչէ սկսած էին իրենց հարսը չափազանց սիրել : « Ճանրորդութիւն մը պիտի ընեմ , ըսաւ առտու մը Պ . Սիւրպախ , կ'ուղիմ ինծի հետ զալ :

— Անշուշտ , » ծանրաբարոյ Էլիզաբէթ , որ յանկարծապէս զուարճութեանց քիչ ընտելացած էր , և ներկայիս մէջ ունեցած համեմատական դատարկութեան վրայ կը զարմանար , և երբեմն կը ձանձրանար . և իւր ամուսնոյն ընկերակցութեամբ ընելիք հաճութեան վրայ խորհելով կը կարմրէր , և օր ըստ օրէ անոր սէրը կ'աւելնար Բրնէի վրայ :

« Ուր պիտի երթանք , երբ պիտի մեկնինք , » կ'ըսէր : — Նահանգին միւս ծայրը պիտի երթանք , վաղը պիտի մեկնինք : Հետո՞ փոքր սնտուկ մ'առ , կարելի է շաբաթ մը չը գանք :

— Հապա չէնք ին :

— Հենքին իր գլուխը կը ճարէ . » Ասիլ աւելի բան մը չըսաւ . Էլիզաբէթ հնազանդիւ սորվելու մասին՝ քիչ մը ներգլութիւն կը կրէր . բայց մինչև ցայն վայր վստահութիւն սոր-

վելու մասին չէր սպասած , ուստի և ուրախ զուարթ պատրաստուեցաւ :

Արդէն անոնք քանի մը ժամէ 'ի վեր ճանրայ ելած էին երկաթուղեաց քառուղիներուն վրայ , և կառախումբը շուտ չէր քալեր : Բրնէ անհամբերութիւն կը ցուցնէր : Աերջապէս փոքր կայարանի մը առջև կեցան : Էլիզաբէթ գլուխը դռնակէն դուրս հանեց . « Լարսին է այս , » պոռայ նա :

— Այո , Լարսին է :

Պ . Սիւրպախ անտարբեր դէմք մ'ունէր , բայց կը ծոռէր գոնակը բանալու , և « Ի՞նչա՞նք հոս , » կ'ըսէր :

— Այո :

— Բայց այն կայարանն է այս՝ ուր Թրէյլ երթալու համար կանդ կ'առնէինք , այս բանս արդէն չեղ ըսած էի : այնպէս չէ :

— Այո :

Բրնէ խիստ կարճ կը խօսէր , իւր կինը լռեց : Փոքր կառքի մէջ նստան , կառապանը երբեք չը հարցոյց ուր երթալին , և մեկնեցան :

Էլիզաբէթ չէր խօսեր , կառքին մէջէն դէպ 'ի դուրս ծոռելով՝ կը նկատէր այն երկիրը , որու ամենէն փոքր մասերը իւր յիշողութեան մէջ կ'արթնային . բայց ճանրուն ծայր տեսաւ մարդակը և ապահովապէս հասկցաւ , որ ստուղի թրէյլի առջևէն անցնող այն ճանրուն մէջ կը գտնուի : « Հիմայ ուր կ'երթանք , » կը հարցնէր իւրովի , չուգելով կառապանին առջև հարց և փորձ ընել Պ . Սիւրպախի : Իւր հին բնակութեան շրջակայից մէջ , ոչ վաճառական մը և ոչ Բրնէի հետ գործ ունեցող արհեստաւոր մը գտնուիլը զիտէր : « Անշուշտ ամէն բան փոխուած է , կ'ըսէր իւրովի , ես միայն չը փոխուեցայ , սիրտս տակաւին կը բաբախէ Թրէյլի ճանրուն վրայ . բայց գէթ կարող ըլլայի ծառուղիին վրայ հեռիտան քալել : »

Նոյն վայրկենին Պ . Սիւրպախ հրաման կ'ընէր կառքը կեցընել , կարծես թէ Էլիզաբէթի գաղտնի մտախոհութիւնները գուշակած էր :

« Հատ դո՛՛հ պիտի ըլլաս , եթէ քանի մը քայլ ոտքով քալես , ըսաւ նա :

— Հապա՛ ծամադրութեանդ տեղը :

— Աճապարեւո՛ւ պէտք չունիմ :

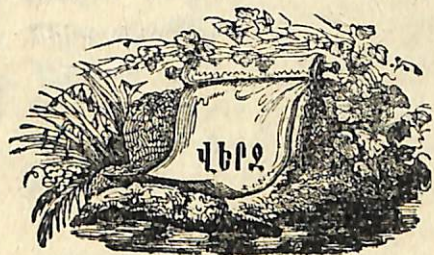
Էլիզաբէթ լաւ չէր գիտեր թէ գառնութիւնը կամ ուրախու-
թիւնը կը յաղթանակէր իւր սրտին մէջ , նորէն տեսնելով
Թրէյլը : Այլ իւր ամուսնոյն թեւին կռթնելով , կը յառաջա-
նար լուծեամբ երկայն ծառուղիին մէջէն . ուր վերջին ան-
գամ քալած էր ձիւնի մրրիկի մը մէջէն անցնելով , ինչ ատեն
գետ հայրը քանի մը օրուան մեռած՝ և զինքը միսմիսակ որբե-
րու զլուխը թողուցած էր : Իւր ոտքերուն տակ կոխած չոր
տերեւներուն շաչիւնը կը յիշեցընէր իրեն՝ մի և նոյն ծառու-
ղիին մէջ իւր հօր ըրած պտոյտները , և այն օրը՝ ուր նա
Հէնրիի բոցավառութեանը օգնած էր : Էլիզաբէթ առանց իւր
առջևը նայելու կ'երթար : Իւր հոգին յիշատակներով լի էր :

Ծառուղիին եզրը կը հասնէին , Էլիզաբէթ գլուխը վեր
վերցուց , և տեսաւ իւր առջևը փոքրիկ տունը , համեստ և
զուարթ թովմաս առաջուան պէս հոն էր , Հէնրիին գէմքը
կը տեսնուէր հեռուանց փոքրիկ սրահին պատահանին մէջ ,
որ ծափ կը զարնէր : Էլիզաբէթ կանգ առաւ և դառնալով
դէպ 'ի իւր ամուսինը . « Արդեօք երանջ կը տեսնեմ , հար-
ցուց :

— Ո՛չ , սիրելի Էլիզաբէթս , ահաւասիկ քեզի ընելիք պար-
գես . Թրէյլը ծախու հաճուած էր և ես զայն գնեցի . հի-
մայ քուկդ է այն , և քու անուանդ գրուած՝ ամուսնական դաշ-
նակրին մէջ . զոր առանց կարդալ ուղեւո՛ւ ստորագրեցիր :

Էլիզաբէթ բան մը չէր հասկնար , հաստատուն քայլով մը
ներս մտաւ , առանց աջ և ահեակ նայելու , սրահին դրան
առջև չը կեցաւ նա , զոր կը բանար Հէնրի խնդալով , Էլիզա-
բէթ իւր հօրը դահլիճը բանալով ներս մտաւ : Բան մը փոխ-
ուած չէր , Ս . Յակոբայ արուարձանէն վերցուած բոլոր կահ
կարասիները իրենց առջի տեղը նորէն դրուած էին : Թովմա-

սին հոգածութեամբ մեծկակ թիկնաթոռ մը դրուած էր . գրա-
սեղանին առջև : « Ահա այս տեղն է՝ որ պիտի աշխատի Պ .
Սիւրպախ , » ըսած էր նա իւրովի : Էլիզաբէթ գրասեղա-
նին առջև ծուներ դնելով՝ գլուխը թիկնաթոռին թեւին վրայ
կռթնցուց : « Հոս զնա գտայ , » միմեաց նա , պահ մը բա-
ցարձակ լուծիւն պահելէ ետքը : Անցեալին ցաւալի յիշա-
տակները իւր հոգւոյն մէջ կը նորոգուէին . կը կարծէր թէ
առջի օրերու դաժան առանձնութեան մէջ նորէն կը գտնուէր .
բայց աչքերը վեր վերցընելով՝ տեսաւ իւր ամուսինը դէպ 'ի
իրեն ծուած , « Աստուած ամենաբարի է , » ըսաւ Էլիզաբէթ
ոտք ելնելով , իր նոր կեանքը ձեռք առաւ , և փոքր ինչ յու-
զեալ զրկեց Հէնրին , որ դրան առջև կեցած էր : « Միահա-
մուռ թէ անցեալն է այս և թէ ապագայն , » ըսաւ Պ . Սիւր-
պախ , Էլիզաբէթի նայուածքին պատասխանելով :

ԳԼԽԻ Ա. Ջգուշութիւն և վտահաւթիւն . . .	5
» Բ. Որբերը	10
» Գ. Թրէյլի աղարակը	17
» Դ. Յայտնութիւնք	25
» Ե. Ապշութիւն	30
» Զ. Արկածք	36
» Է. Դարման	39
» Ը. Ապաքինում	43
» Թ. Աղէտք	51
» Ժ. Յայտնութիւնք	55
» ԺԱ. Փոփոխութիւն	60
» ԺԲ. Տեղեկութիւն	66
» ԺԳ. Սկիզբն երկանց	71
» ԺԴ. Հանդարտութիւն	78
» ԺԵ. Առաջին ամար	85
» ԺԶ. Անկարողութիւն	90
» ԺԷ. Այլեւում մը	95
» ԺԸ. Բարեկամ մը	101
» ԺԹ. Անյաջողութիւն	107
» Ի. Ճանաչող մը	112
» ԻԱ. Դժուարին ժամանակներ	118
» ԻԲ. Օգնութիւն	129
» ԻԳ. Խնդիր մը	130
» ԻԴ. Մոյում և յալթութիւն	144
» ԻԵ. Գործին լրումը	150
» ԻԶ. Փեսային պարզեւր	158

ՎՐԻՊԱԿԲ

Երև	Տ-ը	Սխալ	Ուղղել
1	3	'ի Գաղղիերենէ	'ի Գաղղիերէնէ
5	3	paravant	paravent
21	15	* Սէն-սիրի	* Սէն-Սիրի *
34	24	տետրակին	տետրակին
57	17	կարգացիք	կարգացիք
59	5	զործած էր	զործած էր
61	5	կը գողգղար	կը գողգղար
62	17	մօր եղբայր	մօրեղբայր
78		Գլուխ ԺԴ.	Գլուխ ԺԴ.
82	10	Հանդարտութիւն	
92	5	Լավըլի	Լավըլէ
93	14	ըն	ըն
96	6	լմնցներ	լմնցներ
155	1	կը	կը
155	7	որսի	որսի
159	12	Պետրոս	Պետրոս
		չը	չը

